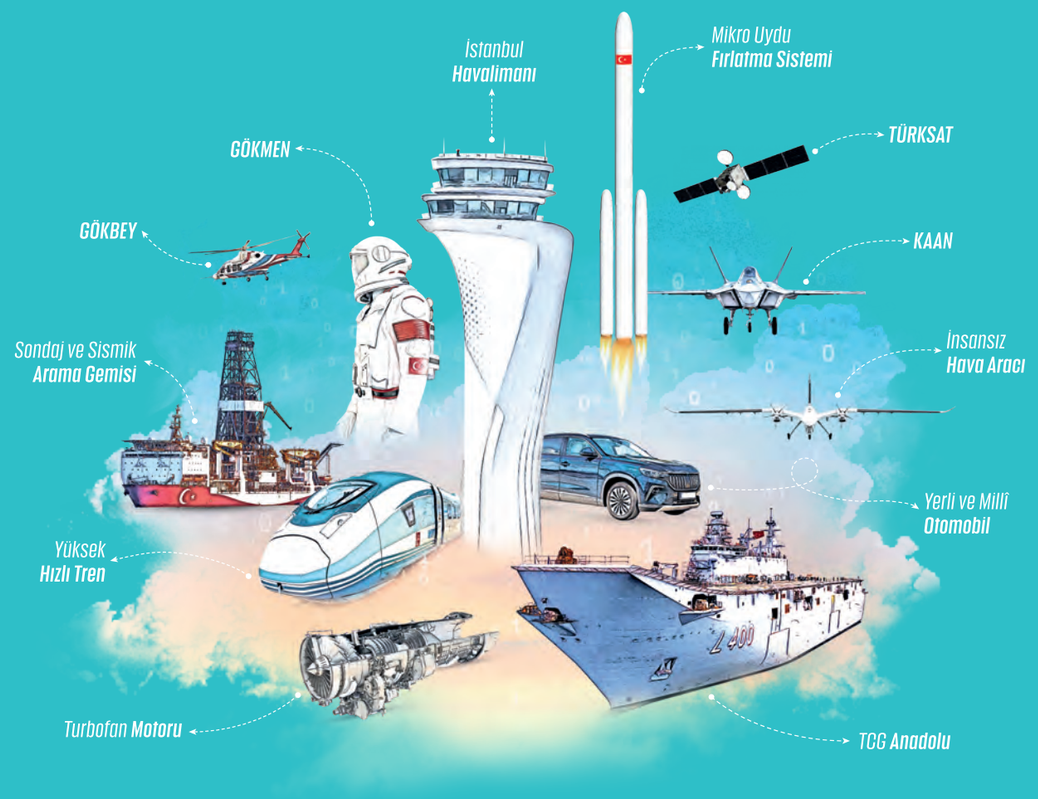
Bu kitaba sığmayan daha neler var!

eba
www.eba.gov.tr

Karekodu okut, bu kitapla ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Teknoloji Yolculuğumuz

BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.

ISBN: 978-975-11-8887-8

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşıması Zorunlu Değildir.

MUHASEBE VE FİNANSMAN ALANI

EKONOMİ 10

DERS MATERYALİ

MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSESİ

MUHASEBE VE FİNANSMAN ALANI

EKONOMİ 10

Ders Materyali

MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSESİ

MUHASEBE VE FİNANSMAN ALANI

EKONOMİ

10

Ders Materyali

YAZARLAR

Barış GÜNEYSU

Zuhal ERDEM MAKİNE

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI..... :9881
YARDIMCI VE KAYNAK KİTABLAR DİZİSİ ..... :3333

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Ders materyalinin metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

HAZIRLAYANLAR

Dil Uzmanı	**Nihayet ÖZER**
Program Geliştirme Uzmanı	**Seçkin Seçil BAŞARAN**
Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı	**Fatma YILMAZ**
Rehberlik Uzmanı	**Feyza SÜNBÜL**
Görsel Tasarım Uzmanı	**Sibel KAÇAR**

ISBN: 978-975-11-8887-8

Millî Eğitim Bakanlığının 24.12.2020 gün ve 18433886 sayılı oluru ile
Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünce ders materyali olarak hazırlanmıştır.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

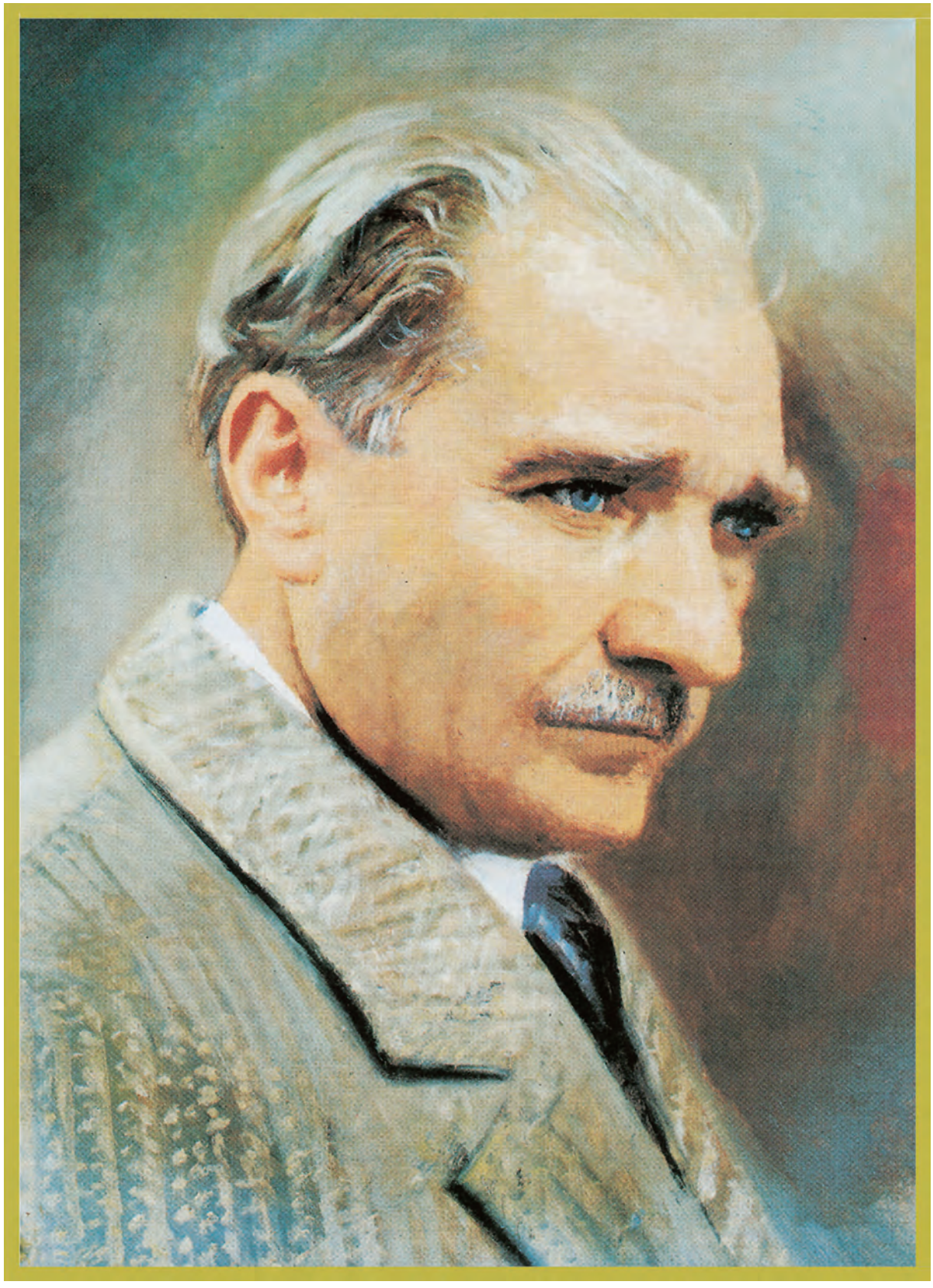
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

DERS MATERYALİNİN TANITIMI **12**

1. Öğrenme Birimi

EKONOMİYE GİRİŞ

1.1. EKONOMİK İNSAN **15**
1.1.1. Ekonomi Biliminin Konusu ve Amacı 16
1.1.2. Kıtlık 16
1.1.3. Ekonomik Sistemler 17
1.1.4. Kapitalist Sistem 17
1.1.5. Sosyalist Sistem 17
1.1.6. Karma Ekonomik Sistem 18
1.1.7. Tüketim 18
1.1.8. Üretim 18
1.1.9. Üretim Faktörleri 19
1.1.10. Türkiye'nin Ekonomik Kaynakları 20
1.1.11. Türkiye'nin Başlıca Doğal Kaynakları 22
1.1.12. Türkiye'nin Ana Sektörleri 29
1.1.13. Türkiye'nin Genel Ekonomik Sorunları 30
1.1.14. Mustafa Kemal Atatürk'ün Ekonomi İle İlgili Görüşleri 35

1.2. İHTİYAÇ **37**
1.2.1. İhtiyacın Özellikleri 37
1.2.2. İhtiyaç Çeşitleri 38

1.3. MAL VE HİZMET **41**
1.3.1. Mal 41
1.3.2. Hizmet 42
1.3.3. Mal ve Hizmet Arasındaki İlişki 43
1.3.4. Mal ve Hizmet Arasındaki Farklar 43

1.4. FAYDA **45**
1.4.1. Faydanın Özellikleri 45

1.5. GELİR **47**
1.5.1. Gelirin Özellikleri 47

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME **49**

2. Öğrenme Birimi

PİYASA MEKANİZMASI: TALEP, ARZ VE FİYAT OLUŞUMU

2.1. TALEP 53
2.1.1. Talebin Özellikleri 54
2.1.2. Talebe Etki Eden Faktörler 54

2.2. ARZ 57
2.2.1. Arzın Özellikleri 57
2.2.2. Arza Etki Eden Faktörler 57

2.3. FİYAT VE FİYAT OLUŞUMU 60
2.3.1. Fiyat 60
2.3.2. Fiyat Oluşumu 60
2.3.3. Fiyatı Etkileyen Faktörler 60

2.4. PİYASADA DENGE 63

2.5. ARZ VE TALEPTE MEYDANA GELEN DEĞİŞMELERİN FİYAT ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ 66
2.5.1. Arzda Meydana Gelen Değişimlerin Fiyat Üzerindeki Etkileri 66
2.5.2. Talepte Meydana Gelen Değişimlerin Fiyat Üzerindeki Etkileri 67

2.6. REKABET İLE FİYAT ARASINDAKİ İLİŞKİ 69
2.6.1. Rekabetin Faydaları 69

2.7. PİYASA YAPILARI 71
2.7.1. Rekabet Açısından Piyasa Çeşitleri 72
2.7.2. Piyasanın Genişliği Açısından Piyasa Çeşitleri 74
2.7.3. Mal ve Hizmetlerin Nitelikleri Açısından Piyasa Çeşitleri 74

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 76

3. Öğrenme Birimi

MİLLİ GELİR, EKONOMİK BÜYÜME VE İSTİHDAM

3.1. MİLLÎ GELİR VE MİLLİ GELİRE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR 79
3.1.1. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) 79
3.1.2. Gayri Safi Millî Hasıla (GSMH) 80
3.1.3. Gayri Safi Millî Hasıla (GSMH) 80
3.1.4. Yurt İçi Gelir (YİG) 81
3.1.5. Millî Gelir (MG) 81
3.1.6. Kişisel Gelir (KG) 82
3.1.7. Harcanabilir Gelir (HG) 82

3.2. MİLLÎ GELİRİN DAĞILIMI 84
3.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı 84
3.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı 84

3.3. TÜRKİYE'DEKİ MİLLÎ GELİR SEVİYESİ VE DAĞILIMI 88
3.3.1. Türkiye'de Millî Gelirin Dağılımı 88

3.4. MİLLÎ GELİRİN ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRILMASI 91
3.4.1. Ülkelerin Millî Gelir Seviyelerinin Farklı Olmasının Sebepleri 91

3.5. EKONOMİK BÜYÜMENİN KAYNAKLARI

3.6. EKONOMİK BÜYÜME İLE YAŞAM STANDARDI İLİŞKİSİ 96

3.7. İSTİHDAM VE ÖNEMİ 98
3.7.1. İstihdamı Arttırmanın Yolları 99

3.8. EKSİK VE TAM İSTİHDAM 102

3.9. EKSİK İSTİHDAMIN EKONOMİDE MEYDANA GETİRDİĞİ OLUMSUZLUKLAR 105

3.10. İŞSİZLİĞİN EKONOMİK VE TOPLUMSAL SONUÇLARI 107

3.11. İŞSİZLİĞİN ÖNLENMESİ İÇİN ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER 112

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 116

4. Öğrenme Birimi

PARA, BANKACILIK VE ENFLASYON

4.1. MÜBADELE VE PARANIN TANIMI 119

4.2. PARANIN TARİHSEL GELİŞİMİ 122

4.3. EKONOMİDE PARANIN YERİ, ÖNEMİ VE FONKSİYONLARI 125

4.4. PARA İLE İLGİLİ KURULUŞLAR 127

4.5. BANKALARIN GÖREV VE SORUMLULUKLARI 132

4.5.1. Bankaların Görevleri 132

4.6. MERKEZ BANKASI 135

4.7. ENFLASYON 137

4.7.1. Enflasyonun Nedenleri 137

4.7.2. Enflasyon Türleri 137

4.8. ENFLASYON ENDEKSLERİNİN FARKLILIKLARI 140

4.8.1. Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) 140

4.8.2. Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) 141

4.9. ENFLASYONUN EKONOMİDEKİ ETKİLERİ 143

4.10. ENFLASYONDAN KORUNMA ÖNLEMLERİ 145

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 147

5. Öğrenme Birimi

ÖDEMELER DENGESİ, DIŞ TİCARET VE ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLAR

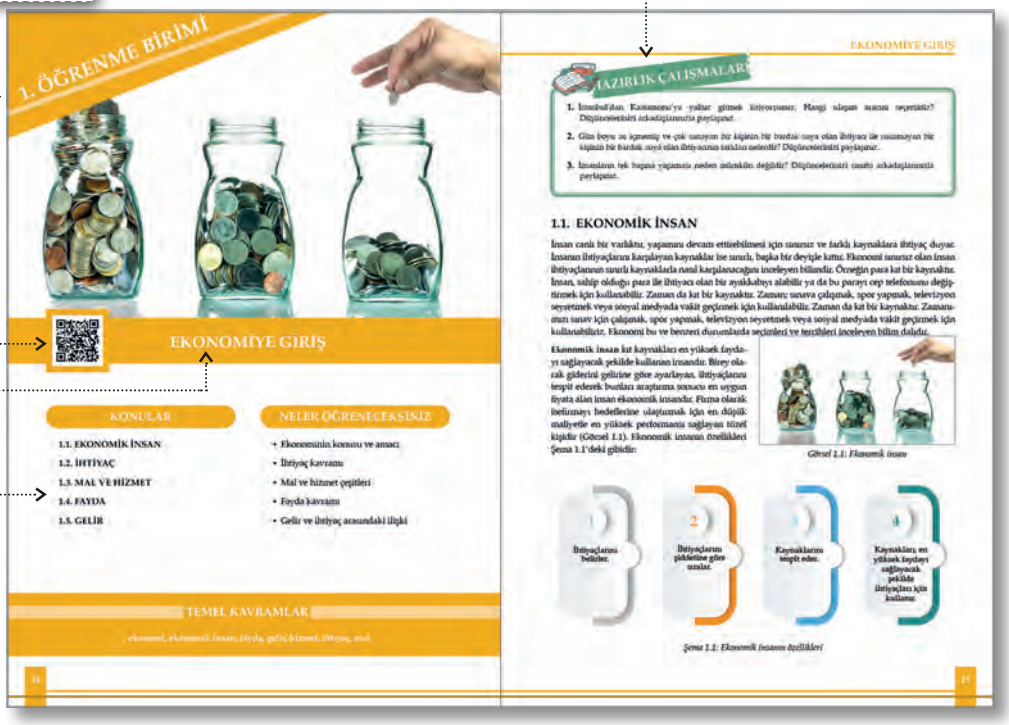
5.1. ÖDEMELER DENGESİ 151
5.2. DIŞ TİCARET, DIŞ TİCARETİN ÖNEMİ VE ETKİLERİ 154
5.3. DIŞ TİCARET AÇIĞI VE DIŞ TİCARET FAZLASI 157
5.4. DÖVİZ VE DÖVİZ KURU 160
5.5. DEVALÜASYON 164
5.6. ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLAR 167
5.7. ULUSLARARASI EKONOMİ KURULUŞLARININ TÜRK EKONOMİSİNE ETKİLERİ 174
5.8. TÜRKİYE'NİN AB İLE İLİŞKİLERİNİN TARİHİ GELİŞİMİ 179
5.9. TÜRKİYE'NİN AB'YE TAM ÜYELİĞİ SÜRECİNDE YAPILAN ÇALIŞMALARIN İLERLEME SÜRECİNE ETKİLERİ 182
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 184

CEVAP ANAHTARI 187
KAYNAKÇA 188

DERS MATERYALİNİN TANITIMI

Öğrenme Biriminin Numarası

Öğrenme Biriminin Hazırlık Çalışması

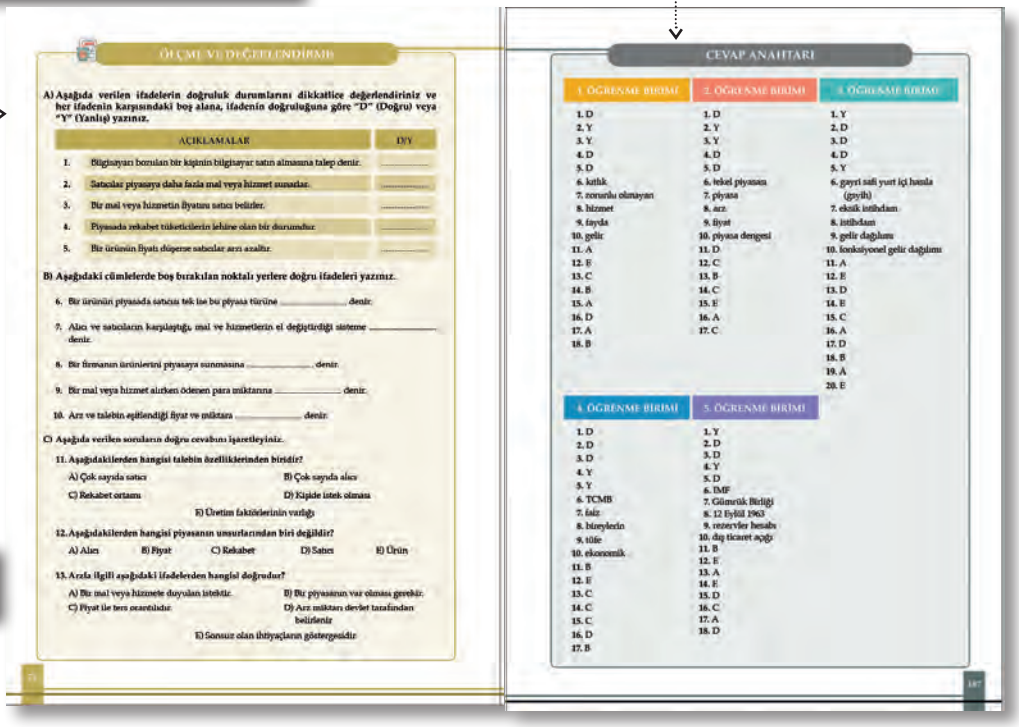
Öğrenme Biriminin Karekodu

Öğrenme Biriminin Adı

Öğrenme Biriminin Konu Başlıkları

Cevap Anahtarları Sayfası

Öğrenme Biriminin Ölçme ve Değerlendirme Sayfası

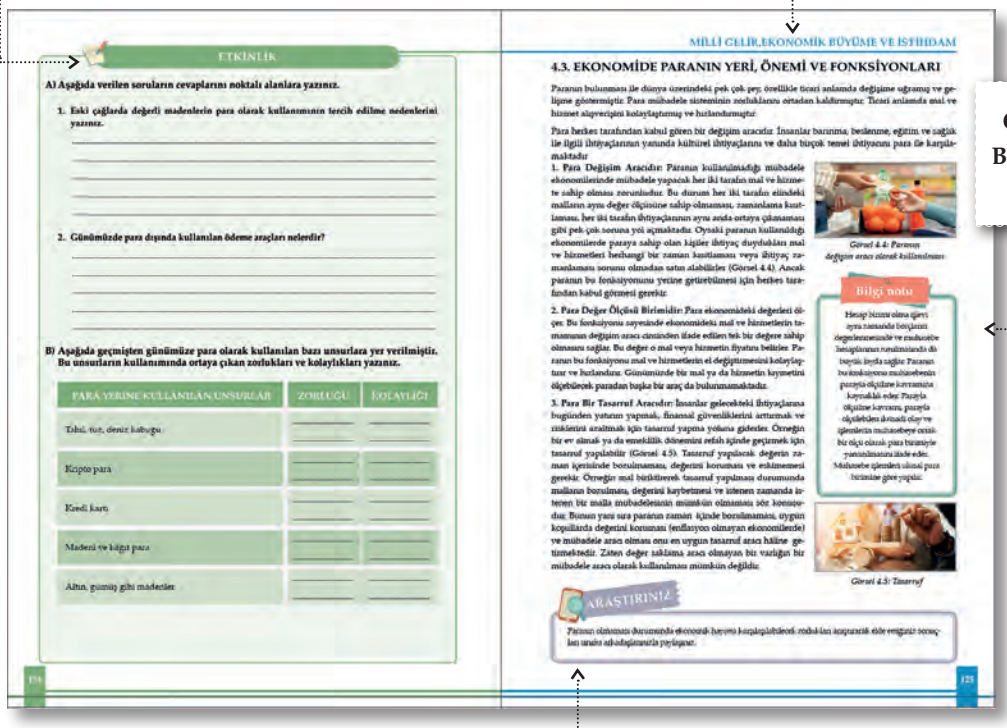
Öğrenme Biriminin Sayfa Numarası

DERS MATERYALİNİN TANITIMI

Öğrenme Biriminin Etkinlik Sayfası

Öğrenme Biriminin İçindeki Konu Başlığı

Öğrenme Biriminin Bilgi Notu Bölümünü Gösterir.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. Eski çağlarda değerli madenlerin para olarak kullanımının tercih edilme nedenlerini yazınız.

2. Günümüzde para dışında kullanılan ödeme araçları nelerdir?

B) Aşağıda geçmişten günümüze para olarak kullanılan bazı unsurlara yer verilmiştir. Bu unsurların kullanımında ortaya çıkan zorlukları ve kolaylıkları yazınız.

PARA YERİNE KULLANILAN UNSURLAR	ZORLUĞU	KOLAYLIĞI
Tahıl, tuz, deniz kabuğu		
Kripto para		
Kredi kartı		
Madeni ve kâğıt para		
Altın, gümüş gibi madenler		

MİLLÎ GELİR,EKONOMİK BÜYÜME VE İSTİHDAM

4.3. EKONOMİDE PARANIN YERİ, ÖNEMİ VE FONKSİYONLARI

Paranın bulunması ile dünya üzerindeki pek çok şey, özellikle ticari anlamda değişime uğramış ve gelişime göstermiştir. Para mübadele sisteminin zorluklarını ortadan kaldırmıştır. Ticari anlamda mal ve hizmet alıcı/satıcı kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır.

Para herkes tarafından kabul gören bir değişim aracıdır. İnsanlar barınma, beslenme, eğitim ve sağlık ile ilgili ihtiyaçlarının yanında kültürel ihtiyaçlarını ve daha birçok temel ihtiyacını para ile karşılamaktadır.

1. Para Değişim Aracıdır: Paranın kullanılmadığı mübadele ekonomilerinde mübadele yapacak her iki tarafın mal ve hizmete sahip olması zorunludur. Bu durum her iki tarafın elindeki malların aynı değer ölçüsüne sahip olmaması, zamanlama kısıtlaması, her iki tarafın ihtiyaçlarının aynı anda ortaya çıkmaması gibi pek çok soruna yol açmaktadır. Oysaki paranın kullanıldığı ekonomilerde paraya sahip olan kişiler ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri herhangi bir zaman kısıtlaması veya ihtiyaç zamanlaması sorunu olmadan satın alabilirler (Görsel 4.4). Ancak paranın bu fonksiyonunu yerine getirebilmesi için herkes tarafından kabul görmesi gerekir.

Görsel 4.4: Paranın değişim aracı olarak kullanılması

Bilgi notu

Hesap birimi olma işlevi ayrı zamanda birçok değerlendirmede ve muhasebe hesaplarının raporlanmasında da büyük ölçüde sağlar. Paranın bu fonksiyonu muhasebenin parayla ölçülme kavramına kaynaklık eder. Parayla ölçülme kavramı, parayla ölçülebilen ürünü olay ve işlemlerin muhasebeye ortak bir ölçü olarak para birimiyle yansıtılmasını ifade eder. Muhasebe işlemleri ulusal para birimine göre yapılır.

2. Para Değer Ölçüsü Birimidir: Para ekonomideki değerleri ölçer. Bu fonksiyonu sayesinde ekonomideki mal ve hizmetlerin tamamının değişim aracı cinsinden ifade edilen tek bir değere sahip olmasını sağlar. Bu değer o mal veya hizmetin fiyatını belirler. Paranın bu fonksiyonu mal ve hizmetlerin el değiştirmesini kolaylaştırır ve hızlandırır. Günümüzde bir mal ya da hizmetin kıymetini ölçebilecek paradan başka bir araç da bulunmamaktadır.

3. Para Bir Tasarruf Aracıdır: İnsanlar gelecekteki ihtiyaçlarına bugünden yatırım yapmak, finansal güvenliklerini arttırmak ve risklerini azaltmak için tasarruf yapma yoluna giderler. Örneğin bir ev almak ya da emeklilik dönemini refah içinde geçirmek için tasarruf yapılabilir (Görsel 4.5). Tasarruf yapılacak değerin zaman içerisinde borulmaması, değerini korumayı ve eskimemesi gerekir. Örneğin mal biriktirerek tasarruf yapılması durumunda malların borulması, değerini kaybetmesi ve istenen zamanda istenen bir malla mübadelesinin mümkün olmaması söz konusudur. Bunun yanı sıra paranın zaman içinde borulmaması, uygun koşullarda değerini koruması (enflasyon olmayan ekonomilerde) ve mübadele aracı olması onu en uygun tasarruf aracı hâline getirmektedir. Zaten değer saklama aracı olmayan bir varlığın bir mübadele aracı olarak kullanılması mümkün değildir.

Görsel 4.5: Tasarruf

ARAŞTIRINIZ

Paranın olmaması durumunda ekonomik hayatı karşılaştırılacak; edindiğiniz sonuç ları sınıfa sunarak paylaşınız.

Öğrenme Biriminin Araştırma Bölümünü Gösterir

Karekodu okutarak veya linke tıklayarak görsel kaynakçaya ulaşabilirsiniz.
http://kitap.eba.gov.tr/karekod/Kaynak.php?KOD=1585

Görsel Kaynakça Karekodu

1. ÖĞRENME BİRİMİ

EKONOMİYE GİRİŞ

KONULAR

1.1. EKONOMİK İNSAN

1.2. İHTİYAÇ

1.3. MAL VE HİZMET

1.4. FAYDA

1.5. GELİR

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ

- Ekonominin konusu ve amacı
- İhtiyaç kavramı
- Mal ve hizmet çeşitleri
- Fayda kavramı
- Gelir ve ihtiyaç arasındaki ilişki

TEMEL KAVRAMLAR

ekonomi, ekonomik insan, fayda, gelir, hizmet, ihtiyaç, mal

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. İstanbul'dan Kastamonu'ya yalnız gitmek istiyorsunuz. Hangi ulaşım aracını seçersiniz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Gün boyu su içmemiş ve çok susayan bir kişinin bir bardak suya olan ihtiyacı ile susamayan bir kişinin bir bardak suya olan ihtiyacının farkları nelerdir? Düşüncelerinizi paylaşınız.
3. İnsanların tek başına yaşaması neden mümkün değildir? Düşüncelerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.1. EKONOMİK İNSAN

İnsan canlı bir varlıktır, yaşamını devam ettirebilmesi için sınırsız ve farklı kaynaklara ihtiyaç duyar. İnsanın ihtiyaçlarını karşılayan kaynaklar ise sınırlı, başka bir deyişle kıttır. Ekonomi sınırsız olan insan ihtiyaçlarının sınırlı kaynaklarla nasıl karşılanacağını inceleyen bilimdir. Örneğin para kıt bir kaynaktır. İnsan, sahip olduğu para ile ihtiyacı olan bir ayakkabıyı alabilir ya da bu parayı cep telefonunu değiştirmek için kullanabilir. Zaman da kıt bir kaynaktır. Zaman; sınava çalışmak, spor yapmak, televizyon seyretmek veya sosyal medyada vakit geçirmek için kullanılabilir. Ekonomi bu ve benzeri durumlarda seçimleri ve tercihleri inceleyen bilim dalıdır.

Ekonomik insan kıt kaynakları en yüksek faydayı sağlayacak şekilde kullanan insandır. Birey olarak giderini gelirine göre ayarlayan, ihtiyaçlarını tespit ederek bunları araştırma sonucu en uygun fiyata alan insan ekonomik insandır. Firma olarak ise firmayı hedeflerine ulaştırmak için en düşük maliyetle en yüksek performansı sağlayan tüzel kişidir (Görsel 1.1). Ekonomik insanın özellikleri Şema 1.1'deki gibidir:

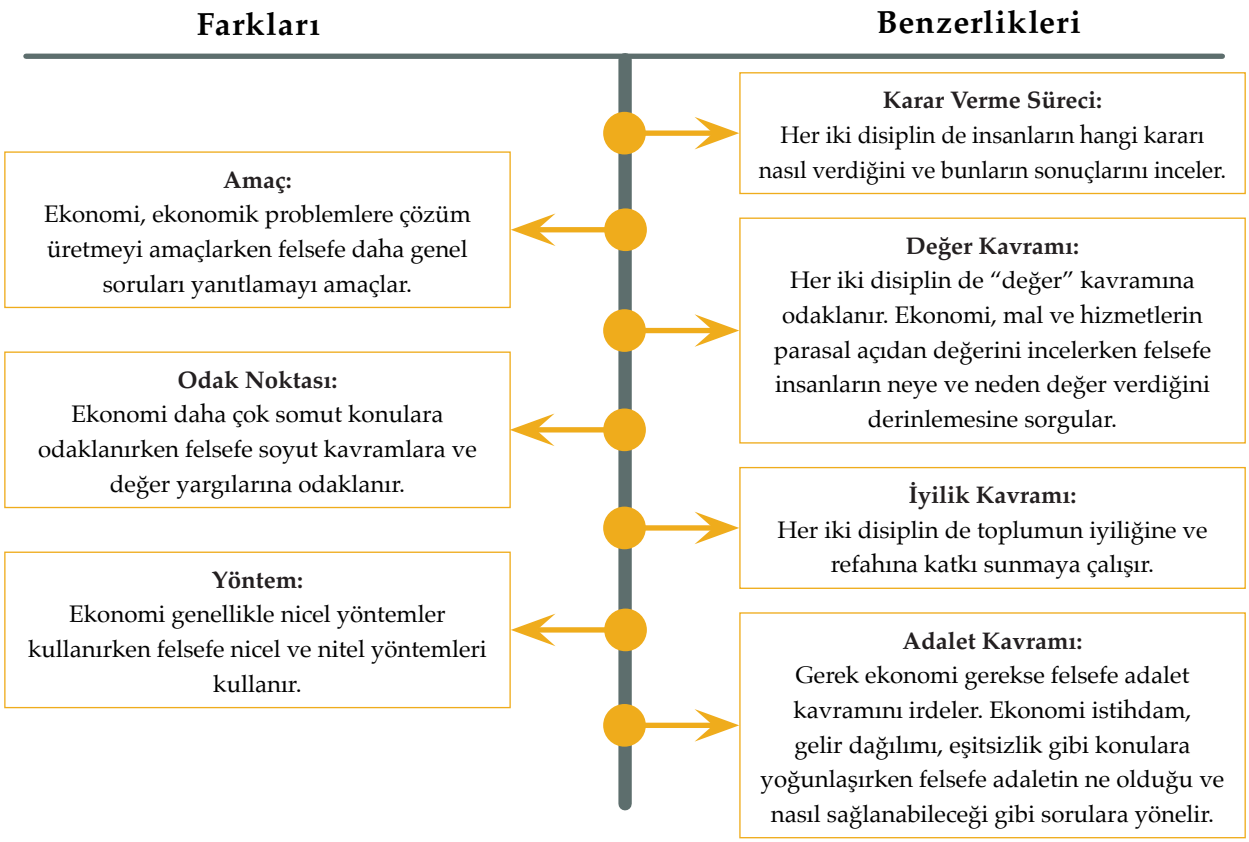

Görsel 1.1: Ekonomik insan

Şema 1.1: Ekonomik insanın özellikleri

Ekonomi ve felsefe, birbirinden farklı disiplinlerdir. Ancak iki disiplin de insan davranışını, karar alma süreçlerini ve toplumu anlamaya çalıştığından birbiriyle ilişkilidir. Ekonomi ve felsefe bilimlerinin benzerlikleri ve farklılıkları Şema 1.2' de verilmiştir.

Şema 1.2: Ekonomi ve felsefe bilimlerinin benzerlikleri ve farklılıkları

1.1.1. Ekonomi Biliminin Konusu ve Amacı

İhtiyaçlar sonsuz, kaynaklar ise sınırlıdır. İnsanlar sahip oldukları kaynakları ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli amaçlar için kullanırlar. Örnek olarak su bir ihtiyaçtır ve sınırlı bir kaynaktır. Su, içmek ve yemek yapmak için kullanılabileceği gibi temizlik yapmak veya oyun oynamak için de kullanılabilir. Ekonomi bilimi "Ne üretilmektedir?", "Nasıl üretilmektedir?" ve "Kimin için üretilmektedir?" sorularına cevap arayarak kıt kaynakların hangi ihtiyaçlar için en verimli şekilde nasıl kullanılacağını inceler.

1.1.2. Kıtlık

İnsanların ihtiyaçları çok çeşitli ve sınırsızdır. İhtiyaçları karşılamak için kullanılan kaynaklar ise azdır. Bu kaynakların azlığı kıtlığı ifade eder. Ekonomi bilimi, sınırsız olan ihtiyaçların kıt kaynaklarla karşılanamamasından ortaya çıkmıştır. İhtiyaçları karşılayan kaynakların kıt olması insanları çeşitli faaliyetlerde bulunmaya ve çaba harcamaya yönlendirmiştir. Kıt kaynakların en yüksek faydayı sağlayacak şekilde kullanılması için harcanan çaba ve girişilen faaliyetlere ekonomik faaliyetler denir.

1.1.3. Ekonomik Sistemler

Aralarında ilişkiler bulunan parçaların anlamlı bir şekilde bir araya gelmesi ile oluşan bütüne sistem denir. **Ekonomik sistem** kıt kaynakların ihtiyaçlar doğrultusunda amaca en uygun şekilde nasıl kullanılacağını ve değerlendirileceğini düzenleyen kurallar bütünüdür. Temel olarak üç ekonomik sistem vardır. Bunlar; kapitalist sistem, sosyalist sistem ve karma ekonomik sistemdir. Bu sistemlerin amacı, toplumun sahip olduğu kıt kaynakların en uygun şekilde kullanılmasını sağlayarak insanların refah düzeyini yükseltmektir.

1.1.4. Kapitalist Sistem

Kapitalist sistem, sermayenin ve üretim araçlarının özel mülkiyete ait olduğu sistemdir. Kapitalist sistem tamamen piyasa serbestliğine dayanır. Bu sistemde temel amaç en az sermaye ile en fazla **kâr** elde etmektir. Üretim ücret karşılığında çalışan kişiler tarafından yapılır. Toplumun refahının sağlanmasında bireylerin çıkarları ön plandadır. Amacı genel olarak kâr elde etmek olan, özel mülkiyete ve sermaye kullanımına dayanan kapitalist sistemin özellikleri şunlardır :

- Özel mülkiyete dayanır.
- Sermaye ve üretim araçları özel kişilerindir.
- Temel amaç kâr elde etmektir.
- Serbest piyasa kurallarına göre işler.
- Devlet müdahalesi yoktur.
- Devlet sadece işleyişi kontrol eder.
- Sürekli rekabet vardır, bu da ürün ve hizmet kalitesini ve çeşidini arttırır.
- Girişimciliği teşvik eder.
- Ürün çeşidinin artması tüketicilere temel ihtiyaçlar dışında başka tüketim alışkanlıkları getirir.

1.1.5. Sosyalist Sistem

Sosyalist sistem ekonomik ve sosyal alanlarda refahın devlet kararları ile getirileceğini savunan eşitlikçi bir sistemdir. Kamu yararı, başka bir ifadeyle toplumun menfaati ön plandadır. Sosyalist sistemde özel teşebbüs hakkı yoktur. Sermaye ve üretim araçlarının tamamı ve bunların nasıl kullanılacağına karar verme yetkisi halka aittir. Bu yetkiyi toplum adına kullandığı için devlet hâkim güçtür. Devlet, bütün üretim araçlarına (hayvan çiftlikleri, tarım arazileri, yer altı ve yer üstü kaynakları, fabrikalar, maden ocakları, bankalar, kooperatifler) sahiptir. Bu sistem özel mülkiyetin ve serbest piyasa ekonomisinin getirdiği eşitsizlikleri ortadan kaldırarak toplumsal refahı artırmayı hedefler. Temelinde, üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti ve ekonomik eşitlik ilkeleri olan sosyalist sistemin özellikleri şunlardır:

- Kamu yararı ve toplumun çıkarları ön plandadır.
- Merkezî planlama vardır.
- Kâr amacı yoktur.
- Üretim temel ihtiyaçlara göre yapılır.
- Özel teşebbüs yoktur.
- Devletçi ekonomi esastır.
- Üretim araçları ve sermaye, toplum adına devlet tarafından yönetilir.
- Üretilenler toplumda eşit şekilde dağıtılır.

1.1.6. Karma Ekonomik Sistem

Karma ekonomik sistem, ekonomide sermayenin ve kaynakların kullanımı konusunda özel sektörün ve devletin söz sahibi olduğu ve karar verdiği bir sistemdir. Bu sistem, ekonomiye devlet müdahalesinin en az seviyede olması gerektiğini savunur. Kişilerin özel teşebbüs hakkı vardır. Kişiler sermaye ve üretim araçlarını kullanmakta serbesttir. Kâr amacı vardır. Devlet özel sektörün gerçekleştiremediği mal ve hizmetlerin üretimini (köprü, baraj, otoyol, tünel) yapar. Yüksek enflasyon, ekonomik durgunluk, buhran gibi dönemlerde toplum refahının sağlanması için devletin ekonomik piyasalara müdahale etmesi gerekir. Kapitalizm ve sosyalizm arasında yer alan devlet ve özel teşebbüsün birlikte yer aldığı ancak kapitalizme yakın olan bir sistem olan karma ekonomi sisteminin özellikleri şunlardır:

- Kapitalizm ve sosyalizm arasında yer alan kapitalizme yakın olan bir sistemdir.
- Devlet ekonomiye gerekli durumlarda müdahale eder.
- Kamu yararı ve kişisel menfaatler iç içedir.
- Devlet toplumun ihtiyaçlarına göre üretimde koordinasyonu sağlar.
- Eğitim, sağlık, adalet gibi temel kamu hizmetleri devlet tarafından sunulur.
- Özel sektörün gerçekleştiremediği veya kârlı bulmadığı mal ve hizmet üretimi devlet tarafından sağlanır.

ARAŞTIRINIZ

Ekonomik sistemlerin temel amacı toplumun ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılamaktır. Türkiye'nin ekonomik faaliyetlerinde hangi ekonomik sistemin etkili olduğunu araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.1.7. Tüketim

Ekonomik mal ve hizmetlerin istek ve ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılmasına **tüketim** denir. İnsanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için çeşitli ihtiyaçları vardır. İnsanların istek ve ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile mal ve hizmetleri kullanmaları gerekir. Bu kullanma eylemi tüketim olarak adlandırılır. Kömürün ısınma ihtiyacı için kullanılması, undan ekmek yapılması, suyun içilmesi, akaryakıtın otomobilde kullanılması tüketimdir. Tüketim ekonomik faaliyetlerin son aşamasıdır.

1.1.8. Üretim

İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak, mal ve hizmet elde etmek için yapılan faaliyetlerin tümüne **üretim** denir. Çiftçinin buğday üretmesi, uçak imal edilmesi ve akaryakıt yapılması üretime örnektir. Üretim ekonomik ürünlerin miktarını veya faydasını artırmak ve yararlı hizmetler sunmak amacıyla harcanan tüm çabaları ifade eder. Üretim ekonomik anlamda bir malın işlenmesi ile olabileceği gibi hizmet üretimi şeklinde de olabilir. Örneğin ağaçtan mobilya yapılması bir malın işlenmesi ile üretim yapılmasıdır. Lokanta ve otellerde sunulan faaliyetler de hizmet üretimidir.

İhtiyaç duyulan mal ve hizmetler doğada tüketime hazır bir şekilde bulunmaz. Örneğin temiz içme suyu olan kaynak suları doğada olsalar bile bu suların tüketilebilmesi için taşınması gerekir. Bu da başka mal ve hizmetlerin kullanılmasını gerektirir.

1.1.9. Üretim Faktörleri

İnsan gereksinimlerini karşılayan mal ve hizmetlerin üretilmesi için gerekli olan unsurlara **üretim faktörleri** denir. Tabiatta bulunan mallar hemen ve doğrudan tüketilmeye elverişli değildir. Doğada kıt olan bu malların insan gereksinimlerini karşılayacak hâle getirilmesi için doğadan çıkartılması ve üretilmesi gerekir. Bu işlemler için çeşitli üretim unsurlarına ihtiyaç duyulur. Örneğin akaryakıt üretimi için petrolün bulunduğu bir kaynağa, petrolün çıkartılması için çeşitli araç gerece, bu araç gereci kullanmak için de insan gücüne ihtiyaç vardır.

Mal ve hizmetlerin miktarlarının ve faydalarının arttırılarak insan ihtiyaçlarını daha iyi karşılar duruma getirilmesinde birçok üretim faktörüne ihtiyaç duyulur. Üretim faktörleri de kıt kaynaklardır ve bu kaynakların miktarları sınırlıdır. Üretim faktörleri olmadan üretim yapmak mümkün değildir. Mal ve hizmet üretimi yapabilmek için üretim faktörlerinin bir araya getirilerek üretime katılması gerekir. Üretim faktörleri üretime katıldıkları ölçüde üretimden gelir elde ederler. Ekonomi biliminde üretim faktörleri, tabiat (doğa), emek (iş gücü), sermaye (kapital) ve girişimci (müteşebbis) olarak yer alırken son dönemlerde bunlara teknoloji de eklenmiştir.

- **Tabiat:** Üretimin en önemli faktörüdür. Mal ve hizmet üretimi için gerekli olan doğal kaynaklardır. Ülkelerin sahibi oldukları toprak, ormanlar, güneş ışığı, denizler, akarsular, gazlar, petrol, her türlü yer altı ve üstü madenler, sular ve mineraller doğal kaynaklardır. Tabiatın en önemli unsuru da topraktır. Doğal kaynakların çeşidi, kalitesi ve miktarı ülkelerin ekonomik gücünün göstergesidir. Doğal kaynakların üretimden aldığı paya **rant (kâr)** denir.
- **Emek:** Üretimde kullanılan insan gücüdür. Mal veya hizmet üretmek amacıyla yapılan bütün bedensel ve zihinsel faaliyetleri kapsar (Görsel 1.2). Örneğin fabrikada otomotiv üretiminde çalışan işçinin yaptığı iş bedensel emek, bir muhasebecinin yaptığı iş ise zihinsel emektir. Emek olmadan üretim yapılamaz. Emeğin kaynağı ülkelerin sahip olduğu nüfustur. Teknolojinin gelişmesi ile üretimde otomasyon sistemi kullanımının artması emeğe duyulan ihtiyacı azaltmaz. Çünkü ihtiyaç duyulan teknolojiyi geliştiren ve bu teknolojiyi kullanan insan gücüne ihtiyaç vardır.

Görsel 1.2: Emek (iş gücü)

Emek, niteliğine göre vasıflı ve vasıfsız emek olarak ikiye ayrılır. Öğrenim sonucu elde edilen belirli bir bilgi, beceri ve uzmanlık gerektiren emeğe **vasıflı emek** denir. Öğretmen, doktor, muhasebeci, mimar, mühendis ve avukatın sunduğu emek vasıflı emektir. Herhangi bir mesleki bilgi, beceri ve uzmanlık gerektirmeyen emek ise **vasıfsız emek** olarak adlandırılır. Hamal, çoban ve temizlik görevlisinin sunduğu emek vasıfsız emektir. Emeğin üretimden aldığı paya **ücret** denir.

- **Sermaye:** Mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan her türlü makine, araç gereç, ekipman, teçhizat, donanımlar ve üretimin yapıldığı binalar sermayedir. Sermaye fiziksel olan ve insan tarafından yapılmış mallar ve donanımlardır. İnsan emeğinin üretkenliğini arttırır. Sermayenin üretimden aldığı paya **faiz** denir.
- **Girişimci:** Üretim faktörlerini bir araya getirerek üretim birimlerini kuran, harekete geçiren ve risklere katlanan kişidir. Mal ve hizmetlerin üretilmesi için üretim faktörlerinin tedarik edilerek üretime sokulması gerekir. Bu işi girişimci üstlenir. Girişimci işletmenin hem sahibi hem de yöneticisi olabilir. Girişimcinin bu faaliyetleri sonucunda üretimden aldığı paya **kâr** denir.
- **Teknoloji:** Mal ve hizmet üretimine ilişkin bilgilerin tümüne verilen addır (Görsel 1.3). Teknoloji genel olarak diğer üretim faktörlerini bir araya getirerek bu faktörlerin üretime katılmalarını sağlayan araçtır. Teknolojinin üretimi ve kaliteyi artırıcı, maliyetleri ise düşürücü etkisi vardır. Teknoloji üretimde verimliliği arttırır. Günümüzde var olan mal ve hizmetlerin kalitesinin arttırılması ve yeni ürünlerin üretilmesi teknoloji ile mümkündür.

Görsel 1.3: Teknoloji

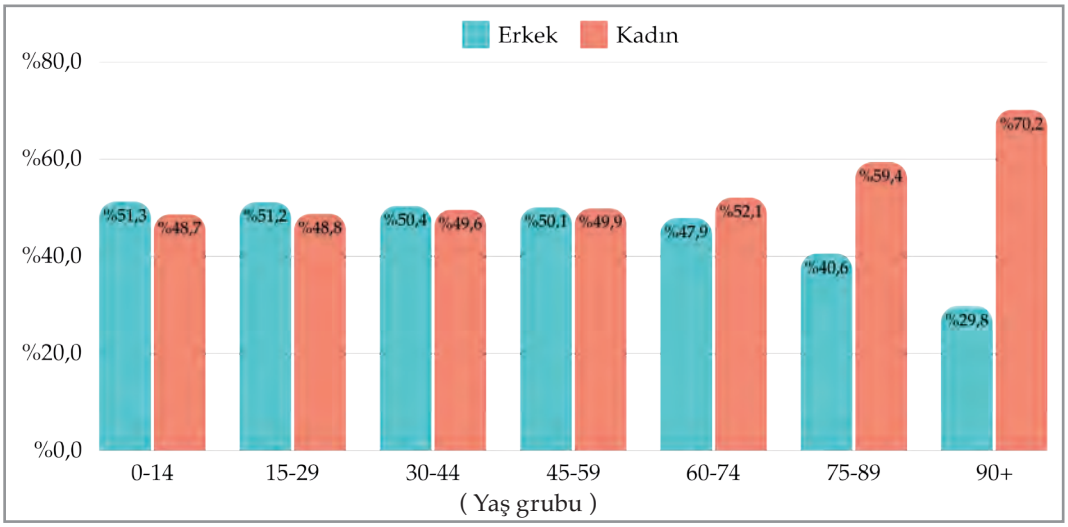
1.1.10. Türkiye'nin Ekonomik Kaynakları

Bir ülkede ihtiyaçların karşılanmasını sağlayan ve yaşamı kolaylaştıran her türlü varlığa **ekonomik kaynak** denir. İnsan gücü, doğal kaynaklar, sermaye ve teknoloji bir ülkenin ekonomik kaynaklarını oluşturur. Bir ülkenin sahip olduğu ekonomik kaynakların çeşidi, miktarı, kalitesi ve üretime katılma oranı ülkenin ekonomik olarak gelişmişliği ile doğru orantılıdır. Türkiye'nin ekonomik kaynakları genel olarak beşerî kaynaklar, doğal kaynaklar, sermaye ve teknoloji unsurlarından oluşur.

Beşerî Kaynaklar

- Bir ülkede yaşayan insanların tamamı ülkenin beşerî kaynağını, başka bir deyişle nüfusunu oluşturur. Ülkelerin nüfus sayıları önemlidir. Nüfus ekonomik hayatın temeli ve iş gücünün kaynağıdır. Nüfusu oluşturan insan hem üretici hem de tüketicidir. Nüfus dinamik bir kaynaktır. Nüfusun az veya çok oluşu mal ve hizmetlere olan talebi ve tüketim miktarını belirler. Bu nedenle bir ülkedeki nüfus sayısını ve nüfusun çeşitli özelliklerini (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek, nüfus artış hızı, ailedeki çocuk sayısı, yaş grupları vb.) tespit etmek için belirli zamanlarda nüfus sayımı yapılabilir.

Ülkeler sahip oldukları kaynakların kullanım planlarını nüfusa göre yaparlar. Ülkedeki kalkınma planları ve yatırımlar nüfus artış hızına göre yapılırsa ülkenin ekonomik gücü yükselir. Gelişime ve yeniliklere açık olan genç nüfusun üretime katkısı çok fazla olur. Türkiye'nin 2023 yılı TÜİK verilerine göre nüfusu 85 milyon 372 bin 377 kişi olmuştur (Grafik 1.1).

Grafik 1.1: Türkiye'nin 2023 nüfus grafiği

TÜİK verilerine göre Türkiye'de ikamet eden nüfus, 31 Aralık 2023 tarihi itibarıyla bir önceki yıla göre 92 bin 824 kişi artarak 85 milyon 372 bin 377 kişi olmuştur. Erkek nüfus 42 milyon 734 bin 71 kişi olurken kadın nüfus 42 milyon 638 bin 306 kişiye yükselmiştir. Toplam nüfusun %50,1'ini erkekler, %49,9'unu ise kadınlar oluşturur.

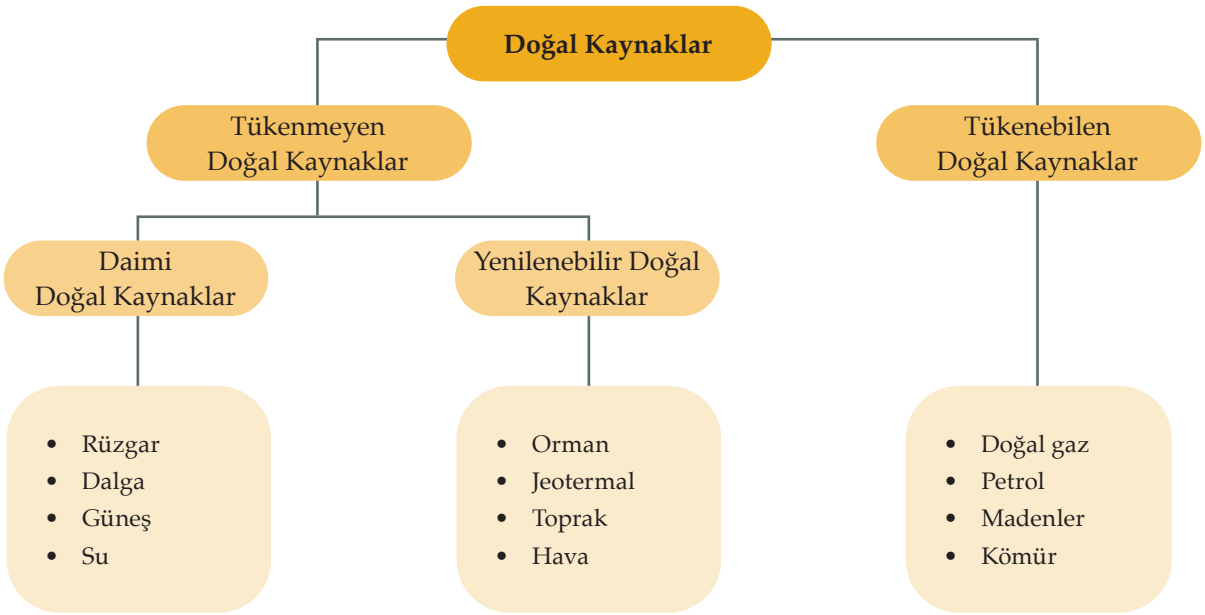
Doğal Kaynaklar

Tabiatın insan ihtiyaçlarını karşılamak için sunduğu bütün unsurlara **doğal kaynaklar** denir (Görsel 1.4). Hava, su, toprak, rüzgâr, bitki örtüsü, güneş, mineraller ve madenler doğanın bizlere sunduğu çeşitli doğal kaynaklardır. Doğal kaynaklar insan etkisi olmadan doğada kendiliğinden oluşur. Emek karşılığı üretilmez. Doğal kaynakların bir kısmı yer altında bulunurken bir kısmı da yer üstünde bulunabilir. Bu nedenle topluma ait olurlar. Üretimin ihtiyacı olan ham madde ve enerji, doğal kaynaklar tarafından sağlanır. Yaşamı işlevsel hâle getiren araç gerecin %99'u doğal kaynaklardan sağlanmaktadır.

Görsel 1.4: Doğal kaynaklar

Doğal kaynaklar planlı yönetildiğinde ve kullanıldığında ekonomik kalkınmayı sağlar. Bu kaynakların yanlış kullanılması birçok soruna neden olur. Doğal kaynaklar kendi içinde birçok ölçüte göre sınıflandırılabilir. Tüketimin hızla arttığı günümüzde doğal kaynaklar yenilenme durumlarına göre şöyle sınıflandırılabilir (Şema 1.3).

Şema 1.3: Doğal kaynakların sınıflandırılması

1.1.11. Türkiye'nin Başlıca Doğal Kaynakları

Türkiye yer şekilleri, tarım alanları, madenler, ormanlar, su, enerji gibi doğal kaynaklar bakımından çok çeşitli ve yüksek potansiyele sahip zengin bir ülkedir. Türkiye'nin en önemli doğal kaynakları şunlardır:

Hidrolik

Hidrolik enerji kaynakları; çevreye uyumlu, temiz, yenilenebilir, yüksek verimli, yakıt gideri olmayan, uzun ömürlü, işletme gideri çok düşük, dışa bağımlı olmayan yerli kaynaklardır (Görsel 1.5). Enerji kaynakları içinde hidrolik enerji, çevre dostu olması ve düşük risk taşıması sebebiyle tercih edilmektedir.

Görsel 1.5: Hidrolik enerji üretim tesisi

Türkiye'nin toplam hidrolik kaynakları 433 milyar kWh'tır. Teknik olarak değerlendirilebilir hidroelektrik potansiyeli 216 milyar kWh, ekonomik hidrolik enerji potansiyeli ise 160 milyar kWh/yıl'dır.

Linyit ve Taş Kömürü

Kömür; siyah, koyu gri veya kahverengi parlak veya mat bir katı fosil yakıt ve aynı zamanda sedimanter bir kayadır. Büyük bölümü bitki ve diğer canlı kalıntılarından oluşur. Demir, çelik ve elektrik üretiminde; ısınmada, çimento üretiminde ve sanayinin diğer alanlarında kullanılır.

Petrol

Petrol, organik maddelerin yer altında basınç ve ısıya maruz kalmasıyla meydana gelir. Bileşiminde hidrojen, nitrojen, oksijen ve kükürt bulunur. Rafine edilmemiş sıvı hâldeki petrole **ham petrol**; yarı katı ve katı hâlde bulunan, ağır hidrokarbon ve katrandan oluşan petrole ise **asfalt, zift, katran** denir. Dünya toplam enerji tüketimi içerisinde en yüksek paya sahip olan petrol, ekonomi açısından çok önemli bir enerji kaynağıdır. Günümüzde elektrik üretimi, ulaşım, sanayi, konut, taşımacılık gibi birçok alanda kullanılır.

Türkiye'de artan petrol ve doğal gaz ihtiyacının yurt içi kaynaklardan karşılanması için Karadeniz ve Akdeniz'deki deniz alanlarında çalışmalar yapılmaktadır. Türkiye'de 2022 yılında 3,58 milyon ton ham petrol üretimi yapılmış, 33,49 milyon ton ham petrol de ithal edilmiştir.

Türkiye'nin üretilebilir petrol rezervi 2022 itibarıyla yaklaşık 70 milyon tondur. 2022 yılında ülkemizde 421.408 metre sondaj yapılarak 191 ham petrol kuyusu açılmıştır.

Doğal Gaz

Doğal gaz havadan hafif, renksiz, kokusuz ve yanıcı bir maddedir. İçeriğinde metan, etan, propan, karbondioksit, azot, helyum, hidrojen sülfür gibi hafif moleküler hidrokarbonlar bulunur. Yer altında tek başına bulunabileceği gibi petrol ile birlikte de bulunabilir. Elektrik üretiminde, konutlarda, sanayide ve hizmet sektöründe yoğun olarak kullanılır.

Türkiye 2022 yılında 408 milyon m^3 doğal gaz üretimi yapmış, 54,6 milyar m^3 doğal gazı da ithal etmiştir. Türkiye'nin üretilebilir doğal gaz rezervi 2022 itibarıyla yaklaşık 544 milyar m^3 tür. Karadeniz'de keşfedilen Sakarya sahasının geliştirilmesiyle birlikte doğal gaz rezervinin daha da artması beklenmektedir.

Jeotermal

Yer kabuğunun altında birikmiş ısı ve basıncın oluşturduğu sıcaklıkların; bölgesel atmosferik ortalama sıcaklığın üzerinde olan ve çevresindeki yer altı ve yer üstü sularına göre daha fazla çözülmüş mineraller, çeşitli tuzlar ve gazlar içerebilen sıcak su, buhar ve gazlarla yüzeye taşınan ısı enerjisine jeotermal enerji denir (Görsel 1.6). Jeotermal enerji; yenilenebilir, temiz, ucuz ve çevre dostu olan yerli bir enerji kaynağıdır. Genel olarak elektrik ve ısı üretiminde, termal turizmde ve sağlık amaçlı kullanılır.

Görsel 1.6: Jeotermal enerji kaynağı

Türkiye jeolojik ve coğrafik konumu itibarı ile Alp Himalaya kuşağı üzerinde yer aldığından jeotermal açıdan yüksek potansiyele sahip olan bir ülkedir. Türkiye'de yaklaşık bin adet doğal çıkış şeklinde değişik sıcaklıklarda jeotermal kaynakları vardır. Türkiye jeotermal potansiyeli bakımından Avrupa'nın birinci ülkesi, kurulu güç bakımından ise dünyanın dördüncü ülkesi konumundadır.

Rüzgâr

Rüzgâr, güneş kaynaklı radyasyonun yer yüzeyini farklı ısıtması sonucu oluşan bir kaynaktır. Rüzgâr coğrafi farklılıklara ve yeryüzünün homojen olmayan ısınmasına bağlı olarak yer ve zamana göre farklılık gösterir. Temiz ve yenilenebilir bir enerji kaynağıdır. Genel olarak elektrik üretiminde kullanılır. Bu amaçla rüzgâr potansiyelinin yüksek olduğu yerlerde rüzgâr türbinleri kurulmaktadır.

Yapılan incelemeler sonucunda Türkiye'de kurulabilecek rüzgâr elektrik santrallerinin toplam kapasitesinin 47.849,44 MW olduğu belirlenmiştir. Bu da Türkiye yüz ölçümünün %1,30'una denk gelmektedir.

Türkiye'nin Haziran 2022 sonu itibarıyla rüzgâr enerjisine dayalı elektrik kurulu gücü 10.976 MW, toplam kurulu güç içerisindeki oranı ise %10,81'dir.

Güneş

Güneş enerjisi, güneşin çekirdeğinde yer alan hidrojen gazının helyuma dönüşmesi ile açığa çıkan ışıma enerjisidir. Düşük kurulum maliyeti, kullanım kolaylığı, çevreyi kirletmemesi, zararlı atık oluşturmaması gibi özelliklere sahip bir yenilenebilir enerji kaynağıdır.

Türkiye coğrafi konumu itibarıyla önemli bir güneş enerjisi potansiyeline sahiptir. Türkiye Güneş Enerjisi Potansiyeli Atlası'na (GEPA) göre ortalama yıllık toplam güneşlenme süresi 2.741 saat, günlük ortalama 7,5 saattir. Bu da yıllık ortalama 1.527,46 kWh/m2 toplam ışınım değerine denk gelmektedir.

Türkiye'nin Haziran 2022 sonu itibarıyla güneş enerjisine dayalı kurulu elektrik gücü 8,479 MW, toplam kurulu güç içerisindeki oranı %8,35'tir.

Su

Su bütün canlılar için gerekli olan yaşam kaynağıdır. Dünyanın 3/4'ü sulardan oluşmaktadır. Bu suların ancak %2,5'i tatlı sudur. Tatlı suların %70'i buzullarda, geri kalanı ise toprakta, atmosferde ve yer altı sularında bulunur.

Türkiye 25 akarsu havzasından oluşur. Bu akarsuların birçoğu ülke sınırları içinden doğup ülke içerisinde denize dökülür. Türkiye sınırları içinde doğup Türkiye kıyılarından denize dökülen akarsulardan en önemlileri Kızılırmak (1.151 km), Sakarya (824 km), Büyük Menderes (584 km), Seyhan (560 km), Yeşilırmak (519 km), Ceyhan (509 km), Gediz (275 km), ve Küçük Menderes (129 km) nehirleridir. Türkiye sınırları içinde doğup başka ülkelerin kıyılarından denize dökülen akarsular ise Fırat (Türkiye'de kalan kısmı 1.263 km), Dicle (Türkiye'de kalan kısmı 512 km), Çoruh (Türkiye'de kalan kısmı 354 km), Kura (Türkiye'de kalan kısmı 189 km) ve Aras (Türkiye'de kalan kısmı 548 km) nehirleridir. Asi (Türkiye'de kalan kısmı 88 km) ve Meriç (Türkiye'de kalan kısmı 187 km) nehirleri ise başka ülkelerin topraklarından doğup Türkiye kıyılarında denize dökülen nehirlerdir.

Türkiye'de 320 adet doğal göl vardır. Türkiye'deki göller arasında Van Gölü (3.713 km²), Tuz Gölü (1.300 km²), Beyşehir Gölü (656 km²), Eğirdir Gölü (482 km²) en büyük göllerdir. Türkiye'de işletmede 861 adet baraj bulunmaktadır. Türkiye'deki barajlardan Atatürk Barajı 817 km², Keban Barajı 675 km², Ilısu Barajı 313 km², Karakaya Barajı 268 km², Hirfanlı Barajı 263 km² yüzey alanına sahiptir.

Madenler

Yer kabuğunda bulunan, ekonomik yönden değer taşıyan, mineral ve fosillere maden denir. Genel olarak kimya sektörü, tıp, endüstri gibi birçok alanda kullanılır.

Türkiye maden yatakları açısından da dünya ülkeleri arasında önemli bir yere sahiptir ve geçirdiği jeolojik çeşitlilik ve coğrafi özellikleri sebebiyle birçok madeni barındırır. Doğada var olan madenlerin tamamına yakını Türkiye'de bulunur. Türkiye'de çıkarılan madenler ve çıkarıldıkları yerler şöyledir (Görsel 1.7):

Görsel 1.7: Türkiye'de çıkarılan madenler

- **Krom:** Genellikle madeni eşya ve çelik üretiminde genellikle kullanılır. En çok ihracatı yapılan madendir. Denizli, Guleman (Alacakaya), Bursa, Milas, Dalaman, Aladağ ve Fethiye'de çıkarılır.
- **Demir:** Sanayi alanının en temel madenidir. Yaşam içerisinde her alanda kullanılır. Kahramanmaraş, Divriği, Edremit, Çam Dağı, Torbalı, Simav ve Bingöl'de çıkarılır.
- **Bakır:** Genel olarak elektrik sanayisinde kablo üretiminde ve metal ev eşyası yapımında kullanılır. Çinko ve kurşun yataklarının bulunduğu yerlerde genellikle bakır madeni de bulunur. Küre, Hanönü, Murgul, Çayeli, Ergani'de çıkarılır.
- **Boksit:** Alüminyumun ham maddesidir. Çok hafif bir maddedir. Genellikle ev eşyası, otomobil ve uçak yapımında kullanılır. Milas, Seydişehir, Akseki ve Saimbeyli'de çıkarılmaktadır.
- **Kömür:** Kara elmas diye bilinir. En çok bulunan madendir ve en önemli yakıt kaynağıdır. Genel olarak Zonguldak, Tunçbilek, Soma, Elbistan ve Orhaneli'nde çıkarılır.
- **Bor Mineralleri:** Deterjan üretiminde, jet ve roketlerin yakıtlarında, kozmetik, elyaf ve kâğıt sanayilerinde kullanılır. Türkiye, dünya bor rezervinin %73'üne sahiptir, rafine bor ve bor üretiminde lider konumdadır. Balıkesir'de, Bursa'da ve Seyitgazi'de çıkarılır.

- **Volfram:** Boya, elektrik sanayilerinde, uzay ve savaş ürünleri alanında kullanılır. Türkiye'de Elâzığ, Bursa ve Malatya'da çıkarılır.
- **Manganez:** Demir madeninin içindeki kükürdün yok edilmesi ve demirin çeliğe döndürülmesi amacıyla kullanılır. En çok Borçka ve Ereğli'de çıkarılır.
- **Kükürt:** Tarım ilacı, patlayıcı madde ve yapay gübre yapımında kullanılır. Türkiye'de en çok Simav, Keçiborlu ve Sarayköy'de çıkarılır.
- **Cıva:** Madenler arasında doğada sıvı hâlde bulunan tek madendir. Genellikle termometre üretiminde, tıp alanında ve fotoğrafçılıkta kullanılır. Konya, Balıkesir, Karaburun, Ödemiş ve Niğde'de çıkarılır.
- **Zımpara Taşı:** Çimento yapımında; çeşitli taşların, madenlerin, malzemelerin parlatılmasında ve cilalamada kullanılan bir maddedir. Antalya, Aydın, Denizli, İzmir ve Manisa'da çıkarılır.
- **Fosfat:** Kimya sektöründe, deterjan, ilaç ve yapay gübre yapımında kullanılır. Kilis, Mardin ve Mazıdağı'nda çıkarılır.
- **Antimon:** Plastik malzeme, porselen ve seramik üretiminde; kablo izolasyonunda, tekstil ürünlerinde, lehimlemede, askeri alanda cephane, batarya gibi malzeme üretiminde kullanılır. Ankara, Bilecik, Gediz, İzmir ve Simav'da çıkarılır.
- **Uranyum:** Genel olarak temel nükleer enerji ham maddesi olarak kullanılır. Bunun dışında zırh kaplamalarında, hava araçlarının kanatlarında ağırlık amaçlı ve camlara renk verici bir madde olarak kullanılır. Türkiye'de Aydın ve Giresun'da çıkarılır.
- **Mermer:** Başkalaşım süreci geçiren ve başkalaşımın izlerini taşıyan kalker dominit gibi karbonat bileşimli kayaçlardır. Dayanıklılığı sebebiyle sanatsal alanlarda kullanılan mermer, inşaat sektörü başta olmak üzere heykelcilik, dekorasyon, mezar taşı ve süs eşyası yapımında kullanılır. Türkiye'de mermer rezervleri yoğun olarak Afyonkarahisar, Balıkesir, Bilecik, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, Elazığ, İzmir, Kırşehir, Konya, Kütahya, Marmara Adası, Muğla, Niğde, Tokat ve Uşak'ta bulunur.
- **Çinko:** Kullanım alanı geniş bir madendir. Yer kabuğunda en çok bulunan elementtir ve demir, alüminyum ve bakırdan sonra en çok tüketilen dördüncü metaldir. Çinkonun en çok kullanıldığı alan, demir ve çelik ürünlerini korozyona karşı korumak amacı ile yapılan galvanizleme işlemidir. Bunun yanında lastik imalatında, tarım sektöründe, ilaç sanayisinde, boya sanayisinde pigment üretiminde, döküm sanayisinde pirinç, bronz gibi alaşımların üretiminde ve pil endüstrisinde kullanılır.
- **Kurşun:** Bilinen en eski metallerden biridir. Doğada bol miktarda bulunur. Yapısı yumuşak olduğundan işlenmesi çok kolaydır. Bu nedenle kullanım alanı çok fazladır. Kurşun genel olarak akü imalatında, kabloların izolasyonunda, boya üretiminde, benzin içinde oktan ayarlayıcı bileşikler olarak, radyasyondan korunma amacıyla yararlanılan kalkanlarda, lehimlerde ve askeri mühimmat üretiminde kullanılır.
- **Altın:** Kendine has sarı bir rengi bulunan kimyasal bir madendir. Doğada az bulunması, rengi ve bozulmayan yapısı tarih boyunca bu metali önemli ve değerli kılmıştır. Yumuşak olduğundan kolay işlenebilir. Ayrıca çok iyi bir iletkendir. Türkiye'de altın genel olarak Artvin Hot; Balıkesir Çoraklık, Kubaşlar, Kızıltepe ve İvrindi; Çanakkale Lapseki, Kirazlı, Küçükdere, Madendağ ve Akbaba; Eskişehir Kaymaz, Sivrihisar, Midi ve Mescitli; İzmir Ovacık, Efemçukuru ve Seferihisar; Kayseri Kaş ve Öksüt; Manisa Sart, Sivas Bakırtepe, Uşak Kışladağ'da çıkarılmaktadır. Türkiye 2023 yılında 37 ton altın üretimiyle dünyada altın üreten ülkeler arasında dördüncü sırada yer almıştır.

Toprak Kaynakları

Toprak iklim, yer şekilleri, kayalar ve organizmalarla birlikte zaman içinde oluşur. Türkiye'deki toprak türleri, anakaya, iklim ve bitki örtüsündeki çeşitlilik nedeniyle büyük bir çeşitlilik gösterir. Türkiye'de görülen toprak çeşitleri şunlardır:

- Kahverengi orman toprakları
- Zonal (yerli) topraklar
- Kırmızı Akdeniz (Terra-Rossa) toprakları
- Çernozyom topraklar
- Kahverengi ve kestane renkli bozkır toprakları

Türkiye'nin yüz ölçümü 78 milyon hektardır. Bu alanın 24 milyon hektarı ekilebilir tarım arazisi olup yapılan etütlere göre sulanabilir arazi miktarı 8,5 milyon hektardır.

Ormanlar

Belirli büyüklükteki ve yükseklikteki çeşitli ağaçlardan, çalılardan, otsu bitkilerden, mantarlardan, mikroorganizmalardan ve hayvanlardan oluşan doğal kara ekosistemlerine **orman** denir. Ormanlar en değerli kaynaklardandır. Ormanların faydaları genel olarak şunlardır (Şema 1.4):

Şema 1.4: Ormanların faydaları

Türkiye'nin toplam orman alanı 2022 yılı verilerine göre 23.245.000 hektardır. Bu alan miktarı ülke alan toplamının %29,8'i kadardır. Türkiye ormanlarının ağaç serveti ise 1.736.402.000 m³ tür. 1973 ile 2022 yılları arasında ülke ormanlarının ağaç servetinde 800 milyon m³ artış olmuştur. Türkiye'de 1999 yıllında orman alan miktarı ülke yüz ölçümünün %26,7' si iken 2022 yılında bu oran %29,8' e yükselmiştir. Türkiye'nin 2022 yılı itibarıyla orman alanlarının asli ağaç türlerine göre dağılımı şöyledir (Tablo 1.1):

Tablo 1.1: Türkiye'nin 2022 Yılı Orman Alanlarının Asli Ağaç Türlerine Göre Dağılımı

Ağaç Türü	Normal	Boşluklu Kapalı	Toplam	% Oran
Meşe	2.773.648	4.059.616	6.833.264	29,40
Kızılçam	3.578.387	1.732.467	5.310.854	22,85
Karaçam	2.817.266	1.260.350	4.077.616	17,54
Kayın	1.634.341	269.895	1.904.236	8,19
Ardıç	945.660	509.170	1.454.830	6,26
Sarıçam	445.095	1.106.885	1.551.980	6,68
Göknar	306.673	204.491	511.164	2,20
Sedir	395.304	110.111	505.415	2,17
Ladin	273.988	75.546	349.534	1,50
Fıstık Çamı	152.920	21.676	174.596	0,75
Kızılağaç	99.430	25.321	124.751	0,54
Kestane	64.200	12.752	76.952	0,33
Gürgen	44.503	10.430	54.933	0,24
Sahil Çamı	50.093	5.327	55.420	0,24
Kavak	24.559	24.073	48.632	0,21
Fındık	12.236	700	12.936	0,06
Defne	5.719	6.562	12.281	0,05
Dişbudak	10.117	1.957	12.074	0,05
Diğer türler	73.704	99.828	173.532	0,75
Toplam	**13.707.843**	**9.537.157**	**23.245.000**	**100,00**

Sermaye ve Teknoloji

Sermaye birikimi ve teknoloji ülkelerin zenginliklerinin ve gelişmişlik düzeylerinin göstergelerinden biridir. İşletmeler ürettikleri mal ve hizmetlerde inovasyon gerçekleştirerek rekabette öne geçmek isterler. **İnovasyon** rekabette üstünlük sağlayan, para kazandıran yenilik ve yaratıcılıklardır. Bu da teknoloji ile birlikte mümkün olur. **Üretimde** kullanılan yetişmiş insan gücü, her türlü altyapı, elektrik santralleri, barajlar, fabrikalar, makine ve teçhizat sermayedir. Bu sermaye teknoloji ile birleştiğinde daha düşük maliyetle daha kaliteli mal ve hizmet üretmek mümkün olur.

İşletmeler de böylece diğer işletmelerle rekabet edebilir. İşletmeler AR-GE (araştırma geliştirme) yatırımları ile teknoloji yatırımı yaparak piyasada rekabet güçlerini artırırlar. Kullanılan teknoloji ülke içinde üretilebileceği gibi başka ülkelerde üretilen teknolojiyi de kullanmak mümkündür.

Türkiye'de bilim, sanayi ve teknoloji alanında araştırma ve çalışmalar yapan kuruluşlar ve üniversiteler vardır. Bunların amacı bilim, sanayi ve teknoloji alanında AR-GE faaliyetleri yapmak, bu faaliyetleri özendirmek, mevcut bilimsel ve teknolojik bilgileri ülke kalkınmasında kullanmaktır.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde bulunan bilim, sanayi ve teknoloji alanında araştırma ve çalışmalar yapan kuruluşlar şunlardır (Şema 1.5):

Şema 1.5: Bilim,sanayi ve teknoloji alanında araştırma ve çalışmalar yapan kuruluşlar

1.1.12. Türkiye'nin Ana Sektörleri

Tarım, sanayi ve **hizmet** sektörleri dünyada ekonominin üç temel sektörüdür. Tarım ve sanayi sektörlerinin üretimleri fiziki mal şeklinde olur. Hizmet sektöründe ise üretim fiziki değildir. Ülkelerde ekonomik gelişme tarım, sanayi ve hizmet şeklinde sıralanır. Ekonomik faaliyetlerin gelişmesi ve çeşitlenmesi ile birlikte ağırlık, tarımdan sanayiye ve hizmet sektörüne doğru hareket eder.

Her ülkenin ekonomik faaliyetleri farklıdır. Türkiye, tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde belli altyapısı olan bir ülkedir. Türkiye ekonomisinin ana sektörleri genel olarak tarım ve sanayidir.

Tarım: Tarım sektörü insanların yaşamını devam ettirebilmesi için ihtiyaç olan temel gıda maddelerini üreten ana sektördür. İnsanoğlunun varoluşundan bu yana hem geçim kaynağı hem de ekonomik bir araç olmuştur. Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin önemli sektörüdür. Beslenme için gerekli olan gıdaları karşılayan bir kaynaktır. Ayrıca sanayi sektörüne ham madde üretir, ülkede istihdama ve dış ticarete katkı sağlar.

Türkiye'de tarımsal faaliyetler çok önemli bir geçim kaynağıdır. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar Türkiye'nin ekonomik gelişimine çok büyük katkı sağlamıştır. Türkiye'nin arazi yapısı genel olarak dağlıktır. Türkiye'nin deniz kıyısında olan nemli bölgelerinde ormancılık; yüksek, dağlık, kurak bölgelerinde hayvancılık ve hemen hemen her bölgesinde de tarımsal üretim yapılır. Bu durum bölgelere özel tarım ürünlerini üretme imkânı verir.

Sanayi: Doğal kaynakları (ham madde) ve yarı işlenmiş ürünleri işleyerek gereksinimleri karşılayan ve ürünlere dönüştüren bir sektördür. Ülkelerin ekonomik büyümesi, istihdam oluşturulması ve yaşam standartlarının artması açısından çok önemlidir. Sanayi sektöründe üretim faaliyetleri atölye, imalathane ve fabrika gibi tesislerde insan gücü, makine teçhizat, otomasyon sistemi ve teknoloji yardımıyla gerçekleşir. Sanayinin geliştiği ülkelerde dış ticaret kapasitesi büyüme gösterir ve milli gelir artar. İşsizlik oranı düşer, ülkede yaşam koşullarında iyileşme olur ve toplumsal refah artar. Türkiye'de otomotiv, uçak, enerji, makine, kimya, ilaç, maden, gıda, tekstil, dokuma, çimento, cam ve seramik sanayisi yaygın olarak faaliyet gösterir.

Bilgi notu

Sanayi seköründe teknoloji kullanımının artması insan gücüne olan ihtiyacı azaltmaz. Çünkü yeni teknolojiyi üreten ve kullanan insan gücüne her zaman ihtiyaç olacaktır.

Hizmet: Hizmet sektörü tarım ve sanayi sektörleri dışında olup, somut bir mal üretimi olmadan ihtiyaçları karşılayan üretimdir. Hizmet sektöründe üretimin fiziki varlığı yoktur. Üretim ve tüketim soyut faaliyetlerden oluşur.

Dünya Ticaret Örgütünün oluşturduğu sınıflandırmaya göre hizmet sektörü çeşitleri şunlardır:

- Mesleki hizmetler
- Haberleşme hizmetleri
- Müteahhitlik ve ilgili mühendislik hizmetleri
- Dağıtım hizmetleri
- Eğitim hizmetleri
- Çevre hizmetleri
- Mali hizmetler
- Sağlıkla ilgili ve sosyal hizmetler
- Turizm ve seyahat ile ilgili hizmetler
- Eğlence, kültür ve spor hizmetleri
- Ulaştırma hizmetleri

Türkiye'de hizmet sektörü çok hızlı bir gelişme göstermektedir. Türkiye' de, hizmet ihracatı ithalatın hep üzerinde olmuştur. Turizm, inşaat, taşımacılık hizmetleri, Türkiye'ye döviz geliri sağlayan önemli hizmet türleridir.

ARAŞTIRINIZ

Türkiye'de üretilen tarım ürünlerinin ekonomi içindeki payını araştırarak elde ettiğiniz bulguları arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.1.13. Türkiye'nin Genel Ekonomik Sorunları

Sosyal hayatta ve teknolojide meydana gelen gelişmeler yeni ekonomi modellerini ortaya çıkarır. Nüfusun artması ve teknolojinin gelişmesi tüketici davranışlarını etkiler. Tüketici davranışlarının değişmesi de farklı tüketim taleplerini ve farklı ihtiyaçları beraberinde getirir. Bu durum ekonomik hayata yansır.

Dünya üzerinde ekonomik sorunu olmayan ülke yoktur. Rekabet gücü yüksek, üretken ve gelişen bir ekonomiye sahip ülkeler, meydana gelen ekonomik krizlerden daha az seviyede etkilenir.

Türkiye ekonomisinin günümüzde çeşitli sorunları vardır. Türkiye'nin coğrafi konumu, dünyada doğal kaynakların hızla tükenmesi, küresel ekonomik krizler, hızlı nüfus artışı ve doğal afetler ekonomik sorunları beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar genel olarak şunlardır:

Yüksek Enflasyon: Fiyatların genel düzeyinin sürekli olarak artmasına **enflasyon** denir (Görsel 1.8). Ülke ekonomileri değişken bir yapıya sahiptir. Enflasyon her ülkede görülmesine rağmen etkisi ülkeye göre değişiklik gösterir.

Görsel 1.8: Enflasyon

Bir ülkede görülen enflasyonun tüketicilerin alım gücünü kısıtlayarak ülke ekonomisine zarar vermesi durumuna **yüksek enflasyon** denir. Yüksek enflasyon görülen ülkelerin ulusal para birimleri diğer ülke para birimleri karşısında değer kaybeder. Türkiye'de görülen enflasyonun değişik sebepleri vardır. Coğrafi konum, komşu ülkelerdeki ekonomik ve siyasi gelişmeler, üretim maliyetlerinin yükselmesi, para arzındaki artışlar ve kamu kesimi açıkları Türkiye'deki enflasyonun başlıca sebepleridir. Türkiye'de 2005–2023 yılları arasındaki Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE) ve Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) bilgileri Tablo 1.2'deki gibidir.

Tablo 1.2: Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE) ve Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) Bilgileri

Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE)		Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE)	
2023 Yıllık	%44,22	2023 Yıllık	%64,77
2022 Yıllık	%97,72	2022 Yıllık	%64,27
2021 Yıllık	%79,89	2021 Yıllık	%36,08
2020 Yıllık	%25,15	2020 Yıllık	%14,60
2019 Yıllık	%7,36	2019 Yıllık	%11,84
2018 Yıllık	%33,64	2018 Yıllık	%20,30
2017 Yıllık	%15,47	2017 Yıllık	%11,92
2016 Yıllık	%9,94	2016 Yıllık	%8,53
2015 Yıllık	%5,71	2015 Yıllık	%8,81
2014 Yıllık	%6,36	2014 Yıllık	%8,17
2013 Yıllık	%6,97	2013 Yıllık	%7,40
2012 Yıllık	%2,45	2012 Yıllık	%6,16
2011 Yıllık	%13,33	2011 Yıllık	%10,45
2010 Yıllık	%8, 87	2010 Yıllık	%6,40
2009 Yıllık	%5, 93	2009 Yıllık	% 6,53
2008 Yıllık	%8,11	2008 Yıllık	%10,06
2007 Yıllık	%5, 94	2007 Yıllık	%8,39
2006 Yıllık	%11,58	2006 Yıllık	% 9,65
2005 Yıllık	% 2,66	2005 Yıllık	% 7,72

İşsizlik: Bir toplumda çalışma yaşında ve isteğinde olup da iş bulamama durumuna işsizlik denir. İşsizlik, dünya üzerinde bütün toplumlarda görülen ekonomik ve toplumsal bir sorundur. Birçok sorunun destekleyicisi ve kaynağı durumundadır.

Türkiye işsizlik sorunuyla her dönem karşı karşıya kalmıştır. Emek piyasasına her geçen gün yeni işsizlerin eklenmesi bu sorunun büyümesinde çok etkilidir.Türkiye'de işsizlik sorununun başlıca nedenleri şunlardır:

- Hızlı nüfus artışına istihdam sağlanamaması
- Tarım sektöründeki entegrasyon sorunu
- Kadın istihdamının yetersizliği
- İş gücü niteliğinin ihtiyaçlara tam cevap vermemesi
- Faiz oranlarındaki dalgalanmalar
- Dış ticaret eksikliği
- Hızlı teknolojik değişmeler
- Artan rekabet ortamında nitelikli iş gücü gerekliliği
- Kamu ve özel sektörde yatırım yetersizliği
- İş gücü piyasasının yapısal özellikleri
- Çarpık kentleşme
- Eğitim sistemi ile ilgili problemler
- Bölgeler arası gelişmişlik farkları

Verim Düşüklüğü: Ülke ekonomisindeki bütün kaynaklar ve üretim faktörleri kapasitesine yakın olarak kullanılıyorsa bu ekonomi verimli kabul edilir. Var olan kaynakların ve üretim faktörlerinin verimsiz ve eksik kullanılması sonucu ekonomide verim düşüklüğü ortaya çıkar. Örneğin yıllık üretim kapasitesi 500.000 adet olan bir ayakkabı fabrikası yılda 300.000 adet üretim yapıyorsa bu fabrika %60 kapasiteyle çalışıyor, kapasitesinin %40'ını kullanmıyor demektir.

Ekonomideki düşük verimlilik şu sonuçları ortaya çıkarır:

- Toplumun yaşam standardı düşer.
- Kaynaklar verimsiz ve eksik kullanılır.
- İstihdam azalır.
- İşsizlik artar.
- Devletin gelirleri azalır.
- Enflasyon yükselir.
- Alım gücü zayıflar.
- Gelir dağılımında adaletsizlik oluşur.

Türkiye'de çeşitli dönemlerde mevcut kaynakların verimsiz ve eksik kullanılması ekonomide verim düşüklüğüne neden olmuştur. Son yıllarda uygulanan ekonomi politikaları, tasarruf tedbirleri, yatırım teşvikleri ve artan dış ticaret hacmi Türkiye ekonomisinde verimliliği arttırmıştır.

Gelir Dağılımı Bozukluğu: Gelir dağılımı ülkelerin gelişmişlik düzeylerini ve refah seviyelerini gösteren çok önemli bir ölçüdür. Millî gelirin ülke vatandaşları arasında nasıl paylaşıldığını gösterir. Bir ülkenin kişi başına düşen millî geliri çok yüksek olabilir. Ancak yıllık toplam millî gelir üretim faktörleri ve kişiler arasında adaletli ve dengeli bir şekilde dağılmıyorsa o ülkede sosyal ve ekonomik anlamda sorunlar vardır. Bir ülkede gelirin adaletli bir şekilde dağıtılıp dağıtılmadığının ölçüsü **gini katsayısıdır.** Gini katsayısı sıfır ile bir arasında bir değer alır. Sıfıra yakın veya sıfır olması gelirin adaletli bir şekilde dağıtıldığı anlamını verir. Bire yaklaşması veya bir olması ise gelir adaletsizliğinin çok yüksek olduğunu gösterir.

Bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de gelir dağılımı adaletsizliği belirli bir ölçüde vardır. Küresel krizin etkisiyle Türkiye'de görülen gelir adaletsizliği son yıllarda daha da belirgin hâle gelmiştir. Nüfusun hızla artması, çalışma yaşında olan insanların çalışmaması, kayıt dışı istihdam, kamu kaynaklarının etkin kullanılmaması, doğal afetler ve küresel salgın hastalıklar Türkiye'de gelir dağılımını olumsuz etkilemiştir. Uygulanan ekonomi politikaları ve sosyal içerikli yardım ve desteklerle gelir adaletsizliği giderilmeye çalışılmıştır.

Uygulanan Ekonomik Politikalar: Ülke ekonomilerinde para ile ilgili uluslararası kuruluşların ve hükümetlerin faiz oranları, maliye politikaları, piyasadaki para miktarı, vergi konuları, kamu bütçesi gibi konular üzerinde uygulanan ekonomi müdahaleleridir. Ekonomik politikaların temel amaçları mal ve hizmet üretimini arttırmak, fiyat istikrarını ve gelir dağılımında adaleti sağlamak, istihdam oranını yükseltmektir. Bunların sonucunda toplumun refah seviyesi artar. Ülkeler belirledikleri ekonomi politikalarını uygulayabilmek için maliye politikasını, para politikasını ve gelirler politikasını net bir şekilde belirleyip uygulamalıdır.

Para Politikası: Fiyat istikrarı, ekonomik büyüme ve istihdam artışını sağlamak, ekonomideki para miktarını ve fiyatları belirlemek için alınan kararlar ve uygulamalardır.

Türkiye'de küresel ekonomik krizin etkisiyle sıkı para politikası uygulanarak faiz oranları arttırılmıştır. Bu durum devletin faiz giderlerini arttıran bir durumdur. Ayrıca faiz oranlarının yükselmesi kredi maliyetlerini yükselttiği için yatırımlar azalmıştır.

Gelirler Politikası: Ülkelerin enflasyonu düşürmek için fiyatlar genel seviyesini ve faiz oranlarını düşürerek toplumun refah düzeyini arttırmaya yönelik olarak uyguladıkları ekonomi politikalarıdır.

Türkiye'de son yıllarda uygulanan ekonomi politikaları şunlardır:

- Vergi kanunlarında yer alan istisna, muafiyet ve vergi indirimi hükümleri sadeleştirilmiştir.
- Özel girişimcilerin uzun vadeli planlama yapmalarını sağlamak amacıyla vergi düzenlemeleri yapılmıştır.
- Herkesin vergi yükümlülüğünü yerine getirerek vergi kayıp ve kaçaklarının önüne geçilmesi, vergi yükünün adil dağılımının sağlanması amacıyla kayıt dışı ekonomi ile mücadele çalışmalarına ağırlık verilmiştir.
- Vergisini tam olarak ve zamanında ödemeyenleri tespit etmek, süresinde ödenmeyen vergi ve cezaların cebren takip ve tahsilini sağlamak amacıyla Borç Takip ve Değerlendirme Sistemi teknolojik yatırımlarla geliştirilmiştir.
- Vergi bilincini artırmaya yönelik çalışmalar teknoloji kullanılarak arttırılmıştır.
- Bütün kamu ve özel sektörü kapsayan tasarruf tedbirleri uygulaması başlatılmıştır.

Çevresel Sorunlar: Çarpık kentleşme, hızlı nüfus artışı, sanayinin plansız bir şekilde yayılması sonucu ortaya çıkar. Öncelikle ortaya çıktığı yeri etkiler. Devam etmesi durumunda ülkeyi ve dünyayı etkisi altına alabilir (Görsel 1.9).

Ekonomiye doğal kaynak sağlayan faktör çevredir. Bu nedenle ülkeler ekonomi politikalarını oluştururken ve uygularken çevreyi dikkate almak zorundadır.

Görsel 1.9: Çevresel sorunlar

Günümüzde Türkiye'de devam eden çevre sorunları şunlardır:

- Hava kirliliği
- Su kirliliği
- Toprak kirliliği
- Radyoaktif kirlenme
- Gürültü kirliliği
- Deniz ve kıyı kirliliği
- Katı atık kirliliği
- Çevre sorunları
- Hızlı nüfus artışı
- Plansız sanayileşme
- Düzensiz kentleşme

Çevreyi dikkate almadan hazırlanan ve uygulanan ekonomi politikaları canlıların yaşam alanlarını yok ettiği gibi toplumun refah seviyesini düşürür.

Türkiye'de görülen çevre sorunlarının başlıca nedenleri şöyle sıralanabilir:

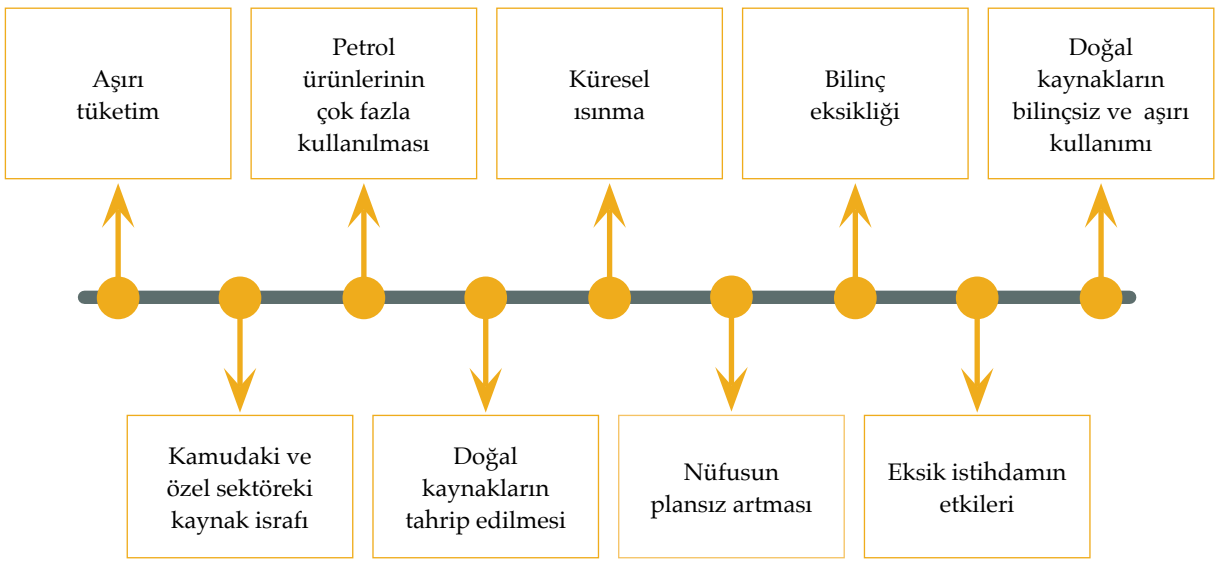
- Hızlı nüfus artışı
- Plansız sanayileşme
- Düzensiz kentleşme
- Eksik bilinçlenme
- Yanlış uygulanan tarım ve ormancılık faaliyetleri

Çevresel sorunların devam etmesi öncelikle bulunduğu bölgeyi etkiler. Sorunlar büyüdükçe ekonomik gelişme yavaşlayarak ülkenin kalkınma seviyesi azalır. Millî gelir azalarak toplumun refah düzeyi düşer.

Sürdürülebilir Gelişme: Günümüz toplumunun ihtiyaçlarını gelecek kuşakların olanaklarından ödün vermeden giderme çabasına **sürdürülebilir gelişme** denir.

Sürdürülebilir gelişmenin temel amacı çevrenin, ekonominin ve toplumun bir denge içerisinde ele alınarak insani faaliyetlerin doğal kaynakların devamlılığından ödün vermeden sağlanmasıdır. Bu nedenle sürdürülebilir gelişme günümüzü ve geleceği şekillendirmede kritik bir önem taşır.

Türkiye'de sürdürülebilir kalkınma çalışmaları, 2007 yılında başlamış olup günümüzde de devam etmektedir. Ancak yaşanan bazı olumsuz durumlar sürdürülebilir gelişme çabalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Sürdürülebilir gelişmeyi olumsuz yönde etkileyen unsurlar şunlardır (Şema 1.6):

Şema 1.6: Sürdürülebilir gelişmeyi olumsuz yönde etkileyen unsurlar

Sürdürülebilir gelişme için ülke ekonomilerinin sosyal, ekonomik ve çevresel kaynakların kullanımını planlaması gerekir. Örneğin ekonomik kaynakların fayda maliyet analizi yapılarak kullanılması kaynak israfını önler. Tarımda sulama faaliyetlerinin teknolojik gelişmelerle yapılması su tasarrufu sağlar. Türk örf, adet, gelenek ve göreneklerine uygun alışkanlıkların daha çok kullanılması bu değerlerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlar.

Sürdürülebilir gelişmenin etkin olması için toplumu oluşturan insanların neler yapabileceği konusunda bir araştırma yaparak elde ettiğiniz bulguları arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.1.14. Mustafa Kemal Atatürk'ün Ekonomi İle İlgili Görüşleri

Mustafa Kemal Atatürk'ün yürüttüğü ekonomi politikaları "Millî İktisat" adıyla bilinir. Bu politikaların genel amacı Batı'ya olan ekonomik bağımlılığı sona erdirmektir. Bu amaçla ilk hükümette gelirlerin ve yatırımların düzene konması için İktisat Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı adında iki bakanlık kurulmuştur. Atatürk, devletlerin ve toplumların hayatlarında ekonomik zaferler kazanılmadığı takdirde, siyasi ve askerî zaferlerin ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, kalıcı olamayacakları inancındaydı. Bu inançla Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra ekonomik zaferler kazanabilmek için değişik politikalar benimsemiştir. Atatürk ekonomik bağımsızlığın mali yapıdan geçtiği inancıyla finansal yapıyı millîleştirmeyi hedeflemiştir.

Atatürk'ün ekonomik bağımsızlığa kavuşmak için yaptığı yenilikler şunlardır:

- İzmir İktisat Kongresi (18 Şubat–4 Mart 1923)
- Kapitülasyonların kaldırılması (24 Temmuz 1923)
- İş Bankası'nın kurulması (26 Ağustos 1924)
- Aşar Vergisi'nin kaldırılması (17 Şubat 1925)
- Kabotaj Kanunu'nun çıkarılması (1 Temmuz 1926)
- Teşvik-i Sanayi Kanunu (28 Mayıs 1927)
- Tarım-Kredi Kooperatiflerinin kurulması (1928)
- Toprak reformu (1929)
- Birinci 5 Yıllık Kalkınma Planı (1933–1938)

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **İşsizliğin önlenmesi için neler yapılabilir?**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. **Ekonomi bilimi hangi konularla ilgilenir?**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan noktalı yerlere doğru ifadeleri yazınız.

3. Mal ve hizmetlerin insanlar tarafından kullanılmasına ..... denir.

4. İnsan ihtiyaçlarını karşılayan mal ve hizmetlerin meydana getirilmesine ..... denir.

5. Üretim faktörlerinin ve üretim miktarının, sınırsız olan insan ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığı duruma ..... denir.

6. Mal ve hizmet üretilmesi için gerekli unsurlara ..... denir.

7. Mal ve hizmet üretiminin büyük bölümünün özel sektör tarafından yapıldığı ekonomik sisteme ..... denir.

1.2. İHTİYAÇ

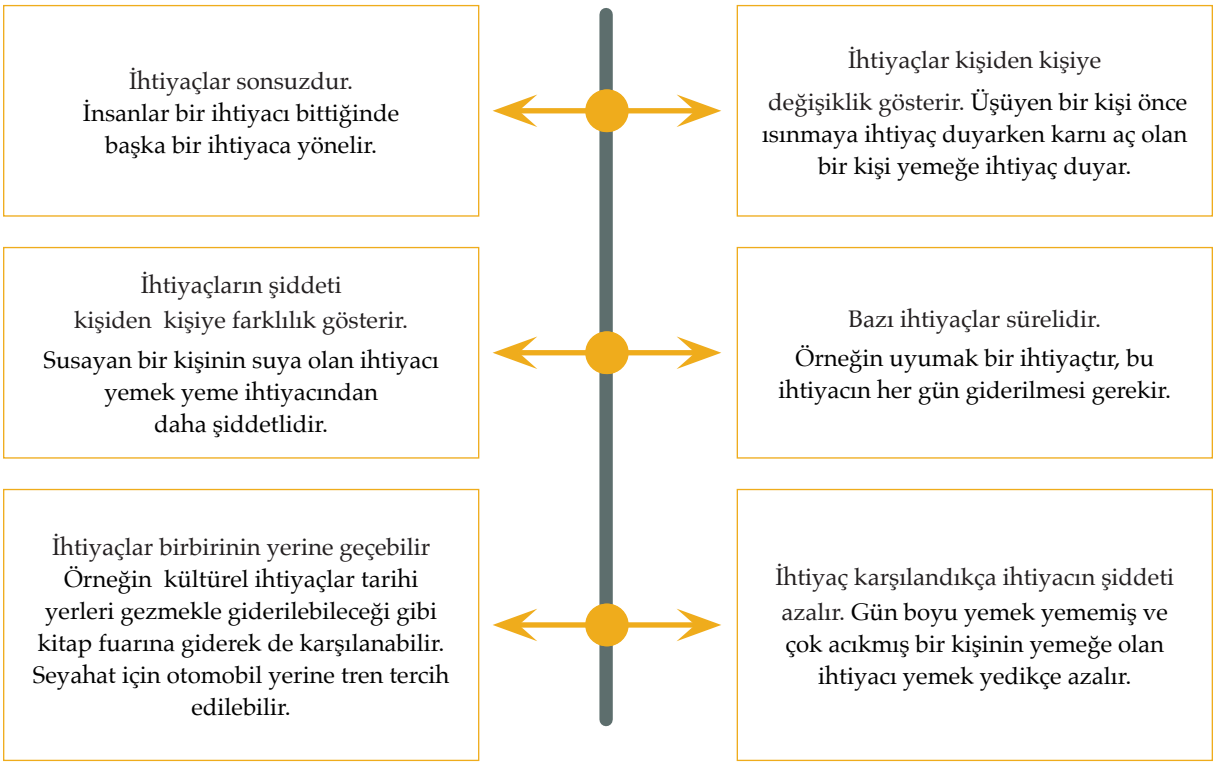
İnsan biyolojik ve sosyal bir varlıktır. Biyolojik varlık olması sebebi ile yaşamak için birçok mal ve hizmete gereksinim duyar. Yemek, içmek, barınmak, eğitim ve sağlık hizmeti almak insanın yaşaması için gerekli olan mal ve hizmetlerdir (Görsel 1.10). Sosyal varlık olması sebebi ile de insanın yaşamında başka insanlarla iletişim kurması gerekir. Örneğin bir mağazadan alışveriş yaparken görevli ile konuşmak gerekir. Hastaneye gidildiğinde de sağlık görevlileri ile iletişim kurmak zorunludur. İnsanın yaşamında gerekli olan, yokluk duygusuyla ortaya çıkan, karşılandığında mutluluk ve haz veren, karşılanmadığında ise acı ve üzüntü veren duygulara **ihtiyaç** denir. İhtiyaç insanın yaşaması için gerekli olan her şeydir. Ayakkabı, giysi, cep telefonu, yemek, tiyatroya gitme, arkadaşlarla görüşme gibi isteklerin tamamı ihtiyaç sonucunda ortaya çıkmıştır.

Görsel 1.10: İhtiyaç

1.2.1. İhtiyacın Özellikleri

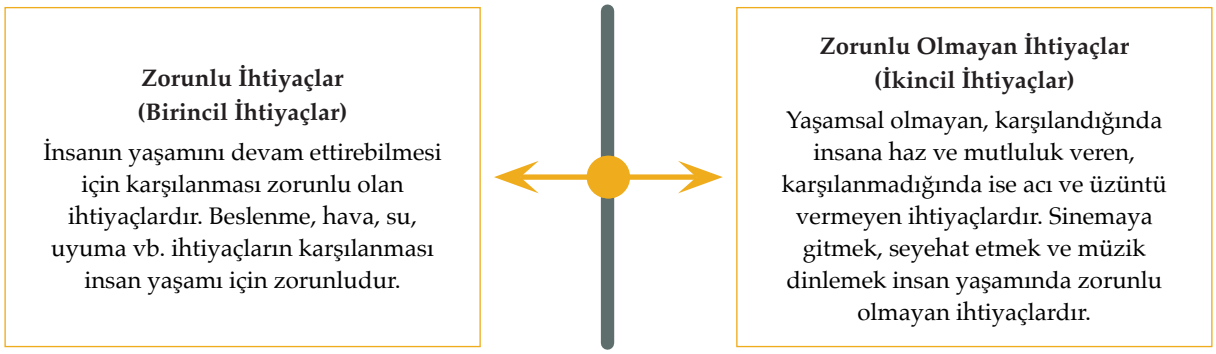
Her insan yaşamında birçok mal ve hizmete ihtiyaç duyar. Bu mal ve hizmetlerin insan ihtiyacını giderme özelliği kişiden kişiye farklılık gösterir. Örneğin çok susuz olan bir kişinin suya olan ihtiyacı henüz su içmiş bir kişiye göre çok daha fazladır. Kolu kırılan bir yaralının sağlık hizmetlerine olan ihtiyacı da sağlıklı olan bir kişiden fazladır. İhtiyaçların özellikleri şöyle sıralanabilir (Şema 1.7):

Şema 1.7: İhtiyaçların özellikleri

1.2.2. İhtiyaç Çeşitleri

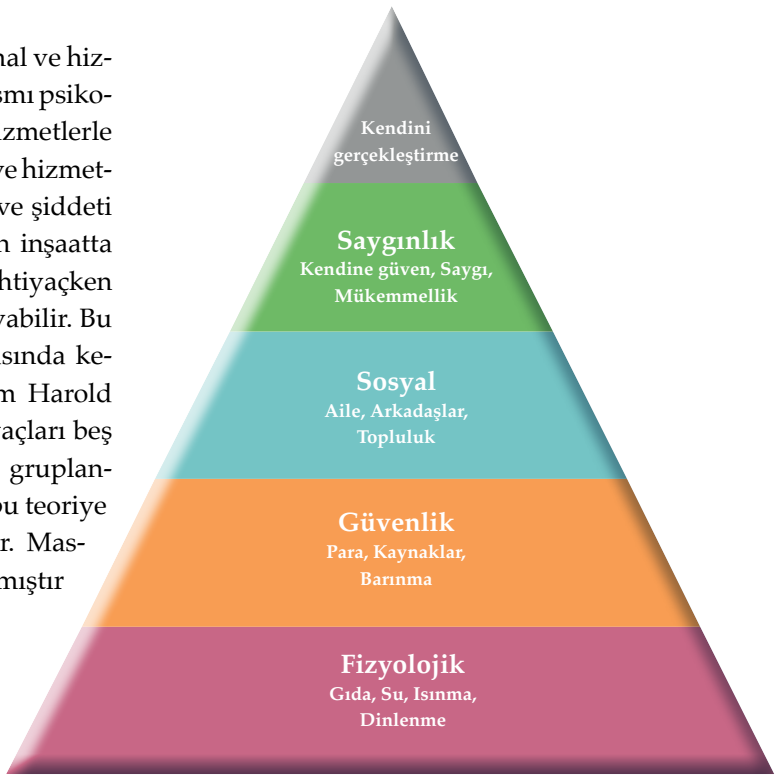
İnsan davranışlarının temelinde ihtiyaç vardır. Toplumu oluşturan bireylerin mutlu ve huzurlu yaşam sürdürebilmeleri için ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. İnsan ihtiyaçlarının bir kısmı karşılanmadığı zaman kişinin yaşamını sürdürmesi mümkün olmaz. Sınırsız olan ihtiyaçlar şiddetlerine göre zorunlu ihtiyaçlar ve zorunlu olmayan ihtiyaçlar olarak iki gruba ayrılır (Şema 1.8):

Şema 1.8: İhtiyaç çeşitleri

Her insanın ihtiyacı farklıdır. Bu nedenle ihtiyaçların birbirinden kesin olarak ayrılmaları çok zordur. İhtiyaçların zorunlu ve zorunlu olmayan şeklinde ayrımı kişiye, cinsiyete, mesleğe, yaşa, topluma, toplumun sosyal ve ekonomik yapısına ve zamana göre farklılık gösterir. Örneğin ekonomik olarak gelişmemiş bir ülkede otomobil lüks bir ihtiyaçken gelişmiş toplumlarda zorunlu ihtiyaç hâline gelmiştir. Aynı şekilde video kayıt cihazı ve mikrofon haber muhabiri için zorunlu bir ihtiyaç olurken ev hanımı için zorunlu bir ihtiyaç olmayabilir.

İnsan, doğası gereği yaşamında birçok mal ve hizmete ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaçların bir kısmı psikolojik diğer kısmı ise fizyolojik mal ve hizmetlerle karşılanır. İnsanın ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin türü, miktarı, ortaya çıkış zamanı ve şiddeti kişiden kişiye farklılık gösterir. Örneğin inşaatta çalışan bir görevli için baret zorunlu bir ihtiyaçken muhasebeci açısından ihtiyaç bile olmayabilir. Bu nedenle ihtiyaçların kategoriye ayrılmasında kesinlik yoktur. ABD'li Psikolog Abraham Harold Maslow (Abraham Herıld Maslov) ihtiyaçları beş gruba ayırmıştır. Maslow'un ihtiyaçları gruplandırması bir teoridir. Psikoloji biliminde bu teoriye **Maslow'un ihtiyaçlar teorisi modeli** denir. Maslow, ihtiyaçları şu şekilde sınıflandırmıştır (Şema 1.9).

Şema 1.9: Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidi

Fizyolojik İhtiyaçlar: Piramidin en önemli basamağıdır. Yemek, içmek, uyumak, solumak gibi yaşam için temel içgüdüsel ihtiyaçlardır. İnsan yaşamı için karşılanması zorunludur.

Güvenlik İhtiyacı: Fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayan insan dışarıdan gelebilecek tüm tehdit ve tehlikelere karşı kendini korumak ister. Güvenlik ihtiyaçları; can, mal, aile, mülkiyet ve iş güvenliği ile sağlıklı olma, ahlâkî güvenlik gibi hem fiziksel güvence hem de psikolojik rahatlama sağlayan ihtiyaçlardır.

Sevgi ve Aidiyet İhtiyacı: Temel ihtiyaçlarını karşılayan insan, aile kurma, ait olma, sevme, sevilme, saygı, arkadaşlık, mahremiyet, güven, dostluk, yakınlık, değer görme gibi sosyal ihtiyaçlara gereksinim duyar. İnsan sosyal çevresinde kendisine uygun gördüğü grup içinde bu ihtiyaçlarını giderir.

Saygı-Saygınlık İhtiyacı: İnsanın psikolojik ihtiyaçlarıdır. Sevgi ve aidiyet ihtiyacını karşılayan insanın kendisine güvenmesi, yaptıklarının takdir edilmesi, diğer insanlar tarafından kabul edilmesi, başkalarından değer ve saygı görmesi yönündeki ihtiyaçlardır. İnsanlar bu ihtiyaçlarını gidermek için kendilerine uygun meslek seçebilir veya çeşitli hobiler edinebilir.

Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı: Bütün temel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan insan kendi potansiyelini kullanarak kendini gerçekleştirmek ister. Kendini gerçekleştirme basamağı insanları birbirinden ayıran basamaktır. Maslow'a göre çok az insan bu basamağa kadar gelebilir. Bu aşamaya gelmiş olan bir insan, becerilerini ve yeteneklerini kullanarak kendini kanıtlamak ister. Kendine sürekli yeni hedefler koyarak yapabileceğinin en iyisini yapmaya çalışır ve hedeflerine ulaşır. Örneğin spor konusunda kendi beceri ve yeteneklerini fark eden bir insanın bu konuda kendisine hedef belirlemesi ve hedefine ulaşmak için çaba sarfetmesi kendini gerçekleştirme ihtiyacını gidermek içindir.

Maslow'a göre insan ihtiyaçları alt basamaktan başlayarak üst basamağa doğru gider. İnsan öncelikle birinci basamaktan başlayarak ihtiyaçlarını giderir. Daha sonra diğer basamaktaki ihtiyaçlarını karşılar.

ARAŞTIRINIZ

İnsanların ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri yaş gruplarına göre araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. İnsanlar zorunlu ihtiyaçlarını niçin karşılamak zorundadır?

.....

.....

.....

.....

2. İhtiyaçların şiddetinin her insanda farklı olmasının sebepleri nelerdir?

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıda verilen açıklamalarda yer alan örneklerin hangi ihtiyaç çeşidi olduğunu açıklamanın karşısındaki alana yazınız.

AÇIKLAMALAR	İHTİYAÇ ÇEŞİDİ
Barınma, giyinme, yeme, içme gibi ihtiyaçlardır.	.....
Kişinin kendi yetenek ve becerilerine göre hedeflerine ulaşma ihtiyacıdır.	.....
Aile bireylerinin güvende olması, finansal güvenlik, sağlık güvenliği, kazalara ve yaralanmalara karşı güvenlik, mal güvenliği gibi dış faktörlerden kaynaklı tehlikelerden korunma ihtiyacıdır.	.....
Başarıya ulaşma, sosyal statüye sahip olma, saygının takdir edilmesi gibi sosyal ihtiyaçlardır.	.....
Aidiyet, sevgi, sosyal yaşam, yakın arkadaşlık, toplumda kabul ve değer görme ihtiyacıdır.	.....

1.3. MAL VE HİZMET

Her insanın doğumundan itibaren çok sayıda ihtiyacı ortaya çıkar. Örneğin yeme, içme, giyinme, barınma, güvenlik gibi ihtiyaçlar her insan için gereklidir. Bu ihtiyaçlar zamanla çeşitlenerek artar. Bunun nedeni insanın yaşamını devam ettirmek ve hayat standardını yükseltmek istemesidir. İnsanlar ihtiyaçlarının tamamını tek başlarına karşılayamazlar. İnsanların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gerekli unsurlar mal ve hizmetlerdir. Mal ve hizmetler var olan kaynaklar ile üretilir.

1.3.1. Mal

İnsan ihtiyaçlarını doğrudan ya da dolaylı olarak karşılama özelliğine sahip olan ve kullanılmaya hazır fiziksel varlıklara **mal** denir. Ayakkabı, kitap, defter, cep telefonu, otomobil, ev, altın bilezik, su, güneş ışığı gibi varlıklar mal örnekleridir. Bir malı tükettiğinde insan ihtiyacını giderebilir. Bir nesnenin mal olabilmesi için somut bir varlık olması gerekir.

Mal Çeşitleri

İnsanın ihtiyacı olan bazı mallar doğada tek başına bulunur. Örneğin hava, deniz, güneş, yağmur suyu gibi mallar doğada kendiliğinden vardır. İnsanlar bunları elde etmek için herhangi bir çaba harcamazlar. Bu mallara **serbest mal** denir.

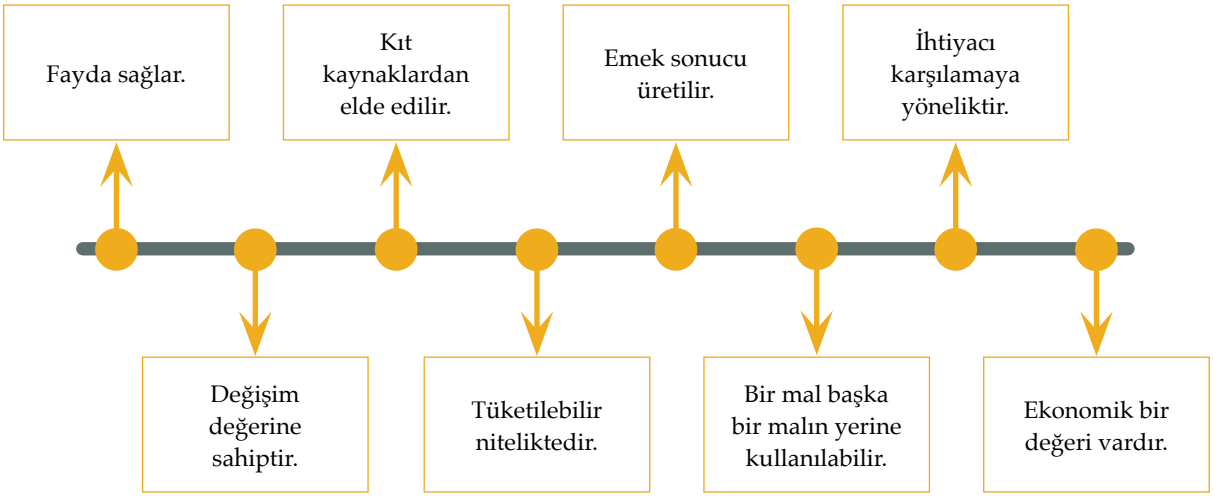
İhtiyaç olan malların tamamı doğada kendiliğinden bulunmaz. Doğadaki çeşitli nesneler birtakım işlemlerden geçtikten sonra insan ihtiyacını gideren mal hâline gelir. İnsanların bu malları elde edebilmek için çaba harcaması veya bir bedel ödemesi gerekir. Bu mallara **ekonomik mal** denir (Görsel 1.11). Ekmek, çorap, kitap, elbise, uçak, bilgisayar ekonomik mallara örnektir. Somut olan ancak hiç kimsenin ihtiyaç duymadığı nesneler ekonomik anlamda mal sayılmaz.

Görsel 1.11: Ekonomik mal çeşitleri

Ekonomik Malların Özellikleri

Ekonomi biliminin konusu ekonomik olan mallardır. Ekonomik malların özellikleri şunlardır (Şema1.10):

Şema 1.10: Ekonomik malların özellikleri

1.3.2. Hizmet

İnsan ihtiyaçlarını karşılamak için üretilen unsurlar sadece somut nitelikte değildir. İnsan ihtiyacını karşılayan ancak elle tutulmayıp gözle görülmeyen çeşitli unsurlara hizmet denir. Hizmet soyut bir kavramdır. Öğretmenin ders anlatması, doktorun hasta muayene etmesi; muhasebecinin, berberin ve lokantacının yaptığı iş hizmet örnekleridir (Görsel 1.12).

Görsel 1.12: Sağlık hizmeti

Hizmet üretimi insan ihtiyacını karşılamaya yönelik olmalıdır. Hizmetler biriktirilemez. Üretildiği anda tüketilir. Örneğin Kastamonu'dan Ankara'ya uçakla gitmek isteyen bir kişi bu hizmeti veren bir firmadan aldığı hizmeti yolculuk yaptığında kullanmış olur. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile çok farklı hizmet çeşitleri hayatımıza girmiştir. Kargo hizmetinin insansız hava araçları ile yapılması, mağazalardan yapılan alışverişin ödemesinin kasiyer olmadan müşteri tarafından yapılması, eğitim hizmetlerinin uzaktan yapılması hayatımıza yeni giren hizmet çeşitleridir.

Hizmetlerin özellikleri şunlardır:

- Emek sonucu üretilir.
- Standart değildir.
- Alınıp satılabilir.
- Fiziksel bir özellikleri yoktur.
- Elle tutulamaz.
- Bir faaliyet ve süreç içerir.
- Üretimi ve tüketimi aynı anda gerçekleşir.
- Saklanabilme ve stoklanabilme özelikleri yoktur.
- Bir başkasına devredilemez.
- Bir hizmet diğerinin yerine kullanılamaz.

1.3.3. Mal ve Hizmet Arasındaki İlişki

Mal ve hizmet arasında, ihtiyaçları giderme açısından hiçbir fark yoktur. Sağladığı fayda önemlidir. Mallar elle tutulan somut varlıklardır. Hizmetler de insan ihtiyacını gideren maddi olmayan mallardır. Her ikisi de sonuç olarak ihtiyacı giderir. Bir malın insana sağladığı fayda fiziksel değildir. Bir ihtiyaç giderilirken mal veya hizmetin sağladığı faydadan yararlanılır. Örneğin otomobil alan bir kişi ekonomik anlamda bir mal almıştır ve otomobili kullandığında fayda sağlayabilir. Aynı şekilde uçak bileti alan bir kişi bu yolculuğu tamamladığında fayda sağlayabilir.

1.3.4. Mal ve Hizmet Arasındaki Farklar

İnsan ihtiyacını gideren her şeye mal ve hizmet denir. Her ikisi de insan ihtiyacını gidermeye yöneliktir. Aralarındaki temel fark ise hizmetin fiziki olarak var olmamasıdır.

Mal ve hizmet arasındaki farklar şunlardır (Şema 1.11):

HİZMET	MAL
▪ Soyuttur, elle tutulup gözle görülmez. ▪ Saklanamaz, üretildiği anda tüketilir. ▪ Devredilemez. ▪ Her hizmet diğerinden farklıdır. ▪ Aynı çeşit hizmetler standart değildir.	▪ Somuttur, elle tutulup gözle görülebilir. ▪ Saklanabilir ve stoklanabilir. ▪ Mülkiyet hakkı vardır, devredilebilir. ▪ Bir mal başka bir malın yerine kullanılabilir. ▪ Aynı çeşit mallar standarttır.

Şema 1.11: Mal ve hizmet arasındaki farklar

Türkiye'nin ürettiği ve uluslararası piyasalarda rekabette önde olduğu mal ve hizmet çeşitlerini araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Mal ile hizmetin benzerlikleri nelerdir?**

.....

.....

.....

2. **Hizmeti maldan ayıran en önemli özellik nedir?**

.....

.....

.....

B) Aşağıda verilen açıklamalarda yer alan örneklerin hangilerinin mal, hangilerinin hizmet olduğunu örneklerin karşısındaki alana yazınız.

AÇIKLAMALAR	MAL VEYA HİZMET ÇEŞİDİ
Güneş ışığı	.....
Tam buğday ekmeği	.....
Bir kişinin kendi evini temizlemesi	.....
Spor ayakkabı	.....
Mali Müşavir'in yaptığı iş	.....
Yağmur suyu	.....
Öğretmenin okulda anlattığı ders	.....
Kuaförün saç kesmesi	.....
Gül ağacının dikeni	.....
Bir sivil toplum kuruluşunda gönüllü çalışma	.....

1.4. FAYDA

İnsanların istek ve ihtiyaçları farklıdır. İnsanlar sevdikleri ve hoşlandıkları mal ve hizmetlerden haz alırlar. Sevmedikleri ve hoşlanmadıkları unsurlardan ise acı ve üzüntü hissederler. İstek ve ihtiyaçların karşılanması için mal ve hizmetlerden faydalanılır.

Mal ve hizmetlerin insan ihtiyaçlarını giderme ve tatmin etme özelliğine **fayda** denir. Ancak bir mal veya hizmeti almak, ihtiyacı gidermek anlamına gelmez. İhtiyacın giderilmesi için mal veya hizmetin kullanılması gerekir. Cepte duran paranın faydası yoktur. Para ancak harcandığında kişiye fayda sağlar.

Fayda soyut bir kavramdır. Mal veya hizmetlerin tüketilmesi sonucu ortaya çıkar. Yaşam kalitesi, kazanç, verimlilik, memnuniyet gibi unsurlara dayanılarak analiz, istatistik, anket gibi araçlarla ölçülebilir. Bir mal veya hizmetin tüketilmesi her ihtiyaç sahibine aynı faydayı sağlamaz. Fayda kişiden kişiye değişir. Örneğin bir bardak suyun susayan bir kişiye olan faydası susamayan bir kişiye olan faydasından daha fazladır. Bir doktorun hastasına sunduğu tedavi hizmetinin faydası sağlıklı bir birey için geçerli değildir.

Bir mal veya hizmetin miktarı arttıkça sağlanan fayda azalır. Gün boyu su içmeyen kişinin ilk bardaktaki sudan aldığı fayda su içtikçe azalır.

İnsanlar mal ve hizmet alırken gelir durumlarına göre en yüksek faydayı elde edecekleri mal veya hizmeti tercih ederler. Yeme, içme, giyinme, barınma her insanın temel ihtiyaçlarıdır. Ancak toplumda bu ihtiyaçlar farklı şekilde giderilir. Bunun sebebi ise insanların bekledikleri fayda düzeyi ve gelir durumudur. Örneğin bir kişi konut ihtiyacını bir apartman dairesinden sağlarken başka bir kişi müstakil, bahçe içinde bir evi tercih ederek bu ihtiyacını giderebilir. Bazı insanlar eğitim öğretim ihtiyacı için özel okul hizmetini tercih ederken bazı insanlar devlet okulunu tercih edebilir.

1.4.1. Faydanın Özellikleri

Mal ve hizmetlerin insan ihtiyacını giderme özelliği kişiden kişiye değişir. Bu nedenle faydanın ölçülmesi herkeste farklılık gösterir. Önemli olan tüketilen mal veya hizmetin ihtiyacı gidermesidir. Faydanın özellikleri şunlardır:

- Fayda, mal veya hizmeti tüketen kişiye aittir.
- Tüketilen mal veya hizmet miktarı arttıkça sağlanan fayda azalır.
- Subjektiftir. Kişiden kişiye değişir.
- Tüketicinin tercihleri değişebilir. Sağladığı fayda da değişir.
- Tek başına ölçülemez. Çeşitli araçlar kullanılmalıdır.
- Aynı kişide değişiklik gösterebilir.

İnsanların ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri alırken, ekonomik açıdan ihtiyaç çeşidine göre nasıl davrandığını araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Fayda nasıl ortaya çıkar?**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. **Bir mal veya hizmetin sağladığı faydanın herkese göre farklı olmasının sebepleri nelerdir?**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

B) Fayda ile ilgili aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
Mal veya hizmetin tüketim miktarı arttıkça faydası azalır.	.....
Fayda somut olarak ölçülebilir.	.....
Mal veya hizmetin tüketim miktarı arttıkça faydası azalır.	.....
Bir ürün satın alındığında fayda sağlanmış olur.	.....
Sağlanan fayda kişiden kişiye değişir.	.....
İnsanlar aynı faydayı elde edebilmek için aynı mal veya hizmeti tercih etmelidir.	.....

1.5. GELİR

İnsanlar ihtiyaçlarını karşılamak, hedeflerine ulaşmak ve yaşamlarını devam ettirmek için çalışırlar. Bazı insanlar bir yerde ücretli olarak çalışırken bazıları kendi işini kurmayı tercih ederler. Çalışmalarının sonunda da maddi bir menfaat sağlarlar.

Görsel 1.13: Gelir

Bir üretim faktörü sahibinin bu üretim faktörünü belirli bir dönemde arz etmesi sonucu elde ettiği para veya para ile ifade edilebilir kazanca **gelir** denir (Görsel 1.13). Bu kazanç sahip olunan üretim faktörünü kullanmaya izin vermenin karşılığıdır. Örneğin bankada vadeli hesaba yatırılan para ile faiz geliri elde edilebilir. Bir işte çalışarak ücret geliri elde edilebilir. Bir iş kurarak da kâr elde edilebilir.

Kişinin ihtiyaç duyduğu ve kendi üretemediği mal ve hizmetlere sahip olabilmesi için gelirinin olması gerekir. Günümüzde doğanın sunduğu ve ekonomik mal kabul edilmeyen ihtiyaçların çoğu satın alma yoluyla karşılanır. Bu mal ve hizmetlere de para veya benzeri bir ödeme aracı kullanılarak sahip olunur.

Gelir; günlük, haftalık, aylık veya yıllık olabilir. Belirlenen bu süreler içinde elde edilen gelirin düzenli ve sürekli olması gerekir. Gerçek kişiler açısından gelir belirli sürede elde edilen ücret, faiz, rant ve kâr olarak ifade edilen para veya para ile ifade edilebilir değerlerdir. Tüzel kişiler açısından ise belirli bir dönemde mal veya hizmet satışlarından elde edilen para ve para benzeri değerlerin toplamıdır.

1.5.1. Gelirin Özellikleri

Bir kazancın gelir olabilmesi için şu özelliklere sahip olması gerekir:

- Para veya para ile ifade edilebilir bir değer olmalıdır.
- Kişiye aittir.
- Üretime katılmanın karşılığında elde edilir.
- Gelir elde eden kişinin ekonomik gücünde artış meydana gelir.
- Satın alma gücünü arttırır.
- Kişinin tüketimini ve tasarrufunu etkiler.
- Belirli bir sürede elde edilmelidir.
- Düzenli ve sürekli olmalıdır.

ARAŞTIRINIZ

Türkiye'de kişi ve kuruluşların elde ettikleri gelirleri sektörlere göre araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Miras yoluyla kişiye kalan bankadaki paranın gelir olup olmadığı konusundaki düşüncelerinizi yazınız.**

.....

.....

.....

.....

.....

2. **Kişinin geliri yaşamında neleri etkiler?**

.....

.....

.....

.....

.....

B) Gelir ile ilgili aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
Yolda giderken bulunan para	.....
İşverenin çalışanlara verdiği gıda paketi	.....
İş yerinden dinî bayramlarda alınan bayram parası	.....
Kiraya verilen bir daireden alınan kira bedeli	.....
Bir işletmenin ortaklarına bedelsiz olarak verdiği hisse senetleri	.....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki cümlelerin sonlarındaki boşluğa ifade doğru ise "D" yanlış ise "Y" yazınız.

	AÇIKLAMALAR	D/Y
1.	Ekonomik insan, ekonomik çıkarları en iyi şekilde sağlamak amacıyla hareket eden kişidir.	.....
2.	İhtiyacın şiddeti her insanda aynı derecede ortaya çıkar.	.....
3.	Bilgisayar, ekmek, ceket gibi mallara serbest mal denir.	.....
4.	Mal ve hizmetlerin sağladığı fayda kişiden kişiye değişir.	.....
5.	Gelir elde eden kişinin ekonomik gücünde artış meydana gelir.	.....

B) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan noktalı yerlere doğru ifadeleri yazınız.

6. Üretim faktörlerinin insan ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalması durumuna ..... denir.

7. Karşılanmaları zorunlu olmayan, karşılanırsa insanlara haz veren ihtiyaçlara ..... ihtiyaçlar denir.

8. İnsan ihtiyaçlarını karşılayan ve maddi varlığı olmayan soyut araçlara .....denir.

9. Yemek yeme bir ihtiyaç, ekmek de bu ihtiyacı karşıladığı için ekmek ..... sağlar.

10. Bir kişinin çalışmalarının sonunda sağladığı maddi menfaat ..... olarak adlandırılır.

C) Aşağıda verilen soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

11. Sermaye ve üretim araçlarının tamamının ve bunların nasıl kullanılacağına ait karar verme yetkisinin topluma ait olduğu ekonomik sistem aşağıdakilerden hangisidir?

A) Sosyalist sistem

B) Kapitalist sistem

C) Liberalizm

D) Komünizm

E) Karma sistem

12. Aşağıdakilerden hangisi ekonomi ve felsefe bilimleri arasındaki benzerliklerden biridir?

A) Ekonomi özel, felsefe ise genel sorunlarla ilgilenir.

B) Ekonomi soyut konulara, felsefe ise somut kavramlara odaklanır.

C) Ekonomi nicel, felsefe ise nitel yöntemleri kullanır.

D) Ekonomi bireyin, felsefe ise toplumun iyiliğine ve refahına katkı sunmaya çalışır.

E) Ekonomi adaletli gelir dağılımı, felsefe ise adaletin nasıl sağlanabileceği ile ilgilenir.

13. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin ekonomik sorunlarından biri değildir?

A) İşsizlik

B) Enflasyon

C) Sermaye ve teknoloji

D) Verim düşüklüğü

E) Gelirler politikası

14. İhtiyaçla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

A) Her insanda aynı şekilde ortaya çıkar.

B) Birbirinin yerine geçebilir.

C) İhtiyaçlar sınırlıdır.

D) Karşılandıkça şiddeti artar.

E) Her ihtiyacın şiddeti aynıdır.

15. Aşağıdakilerden hangisi ekonomik mallardan biridir?

A) Pakette satılan okyanus suyu

B) Doğadaki yağmur suyu

C) Güneş ışığı

D) Solunan hava

E) Rüzgâr esintisi

16. Aşağıdakilerden hangisi hizmetin özelliklerinden değildir?

A) Süreç içinde elde edilir.

B) Soyut varlıklardır.

C) Üretildiği anda tüketilir.

D) Fiziksel özellikleri vardır.

E) Değişken niteliktedir.

17. İnsanların mal ve hizmetlerin tüketiminden elde ettikleri haz, doyum, mutluluk ve memnuniyete ne ad verilir?

A) Fayda

B) Hizmet

C) İhtiyaç

D) Kıtlık

E) Mal

18. Aşağıdaki ifadelerden hangisi gelir kavramını açıklar?

A) Mal ve hizmetlerin üretimi için harcanan çabadır.

B) Kişinin servetinde meydana gelen artış miktarıdır.

C) Üretim faktörlerinin mal veya hizmet üretiminde kullanılmasıdır.

D) Mal ve hizmetlerin insan ihtiyaçlarını giderme özelliğidir.

E) İnsan ihtiyaçlarını karşılayan kaynaklardır.

2. ÖĞRENME BİRİMİ

PİYASA MEKANİZMASI: TALEP, ARZ VE FİYAT OLUŞUMU

KONULAR

2.1. TALEP

2.2. ARZ

2.3. FİYAT VE FİYAT OLUŞUMU

2.4. PİYASADA DENGE

2.5. ARZ VE TALEPTE MEYDANA GELEN DEĞİŞMELERİN FİYAT ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

2.6. REKABET İLE FİYAT ARASINDAKİ İLİŞKİ

2.7. PİYASA YAPILARI

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ

- Talep kavramı, talebin özellikleri ve talebi etkileyen faktörler
- Arz kavramı, arzın özellikleri ve arzı etkileyen faktörler
- Fiyatı etkileyen faktörler
- Piyasa fiyatının nasıl oluştuğu
- Arz ve talepte meydana gelen değişmelerin fiyatı nasıl etkilediği
- Rekabetin fiyatı nasıl etkilediği
- Piyasa çeşitleri

TEMEL KAVRAMLAR

arz, denge fiyatı, fiyat, piyasa, rekabet, talep

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Sizce tüketiciler ihtiyacı olan mal veya hizmetleri ne zaman daha fazla almak isterler? Arkadaşlarınızla tartışınız.
2. Piyasaya mal veya hizmet sunan firmalar ihtiyacımız olan mal veya hizmetlerin üretim miktarını azaltırsa ne olur? Düşüncelerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
3. Hangi mal veya hizmetler devlet tarafından üretilmelidir? Niçin? Düşüncelerinizi paylaşınız.

2.1. TALEP

İnsanoğlunun ihtiyaçları sınırsız, bu ihtiyaçları karşılamak için var olan kaynaklar ise sınırlıdır. Ekonomik faaliyetlerin temel amacı insanların sınırsız ihtiyaçlarını mevcut olan sınırlı kaynaklarla karşılamaya çalışmaktır. İnsanlar sınırsız ihtiyaçlarını karşılamak için mal ve hizmet almak isterler. Satıcılar da kıt kaynaklarla insanların sınırsız ihtiyaçlarını karşılamak için mal veya hizmetlerini satmak isterler.

Piyasa satıcıların mallarını ve hizmetlerini satmak, alıcıların da bu mal ve hizmetleri almak için karşılaştıkları, mal ve hizmetlerin el değiştirdiği pazarı ifade eder. Burada alıcı ve satıcılar karşılaşır. Pazar sadece fiziki bir yer değildir. Alıcı ile satıcıların fiziki olarak karşılaşmaları gerekmez. Belirli bir fiyattan belirli bir miktar mal veya hizmetin el değiştirdiği bütün yerler piyasa olarak ifade edilir. Örneğin gıda piyasasında satıcılar alıcıların isteklerine göre pazara mal sunarlar (Görsel 2.1).

Görsel 2.1: Gıda piyasası (pazar)

Alıcılar fiziki olarak bir yere gidip ihtiyaçlarını alabilecekleri gibi e-ticaret sistemi ile de alım işlemini yapabilirler. Alım satım işlerinin yapıldığı bu sisteme de piyasa denir.

Alıcılar ve satıcılar piyasanın en önemli unsurlarıdır. Alıcıların ihtiyaçları sonsuzdur. Bu duruma istek denir. Alıcıların ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri belirli bir fiyattan belirli bir miktarda alma isteklerine ise **talep** denir. Talep satın alma gücü ile desteklenen isteklerdir. Örneğin bir kişinin uzaya gitme düşüncesi istektir. Kişinin bu isteğini belirli bir fiyattan alma isteği talep olur. Kişinin bu talebini belirli bir fiyattan karşılayacağı yer ise piyasadır. Örneğin 2023 yılında iş gücü piyasasında çalışma yaşında olup da çalışmak isteyen kişilerin sayısı 34 milyon 896 kişidir. Bu sayı iş gücü talep eden kişi sayısıdır.

2.1.1. Talebin Özellikleri

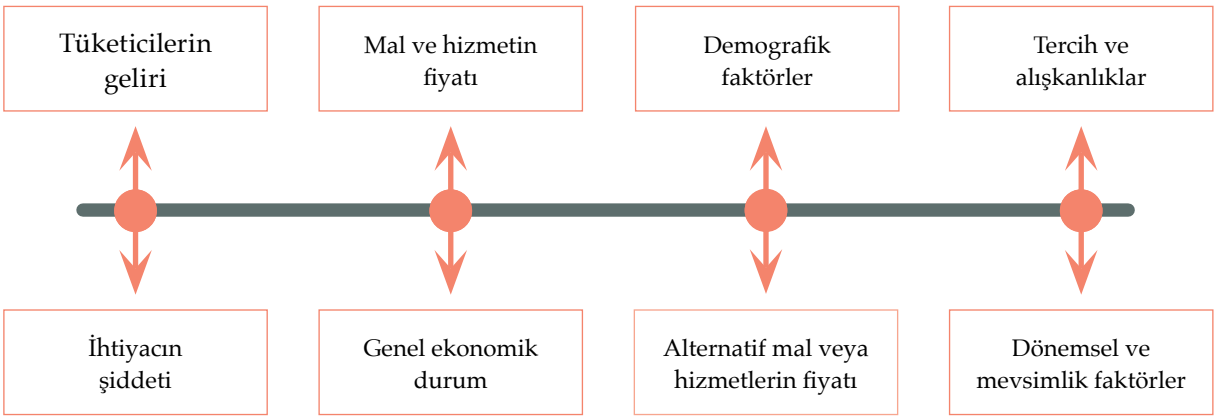
İnsanların birçok istekleri vardır. Bu isteklerin talep hâline dönüşebilmesi için çeşitli özelliklere sahip olması gerekir. Bu özellikler şunlardır:

- Kişide istek oluşması
- Bu isteğin satın alma ile ilgili olması
- Satın alma isteğinin belirli bir dönemde ortaya çıkması
- Kişide satın alma gücünün bulunması
- İsteği karşılayacak piyasanın varlığı
- Mal veya hizmetin fiyatının belirlenmesi
- Değişimin (mübadele) yapılması

Kişide ortaya çıkan bir istekte bu özelliklerden birinin eksik olması durumunda istek talep haline dönüşmez. Bireysel bir niyet, amaç veya hayal olarak kalır.

2.1.2. Talebe Etki Eden Faktörler

İnsanların gerçekleştirmek istedikleri çeşitli hayalleri ve amaçları vardır. Ancak bu hayal ve amaçlar her zaman talep haline gelmez, istek olarak kalır. Örneğin uçak alma hayali kuran bir kişinin yeterli ekonomik gücü yoksa bu hayali talep haline gelmez. Talep olması için bu isteğin belirli bir fiyattan alınması gerekir. İnsanların isteklerinin talep haline gelmesini etkileyen faktörler şunlardır (Şema 2.1):

Şema 2.1: Talebi etkileyen faktörler

Tüketicilerin Geliri: Tüketicilerin gelir seviyesi arttığında mal ve hizmet talebi artar, düştüğünde ise mal ve hizmet talebi azalır.

Mal ve Hizmetlerin Fiyatı: Talep edilen mal ve hizmetin satış fiyatının yüksek olması talebi düşürürken mal ve hizmet fiyatının düşük olması artırmaktadır.

Demografik Faktörler: Nüfusun genç, yaşlı, çocuk, kadın veya erkek olması talebi etkiler. Örneğin kadın nüfusunun yoğun olduğu bir ekonomide kozmetik sektörüne talep yüksektir.

Tercih ve Alışkanlıklar: Tüketicilerin tercih ve alışkanlıkları bir mal veya hizmete olan talebi etkiler. Örneğin Çin'de talep edilen ve tüketilen birçok besin (salyangoz, ördek dili gibi) Türkiye'de talep görmemekte ve tüketilmemektedir.

İhtiyacın Şiddeti: İhtiyaçların şiddetinin az ya da çok olması talebi etkiler. Örneğin yemek ihtiyacı sinemaya gitme ihtiyacından daha şiddetlidir.

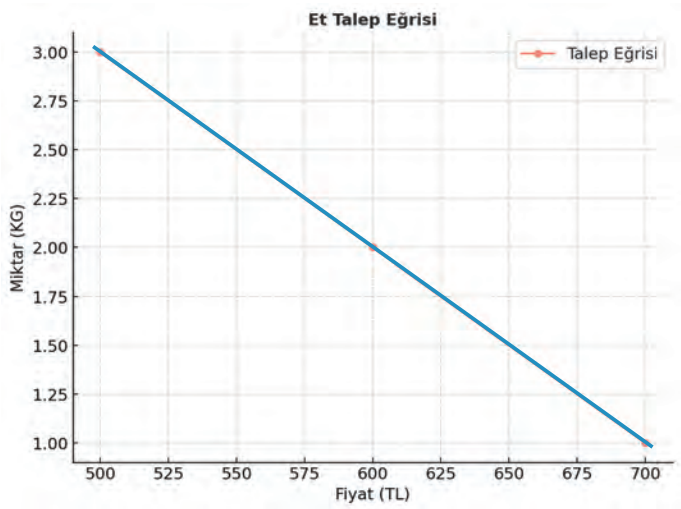
Genel Ekonomik Durum: Ulusal ve uluslararası ekonomik durum talebi etkiler. Ekonomik durumun iyiye gittiği dönemlerde tüketiciler daha fazla tüketim eğiliminde olurlar. Ticari hayatta ise yatırım talepleri artar.

Alternatif Mal ve Hizmetlerin Fiyatları: İhtiyacı giderecek malın yerine alternatif bir mal varsa ve alternatif malın fiyatı daha düşükse tüketiciler taleplerini alternatif mala yönlendirir. Eğer bir ihtiyacı gidermede farklı mallar birbirlerinin yerine kullanılabiliyorsa bu mallara **ikame mallar** adı verilir. Örneğin ayçiçeği yağı ve mısır özü yağı birbirleriyle ikame mallardır.

Dönemsel ve Mevsimlik Faktörler: Yaşanan bölge ve iklim koşulları talebi etkiler. Örneğin kış mevsiminde mont talebi artış gösterirken yaz aylarında tişört veya şort talebi artış gösterir. Malın fiyatı ile talep arasında ters orantı vardır. Malın piyasadaki fiyatı yükseldiğinde talep azalır. Malın fiyatı düştüğünde ise talep artar. Örneğin et fiyatları artış gösterdiğinde talep azalırken et fiyatları düştüğünde talep artar. Buna **talep kanunu** adı verilir. Et fiyatları ile talep edilen et miktarı arasındaki ilişki Tablo 2.1 ile Grafik 2.1'de gösterilmiştir.

Tablo 2.1: Aylık Et Talebi

Et Fiyatları (TL)	Et Talebi (kg)
500	3
600	2
700	1

Grafik 2.1: Aylık et talebi

Tablo 2.1 ve Grafik 2.1'de aylık et talebi gösterilmiştir. Et fiyatları ile satın alınan et miktarı arasında ters bir ilişki vardır. Et fiyatları düştüğünde satın alınan et miktarı artmakta, fiyatlar yükseldiğinde ise satın alınan et miktarı azalmaktadır.

ARAŞTIRINIZ

İnsanların mevsimlere göre hangi mal ve hizmetlere olan talebinin arttığını araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Talep ile istek arasındaki fark nedir? Açıklayınız.**

.....

.....

.....

2. **Tüketicilerin talep ettikleri mal ve hizmetlerin farklı olmasının nedenleri nelerdir?**

.....

.....

.....

B) Aşağıda verilen açıklamalarda yer alan örneklerin talebe etki eden hangi faktör olduğunu açıklamanın karşısındaki alana yazınız.

AÇIKLAMALAR	TALEBE ETKİ EDEN FAKTÖR
Yaz mevsiminde alınan güneş kremi	.....
Annenin kullandığı makarna markasını tercih etmek	.....
Ulaşımda taksi ücretinin yüksek olması sebebi ile toplu taşımayı tercih etmek	.....
Çok susayan birinin bir şişe suya normalden on kat fazla ödeme yapması	.....
Ekonomi piyasasındaki belirsizlikler sebebi ile birikimlerinin bankada tutulması	.....
Fiyatı dolayısıyla bir telefon markasının en son çıkan modelini tercih etmemek	.....
Gelir durumundan dolayı bir ailenin yaz tatili için bir yere gitmemesi	.....
Yaş itibarıyla hafif gıdaları tercih etmek	.....

2.2. ARZ

İşletmeler tüketicilerin ihtiyaç duyduğu mal veya hizmetleri üretmek için kurulur. Ticari işletmelerin temel amacı piyasaya sundukları mal veya hizmetlerden kâr elde etmektir. Ticari amacı olmayan işletmelerin temel amacı ise topluma hizmet etmektir. Kâr amacı olsun ya da olmasın işletmeler kuruluş amaçlarına göre piyasaya mal veya hizmet sunarlar. İşletmelerin ürettikleri mal veya hizmetleri, belirli bir zamanda belirli bir fiyattan alıcılara sunmasına **arz** denir. Piyasada pazarlarda, marketlerde ve mağazalarda satışa sunulan mal ve hizmetlerin miktarı arz miktarını gösterir. Arz olması için mal veya hizmetlerin alınıp satıldığı bir pazar olması gerekir. Örneğin Türkiye'de otomotiv piyasasında 2024 yılında 904.513 adet otomobil üretilerek piyasaya sunulmuştur. Bu miktar otomobil arzını gösterir.

2.2.1. Arzın Özellikleri

Bir mal veya hizmetin arz sayılması için satış amacıyla piyasaya sunulmuş olması gerekir. Piyasaya sunulmayan ancak var olan mal ve hizmetler arz sayılmaz. Örneğin elektronik sektöründe üretilmiş olan ancak satışa sunulmayan ürünler arz değildir. Aynı şekilde iş gücü piyasasında çalışma yaşında olup da çalışmak istemeyen kişilerin emeği arz olmaz. Üretilen mal veya hizmetlerin arz sayılması için şu özelliklere sahip olması gerekir (Şema 2.2):

Şema 2.2: Arzın özellikleri

2.2.2. Arza Etki Eden Faktörler

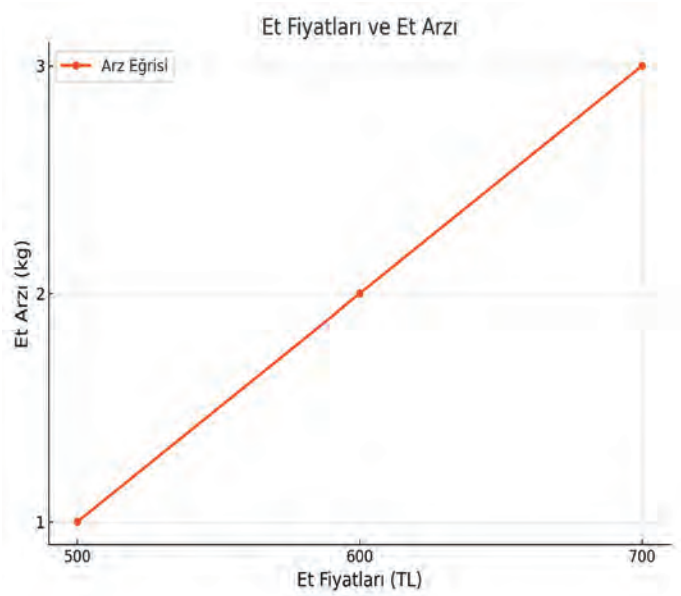
İşletmelerin mal veya hizmet üretip piyasaya sunmaları için bu mal veya hizmetin piyasada talep edilmesi gerekir. Talep miktarı arttıkça işletmeler mevcut durumlarına göre arz miktarlarını arttırmak isterler. Genel olarak arza etki eden faktörler şunlardır:

- Üretim kapasitesi
- İş gücü maliyetleri
- Malzeme maliyetleri
- Rekabet durumu
- Ham madde ve malzeme durumu
- İklim ve hava koşulları
- Mal veya hizmetin piyasa fiyatı
- Üretim faktörlerinin fiyatları
- Teknolojik gelişmeler
- Ülkenin ekonomi politikası ve sübvansiyonlar
- Gelecek beklentileri
- Üretim piyasasının durumu

Bir mal veya hizmetin fiyatı ile piyasaya arz edilen miktar arasında doğru bir ilişki söz konusudur. Başka bir ifadeyle mal ve hizmetin fiyatı arttığında arz edilen miktar artar, mal ve hizmetin fiyatı düştüğünde arz edilen miktar da düşer. Buna **arz kanunu** adı verilir. Et fiyatları ile arz edilen et miktarı arasındaki ilişki Tablo 2.2 ile Grafik 2.2'de gösterilmiştir.

Tablo 2.2: Aylık Et Arzı

Et Fiyatları (TL)	Et Talebi (kg)
500	1
600	2
700	3

Grafik 2.2: Aylık et arzı

Bilgi notu

Sübvansiyon destek anlamına gelir. Devletin ekonomiyi rahatlatmak için kişi veya kurumlara karşılıksız olarak yaptığı destekler ve yardımlardır. Sübvansiyon maliyetleri azaltır, bu da arzı arttırır.

Tabloya göre et fiyatları ile satın alınan et miktarı arasında doğru bir ilişki vardır. Et fiyatları düştüğünde arz edilen et miktarı düşmekte, fiyatlar yükseldiğinde ise arz edilen et miktarı artmaktadır.

ARAŞTIRINIZ

İşletmelerin piyasaya sundukları mal ve hizmet miktarını ne zaman arttırdığını ve ne zaman azalttığını araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Bir firmanın herhangi bir mal veya hizmeti piyasaya arz etmesinin nedenleri nelerdir?**

.....

.....

.....

.....

2. **Piyasaya sunulan mal ve hizmetlerin arz miktarı niçin artar?**

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan noktalı yerlere doğru ifadeleri yazınız.

3. İşletmeler piyasada fazla talep gören bir mal veya hizmetin arz miktarını ..... isterler.

4. Bir ürünün fiyatının ..... işletmelerin piyasaya sunduğu ürünlerin arz miktarını azaltmasının sonucudur.

5. Bir ürünün talep miktarı azalırsa işletmeler bu ürünün arz miktarını..... zorunda kalır.

6. Arz miktarı artan bir ürünün fiyatının .....beklenir.

7. Bir ürünün arz miktarının ..... bu ürünün piyasada fiyatının yükselmesinin sonucudur.

2.3. FİYAT VE FİYAT OLUŞUMU

Mal veya hizmet üretiminde kullanılan kaynakların sınırlı olması üretim ve tüketimde bazı kurallara uyulmasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle üreticiler mal veya hizmet üretirken, tüketiciler de mal veya hizmet tüketirken fedakârlık yapmak zorundadır. Üreticilerin fedakârlığı mal veya hizmet üretiminde katlandığı bütün fedakârlıkların toplamıdır. Tüketicilerin katlandığı fedakârlık ise ödenen bedeldir. Piyasada alıcılar ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri istedikleri fiyattan almak isterler. Satıcılar da piyasaya sundukları mal veya hizmetleri istedikleri fiyattan satmak isterler. Alıcı ile satıcının fiyat konusunda anlaştığı durumda alım satım işlemi gerçekleşir.

2.3.1. Fiyat

Bir mal veya hizmetin değişim değerine **fiyat** denir. İnsanlar doğadan karşılayamadığı ihtiyaçlarını elde etmek için takas sistemini kullanmışlardır. Takas sistemi zamanla gelişmiş ve değişim aracı olarak günümüzde para kullanılmaya başlanmıştır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak için piyasadan aldıkları mal veya hizmetler için ödedikleri para miktarı alınan mal veya hizmetin fiyatıdır. Örneğin ayakkabı piyasasında çok çeşitli ürünler mevcuttur. İşletmeler ürünlerini, özelliklerine göre çeşitli fiyatlardan satışa sunarlar. Bu fiyat ayakkabının satış fiyatıdır. Müşteriler ise ihtiyaç duydukları ayakkabı çeşidini bütçelerine uygun bir fiyattan alırlar. Bu, ayakkabının alış fiyatı olur. Ayakkabının fiyatı değişim aracı olan para veya para benzeri bir ödeme aracı ile ödenir.

2.3.2. Fiyat Oluşumu

Piyasada alıcı ve satıcılar işlem yapmak için yüz yüze gelir. Bunun dışında telefon, e-posta, faks ve internet aracılığıyla da piyasa oluşturarak işlem yapmak mümkündür. İşletmeler piyasaya sundukları mal veya hizmetleri hangi fiyattan ne kadar satmak istediklerini tespit ederler. Alıcılar da hangi mal ve hizmetten hangi fiyattan ne kadar almak istediklerini belirlerler. Satıcıların piyasaya sunduğu mal miktarının alıcılar tarafından talep edildiği seviyede fiyat oluşur. Örneğin bir çiftçi 2024 yılında 100 ton buğday üretmiş olsun. Ürettiği buğdayın kilogramını 15,00 TL'den satmak istesin. Alıcılar 100 ton buğdayı almak için kilogramına 13,00 TL ödemeyi kabul etsinler. Çiftçi buğdayın kilogramını 13,00 TL'den satarsa piyasa oluşmuş ve buğdayın kilogram fiyatı 13,00 TL olarak belirlenmiştir. Alıcı ile satıcının anlaştığı ve değişimin yapıldığı bu fiyat piyasa fiyatı olur.

2.3.3. Fiyatı Etkileyen Faktörler

Fiyat, satıcılara göre pazara sundukları mal veya hizmetler için belirlenen satış bedelidir. Alıcılara göre ise ihtiyaçları olan mal veya hizmetler için ödedikleri bedeldir. İşletmeler, ürettikleri mal veya hizmetlerin toplam maliyeti üzerine kâr ilave ederek satış fiyatını belirler. Fiyat belirlenirken sadece kâr gayesi ile tespit yapmak yetersiz olur. Ham maddeye erişebilirlik durumu, doğal afetler, ekonomik buhran, coğrafi koşullar, mevsim gibi birçok durum fiyatı etkiler. Bunun nedeni bu etkiler sonucunda mal veya hizmetlere olan arz ve talebin değişmesidir.

İşletmelerin ürettikleri mal veya hizmetin fiyatını belirlerken dikkat etmeleri gereken hususlar şunlardır:

- Kâr beklentisi
- Maliyetler
- İşletme hedefleri
- Rakiplerin fiyatları
- Hedef kitlenin alım gücü
- Devlet politikaları
- Pazarın yapısı
- Ekonomik durum
- Arz ve talep durumu
- Mevsim koşulları
- Tüketici davranışları

Tüketiciler de ihtiyaçlarını karşılamak için pazara sunulan mal veya hizmetleri belirlenmiş bir fiyattan alırlar. Piyasada tüketici ihtiyaçlarını karşılayacak mal ve hizmetlerin miktarı ve çeşidi oldukça fazladır. Her tüketici kendi bütçesine uygun ürünü seçerek alır. Tüketicilerin mal ve hizmet için ödedikleri fiyatı etkileyen faktörler şunlardır:

- Gelir düzeyi
- İhtiyacın şiddeti
- Marka beklentisi
- Ürünün özellikleri
- Ürünün kalitesi
- Sağlanacak fayda

ARAŞTIRINIZ

Piyasada aynı nitelikte olan bazı mal ve hizmetlerin fiyatlarının farklı olmasının nedenlerini araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Bir mal veya hizmetin fiyatını etkileyen faktörler nelerdir?**

.....

.....

.....

.....

.....

2. **Piyasaya sunulan mal ve hizmetlerin fiyatı niçin yükselir?**

.....

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
Bir malın piyasada kıt olması malın fiyatını düşürür.	.....
	.....
Bir mal veya hizmet için ödenen para bu ürünün fiyatıdır.	.....
Bütün mal ve hizmetlerin fiyatını devlet belirler.	.....
Fiyat alıcı ve satıcının anlaştığı piyasada oluşur.	.....

2.4. PİYASADA DENGE

Mal ve hizmetlerin alınması ve satılması için piyasa oluşması gerekir. Piyasa alıcı ile satıcının karşılaştığı ve ürünlerin değişiminin yapıldığı yerdir. Piyasada arz ve talebin karşılaşması şartı vardır. Piyasaya mal ve hizmet arzı yapanlar ürünleri için bir fiyat belirlerler. Alıcılar da ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri belirli bir fiyattan almak isterler.

Piyasa fiyatı alıcılar ile satıcıların karşı karşıya geldikleri piyasada belirlenir. Piyasa fiyatının belirlenmesinde üreticiler ve tüketiciler söz sahibi olur. Piyasada denge, denge fiyatı ve denge miktarı ile sağlanır. Arz ve talep miktarını eşitleyen miktar denge miktarıdır. Denge fiyatı ise arz ve talebi eşitleyen fiyattır. Satıcıların belirli bir fiyattan satmak istedikleri ürün miktarı ile alıcıların belirli bir fiyattan almak istedikleri ürün miktarının aynı olması durumunda piyasada denge sağlanır. Bir mal veya hizmetin arz miktarı ve fiyatı ile talep miktarı ve fiyatının eşitlenmesi durumunda piyasada denge olur. Başka bir ifade ile arz miktarı ve fiyatı ile talep miktarı ve fiyatının eşitlendiği noktada piyasada denge oluşur.

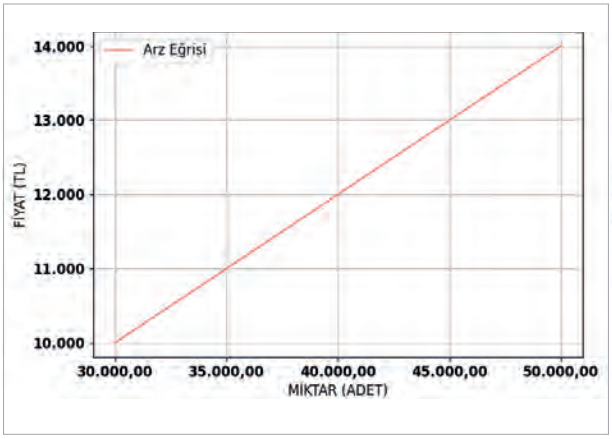
Örnek: Cep telefonu piyasasına ait bir telefon markasının çeşitli fiyat seviyesinde arz ve talep miktarları şöyledir:

Birim Fiyatı (TL)	Talep Miktarı (Adet)	Arz Miktarı (Adet)	Talep Fazlası (Adet)	Arz Fazlası (Adet)
10.000	50.000	30.000	20.000	-
11.000	45.000	35.000	10.000	-
12.000	40.000	40.000	-	-
13.000	35.000	45.000	-	10.000
14.000	30.000	50.000	-	20.000

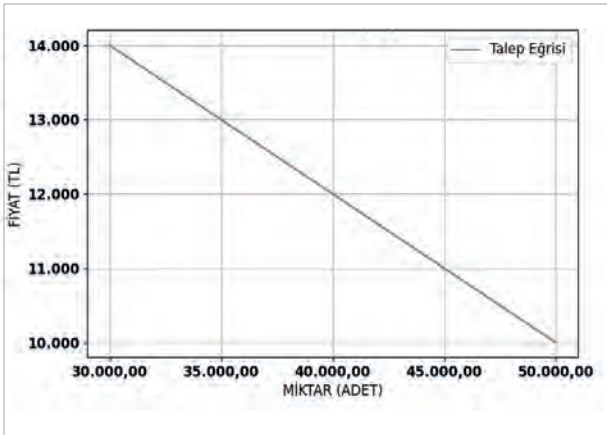
Firma piyasaya 10.000 TL/Adet fiyattan 30.000 adet telefon arz etmiştir. Bu fiyatta talep miktarı 50.000 adet olmuş ve 20.000 adet talep fazlası ortaya çıkmıştır. Arz miktarı 11.000/Adet fiyat seviyesinde 35.000 adete çıkmış ve talep miktarı 45.000 adete düşmüştür. 12.000 TL/Adet fiyat seviyesinde ise arz miktarı ve talep miktarı 40.000 adet olmuş, arz talep eşitlenerek **piyasada denge** sağlanmıştır. Bu cep telefonunun denge miktarı 40.000 adet, denge fiyatı ise 12.000 TL olarak oluşmuştur.

Fiyat 13.000 TL/Adet olduğunda ise arz miktarı artarak 45.000 adede çıkmıştır. Ancak fiyat yükseldiğinde talep miktarı 35.000 adede gerilemiştir. Fiyat 14.000 TL/Adet olduğunda arz miktarı artarak 50.000 adede çıkmış ancak talep miktarı 30.000 adete düşmüştür (Grafik 2,3, 2.4, 2.5). Örnekte görüldüğü gibi fiyat ile talep miktarı ters orantılıdır. Fiyat ile arz miktarı ise doğru orantılıdır.

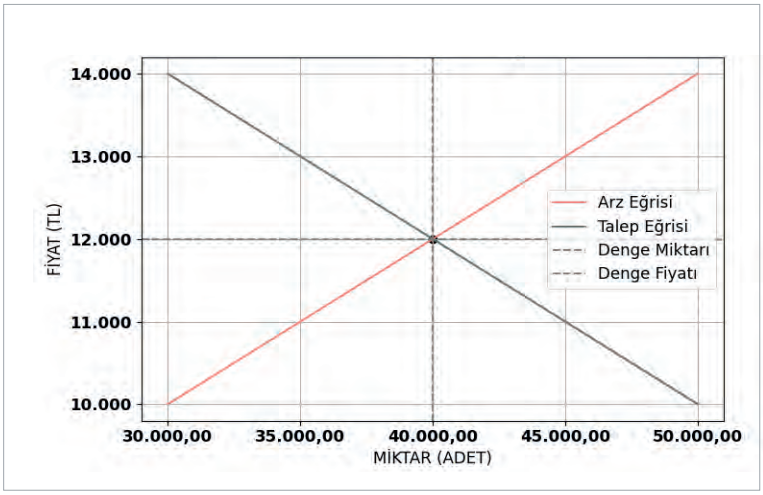
Denge fiyatının grafikle gösterimi Grafik 2,3, 2.4, 2.5'teki gibidir:

Grafik 2.3: Arz eğrisi

Grafik 2.4: Talep eğrisi

Grafik 2.5: Piyasa dengesi

ARAŞTIRINIZ

Türkiye'de devletin arz, talep ve fiyat konularında piyasaya müdahale edip etmediğini araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Piyasaya mal ve hizmet sunan firmalar hangi durumlarda fiyatı düşürmek zorunda kalırlar?**

   .....

   .....

2. **Bir firma hangi durumlarda piyasaya sunduğu mal veya hizmet miktarını azaltır?**

   .....

   .....

B) Verilen arz talep miktarlarına ilişkin tabloya göre aşağıda istenenleri yanıtlayınız. Çay piyasasında işlem gören bir çay markasının çeşitli fiyat seviyesinde arz ve talep miktarları şöyledir:

Birim Fiyatı (TL)	Talep Miktarı (Adet)	Arz Miktarı (Adet)	Talep Fazlası (Adet)	Arz Fazlası (Adet)
50	10.000	2.000	?	?
55	8.000	4.000	?	?
60	6.000	6.000	?	?
65	4.000	8.000	?	?
70	2.000	10.000	?	?

İSTENENLER:

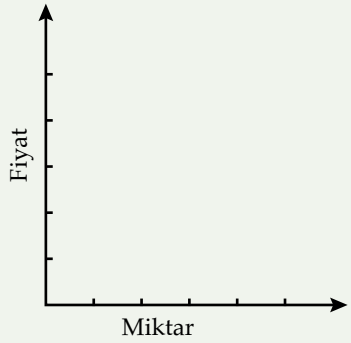
a) Çay ürününe ait arz eğrisi grafiğini oluşturunuz.

b) Çay ürününe ait talep eğrisi grafiğini oluşturunuz.

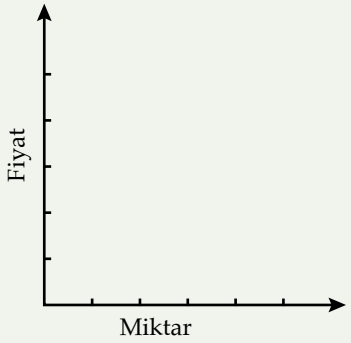
c) Çay ürününe ait piyasa denge fiyatı grafiğini oluşturunuz.

d) Grafiğin yorumunu sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

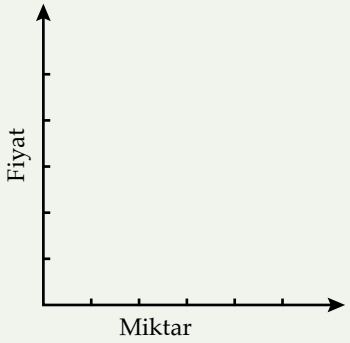
a)

b)

c)

2.5. ARZ VE TALEPTE MEYDANA GELEN DEĞİŞMELERİN FİYAT ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Piyasa dengesi arz ve talebin eşitlenmesiyle oluşur. Arz ve/veya talep değişmesi durumunda piyasa dengesi de değişir. Piyasa dengesi değiştiğinde denge miktarı ve denge fiyatı da değişir (Görsel 2.2).

Görsel 2.2: Piyasa dengesi

2.5.1. Arzda Meydana Gelen Değişimlerin Fiyat Üzerindeki Etkileri

Satıcılar mallarını belirli bir fiyatta satmak isterler. İşletmenin durumuna göre piyasaya sunabileceği mal veya hizmet miktarı bellidir. Diğer unsurlar sabitken işletmenin piyasaya sunacağı mal veya hizmet miktarı değişirse ürünün fiyatı da değişir. Piyasaya sunulan bir mal veya hizmetin talep miktarı sabitken arz miktarındaki değişim iki şekilde olabilir.

- Arz artabilir.
- Arz azalabilir.

Arz miktarındaki artış, arz miktarının talep miktarına göre fazla olması durumudur. İşletmenin piyasaya sunduğu mal veya hizmet miktarı talep miktarından fazla olur ise piyasada mal veya hizmetin fiyatı düşer. Bu duruma **arz fazlası** denir. Bu durumda işletmeler piyasaya mal sunmak istemezler ve arz miktarını azaltırlar. Örneğin piyasaya yılda 500 ton süt arz eden bir işletme sütün 450 tonunu satabiliyorsa 50 ton süt arz fazlası olur. İşletme fazladan arz ettiği sütü satabilmek için sütün fiyatını düşürmelidir.

Arz miktarının azalması ise arz miktarının talep miktarına göre eksik olması durumudur. İşletmenin piyasaya sunduğu mal veya hizmet miktarı talep miktarından daha az olur ise piyasada mal veya hizmetin fiyatı yükselir. Bu durumda işletmeler piyasaya daha fazla mal veya hizmet sunmak isterler. Örneğin otomobil üreten bir firma yılda 100.000 adet otomobili piyasaya arz etsin. Bu otomobillere olan talep yılda 120.000 adet olursa arz eksiği ortaya çıkar. Bu durumda firma fiyatı yükseltir.

2.5.2. Talepte Meydana Gelen Değişimlerin Fiyat Üzerindeki Etkileri

Talep miktarındaki değişme iki türlü olabilir.

- Talep artabilir.
- Talep azalabilir.

Talep artışı diğer unsurlar sabitken tüketicilerin talep ettiği mal veya hizmet miktarının işletmelerin arz miktarından fazla olması durumudur. Buna **talep fazlası** denir. Alıcı sayısı ürün miktarından fazla olduğu için bu durum fiyatı yükseltir. Fiyat arttığı için işletmeler piyasaya daha çok ürün sunmak isterler. Örneğin bir ülkenin yıllık kahve talebi 500.000 ton, arz miktarı ise 400.000 ton olsun. Bu durumda 100.000 ton talep fazlası ortaya çıkar. Firmalar fiyatı yükseltir.

Talep azalması ise tüketicilerin talep ettiği mal veya hizmet miktarının işletmelerin arz miktarından eksik olması durumudur. Piyasada alıcı az olduğu için bu durum fiyatı aşağı doğru çeker. Fiyat azaldığı için işletmelerin piyasaya sunduğu ürün miktarı azalır. Örneğin tuşlu cep telefonu talebi teknolojinin gelişmesi ile azalmıştır. Dünyada tuşlu cep telefonu talep miktarı 250.000 adet olsun. Firmaların arz miktarı 400.000 adet ise burada talep azlığı ortaya çıkacaktır. Talebin azalmasından dolayı fiyat düşer ve işletmeler arz miktarını azaltır.

ARAŞTIRINIZ

Piyasaya mal ve hizmet sunan işletmelerin fiyatları nasıl düzenlediğini araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **İşletmeler hangi durumlarda piyasaya sundukları mal veya hizmetin arz miktarını arttırırlar?**

.....

.....

.....

.....

.....

2. **Bir mal veya hizmetin fazla talep görmesi fiyatı nasıl etkiler?**

.....

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
Firmalar piyasaya sundukları mal ve hizmetlerin talep miktarını kendileri belirleyebilir.	.....
Fiyatı artan bir ürünün arz miktarı artar.	.....
Arz ve talepteki değişimler fiyatı etkiler.	.....
Bir mal veya hizmetin talep miktarı artarsa fiyatı azalır.	.....
Bir ürünün talep miktarı artarsa işletmeler arz miktarını arttırmak isterler.	.....

2.6. REKABET İLE FİYAT ARASINDAKİ İLİŞKİ

Piyasalarda işletmelerin kârlarını arttırmak amacıyla daha fazla mal veya hizmet satışı yapmak için giriştikleri yarışa **rekabet** denir. Rekabet etkin çalışan bir piyasa için vazgeçilmez bir unsurdur.

İşletmeler piyasaya sundukları mal ve hizmetlerin üretimi için birçok gider yaparak fedakârlığa katlanırlar. Bu giderlerin ve katlanılan fedakârlıkların toplamı üretilen mal veya hizmetin maliyetini oluşturur. Maliyet fiyatı üzerine kâr eklenerek ürünün satış fiyatı belirlenir.

Günümüzde teknoloji sayesinde mal ve hizmetlerin fiyatlarına ulaşmak çok kolaydır. Rekabetin yüksek olduğu piyasalarda bir işletmenin ürünlerini daha fazla satabilmesi için kaliteyi yükseltmesi ve fiyatı olabildiğince düşürmesi gerekir.

Rekabetin çok olması ekonomik kalkınmaya ve sosyal adalete katkı sağlar. Rekabette önde olan işletmeler rakiplerinden daha başarılı olur ve pazarda öne çıkar. İşletmelerin rekabette önde olmak için daima müşteri odaklı, ürünlerde inovasyon yapan, teknolojiyi takip eden ve pazar değişikliklerine uyum sağlayan bir strateji izlemesi gerekir.

2.6.1. Rekabetin Faydaları

Rekabet olan bir piyasada işletmeler üstün olmak için strateji, kaynak ve diğer özellikler bakımından rakiplerinden daha başarılı olmalıdır. Böylece rekabette üstün olan işletme daha fazla müşteri talebi, müşteri sadakati ve daha iyi finansal sonuçlar elde etmiş olur. Müşteriler için rekabetin en büyük faydası ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin daha ucuza alınmasıdır.

Genel olarak rekabetin faydaları şunlardır:

- Düşük fiyat
- Yüksek kalite
- Daha fazla seçenek
- Ürün seçme özgürlüğü
- Gelişmiş ürün
- Teknolojik gelişme
- Toplumsal refahta artış
- İşletmeler için uygun ortam
- Artan pazar payı
- Girişim özgürlüğü
- Ürünlere erişim kolaylığı

ARAŞTIRINIZ

Türkiye'de hangi sektörlerde girişimcilik yapılabileceği konusunda bir araştırma yaparak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. Bir mal ya da hizmetin piyasada satıcısı az ise tüketiciler bu durumdan nasıl etkilenir?

.....

.....

.....

.....

.....

2. Mal veya hizmetlerin fiziksel ortam dışında telefon, internet ve sanal platformlar aracılığı ile piyasaya sunulmasının avantajları nelerdir?

.....

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan noktalı yerlere doğru ifadeleri yazınız.

3. Bir mal veya hizmetin piyasada satıcısı tek ise fiyat ..... tarafından belirlenir.

4. Tüketiciler ..... sayesinde yüksek kalitede daha uygun fiyatlı mal ve hizmete erişebilmektedirler.

5. Bütün özellikleriyle aynı olan bir mal veya hizmetin piyasada satıcısı çok ise fiyat ..... oluşur.

6. İşletmeler mal veya hizmetlerini daha fazla satmak ve daha çok kâr elde etmek için ..... yaparlar.

7. Tüketiciler için rekabetin en büyük faydası mal veya hizmetlerin ..... alınmasıdır.

2.7. PİYASA YAPILARI

Bir mal veya hizmetin alınıp satılması için alıcı ve satıcıların bir araya geldikleri ortamlara piyasa denir. Altın piyasası, inşaat piyasası, otomobil piyasası, kırmızı et piyasası ve hisse senedi piyasası örnek piyasa çeşitleridir (Görsel 2.3, 2.4).

Görsel 2.3: Altın piyasası

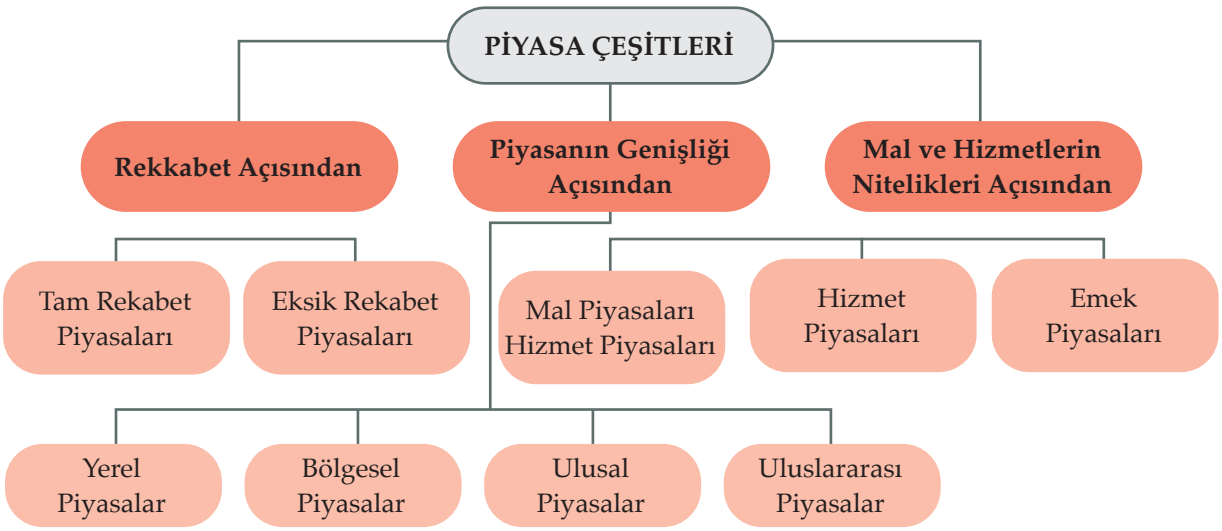
Görsel 2.4: Hisse senedi piyasası

Piyasa fiziki bir yer olabileceği gibi sanal bir ortam da olabilir. Örneğin beyaz eşya almak isteyen bir kişi bu ihtiyacını fiziki olarak bir mağazaya gidip karşılayabileceği gibi e-ticaret yöntemiyle veya telefonla görüşme yaparak da karşılayabilir. Piyasalar işletmelerin mal ve hizmet üretmelerini ve bunların değişim işleminin yapılmasını sağlar.

Piyasalar alıcıların belirlediği talep ile üretici ve/veya satıcıların belirlediği arz unsurlarını bir araya getirerek el değiştiren mal veya hizmetin miktarının ve fiyatının belirlenmesine imkân verir. Piyasalar denge miktarı ve denge fiyatının oluşması için gerekli ortamlardır. Alıcı ile satıcı anlaşıp mal veya hizmetlerin el değiştirmesi durumunda piyasa oluşmuş olur. Piyasanın üç temel unsuru vardır. Bu unsurlar şunlardır:

- Alıcı
- Satıcı
- Ürün (Mal veya hizmet)

Piyasalar rekabet açısından, piyasanın genişliği açısından ve mal ve hizmetlerin nitelikleri açısından farklı gruplara ayrılabilir (Şema 2.3).

Şema 2.3: Piyasa çeşitleri

2.7.1. Rekabet Açısından Piyasa Çeşitleri

Piyasalarda rekabetten söz edilebilmesi için piyasaların durum ve niteliği çok önemlidir. Rekabet açısından piyasa çeşitlerinde alıcı ve satıcı sayısına göre gruplandırma yapılır.

Tam Rekabet Piyasası

Tam rekabet piyasası bir mal veya hizmetin çok sayıda alıcısı ve satıcısının olduğu piyasalardır. İdeal piyasa şeklidir. Alıcıların ve satıcıların fiyatı etkileme gücü yoktur. Devlet olağanüstü durumlar dışında piyasaya müdahale etmez. Fiyat arz ve talebe göre piyasada serbestçe oluşur. İşletmeler açısından piyasaya giriş ve çıkış serbesttir. Tüketici istediği mal veya hizmeti istediği satıcıdan alabilir.

Tam rekabet piyasasının özellikleri şunlardır:

- Piyasada çok sayıda alıcı ve satıcı vardır.
- Her firma tek tip mal veya hizmet üretir.
- Alıcı ve satıcılar piyasa hakkında tam bilgiye sahiptir.
- Piyasaya giriş ve çıkış serbesttir.

Gerçek hayatta tam rekabet piyasası modeli yoktur. Tam rekabet piyasasına yakın piyasa modeli vardır. Türkiye'de yabancı para piyasaları tam rekabet piyasasına en yakın piyasadır. Örneğin ayakkabı piyasasında çok sayıda alıcı ve satıcı vardır. Ayakkabı üreticilerin hepsi aynı özellikte ve modelde ayakkabı üretseydi tam rekabet piyasası olurdu. Ancak ayakkabı üreticilerinin tamamı farklı modelde ayakkabı ürettiği için tam rekabet piyasası oluşmamaktadır. Piyasada çok sayıda cep telefonu modeli olmasına karşın bu telefonların tamamı birbirinden farklıdır. Bu nedenle cep telefonu piyasası da tam rekabet piyasası koşullarını sağlamamaktadır.

Eksik Rekabet Yasası

Tam rekabet piyasası koşullarının bir ya da daha fazlasının eksik olduğu piyasaya **A** denir. Gerçek hayatta en fazla olan piyasa türüdür. Bir mal veya hizmetin fiyatı alıcılar ya da satıcılar tarafından değiştirilebilir. Üretici firma sayısı tam rekabet piyasasındaki firma sayısına göre daha azdır. Firmalar fiyatı yükseltmek için üretimi azaltabilecekleri gibi fiyatı düşürmek için üretimi arttırabilirler. Aynı şekilde tüketiciler de yüksek fiyat nedeni ile mal veya hizmetleri almayarak fiyatı düşürebilirler. Beyaz eşya, otomotiv, ayakkabı, mobilya, cep telefonu, gsm operatörü vb. sektörlerde üretici sayısı az olduğu için eksik rekabet piyasası oluşmuştur.

Eksik rekabet piyasaları değişik şekillerde görülür. Bunlar monopol (bir satıcılı piyasa), oligopol (az satıcılı piyasa) ve monopollü (çok satıcılı) rekabet piyasalarıdır.

Monopol (Tekel) Piyasası: Bir mal veya hizmetin tek satıcısının ve çok alıcısının olduğu piyasadır. Monopol piyasada rekabet yoktur. Rekabet olmadığı için fiyat tek satıcı tarafından belirlenir. Alıcılar bu fiyatı kabul etmek zorundadır. Piyasaya girişi yasal, ekonomik veya teknik nedenlerle imkânsızdır. Dünya üzerinde bazı ilaç firmaları tekel konumundadır. Türkiye'de T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı bünyesinde hizmet veren **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları** tekel konumunda bir kuruluştur (Görsel 2.5). Bunun dışında yerel kamu hizmetleri olan elektrik, su, doğal gaz gibi kamu hizmetlerini üreten firmalar tekel konumundadır.

Görsel 2.5: TCDD logosu

Monopol piyasanın özellikleri şunlardır:

- Piyasada rekabet yoktur.
- Üretici ya da satıcı tektir.
- Çok sayıda alıcı bulunur.
- Üretici ya da satıcı tekel konumundadır.
- Fiyat tekel firma tarafından belirlenir.
- Piyasaya giriş imkânsızdır.
- Reklam ihtiyacı yoktur.
- Piyasaya sunulan mal veya hizmetin alternatifi yoktur.

Oligopol: Bir mal veya hizmet piyasasında satıcılar az sayıda alıcılar çok sayıda ise bu tür piyasaya **oligopol** piyasası denir. Bu piyasanın tam rekabet piyasasından farkı firma sayısıdır. Piyasada az sayıda firma vardır. Piyasaya giriş serbest olmasına rağmen çok zordur. Bu firmaların ürettikleri ürünler aynı olabileceği gibi farklılaştırılmış ürünler de olabilir. Firmalar birçok konuda birbirlerine bağlıdır. Bir firmanın alacağı karar diğerini etkileyebilir. Firmalar aralarında anlaşarak fiyat belirleyebilir. Örneğin dünya üzerinde uçak üretimi yapan az sayıda üretici vardır. Türkiye'de cep telefonu servis sağlayıcıları, demir ve çelik üretimi yapan kuruluş sayısı azdır. Bunlar oligopol piyasa örnekleridir. Oligopol piyasa özellikleri şunlardır:

- Piyasada düşük rekabet vardır.
- Üretici ya da satıcı sayısı azdır.
- Çok sayıda alıcı bulunur.
- Piyasaya giriş serbesttir ancak engeller vardır.
- Üretilen mal veya hizmetler homojen ya da farklılaştırılmış olabilir.
- Firmaların birbirlerine bağımlılığı yüksektir.

Monopollü (Tekelci) Rekabet: Tam rekabet piyasası ile monopol piyasasının birleşmiş hâlidir. Piyasada farklılaştırılmış mal veya hizmeti satan çok sayıda firma vardır. Perakende piyasalarda en çok görülen piyasa şeklidir. Firmalar mal veya hizmetlerde değişikler yaparak rekabet gücünü arttırmaya çalışır. Her firmanın ürünlerinin fiyatı farklıdır. Piyasaya giriş kolay ve serbesttir. Firmalar reklam aracılığıyla rekabet gücünü yükseltmeye çalışırlar. Bakkal, market, manav, kasap ve benzin istasyonları monopollü rekabet piyasası örnekleridir.

Monopollü rekabet piyasa özellikleri şunlardır:

- Rekabet yüksektir.
- Üretici ya da satıcı çok fazladır.
- Çok sayıda alıcı bulunur.
- Firmalar birbirinden bağımsızdır.
- Her firma kendi fiyatını kendi belirler.
- Piyasaya sunulan mal veya hizmetlerin ikameleri vardır.
- Piyasaya giriş serbesttir.
- Reklam çok önemlidir.

Bilgi notu

Bir mal veya hizmeti marka, tasarım veya ambalaj gibi bir ya da birden çok özelliğinin değiştirilerek farklı hâle getirilmesine farklılaştırılmış ürün denir. Örneğin toz deterjanın sıvı veya konsantre hâle getirilmesi veya yumurtanın pastörize ambalaj içinde satılması farklılaştırmadır. Bir doktorun hastasını elektronik ortamda muayene etmesi veya bankaya gitmeden mobil araçlar ile bankada hesap açma işlemi ise hizmet farklılaştırması olur.

2.7.2. Piyasanın Genişliği Açısından Piyasa Çeşitleri

Yerel Piyasalar: Mal ve hizmetlerin sadece belli bir yörede satışa sunulduğu piyasalardır. Örneğin semt pazarları, balık pazarları.

Bölgesel Piyasalar: Mal ve hizmetlerin ülkenin belli bölgelerinde faaliyet gösteren pazarlarda sunulduğu piyasalardır.

Ulusal Piyasalar: Mal ve hizmetlerin ülke çapında faaliyet gösteren pazarlarda sunulduğu piyasalardır.

Uluslararası Piyasalar: Mal ve hizmetlerin genellikle uluslararası faaliyet gösteren pazarlarda sunulduğu piyasalardır (Görsel 2.6).

Görsel 2.6: Uluslararası piyasalar

2.7.3. Mal ve Hizmetlerin Nitelikleri Açısından Piyasa Çeşitleri

Mal Piyasaları: Malların alınıp satıldığı piyasalara mal piyasası adı verilir. Örneğin telefon piyasası, bilgisayar piyasası.

Hizmet Piyasaları: Hizmetlerin alınıp satıldığı piyasalara hizmet piyasası adı verilir.Örneğin sigortacılık piyasası, bankacılık piyasası, finans piyasası.

Emek Piyasaları: Emek arz edenler ile emek talep edenlerin oluşturduğu piyasalardır.

ARAŞTIRINIZ

Piyasada satılan mal ve hizmetleri inceleyiniz. Bunlardan hangilerinin üreticisinin tek, hangilerinin üreticisinin ise birden fazla olduğunu öğrenerek elde ettiğiniz bulguları arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Bir mal ya da hizmet piyasasının tekel olmasının nedenleri nelerdir?**

.....

.....

.....

.....

2. **Hangi tür mal ve hizmetler tam rekabet piyasasında işlem görür?**

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıda verilen açıklamalarda yer alan örneklerin hangi piyasa türüne ait olduğunu açıklama bölümünün karşısında verilen piyasa türü sütununda ilgili yere yazınız.

AÇIKLAMALAR	PİYASA TÜRÜ
Türkiye ve Güney Afrika arasında sadece bir firmanın kargo ve taşımacılık hizmeti sunması	.....
Piyasada çok fazla çeşit ve miktarda peynir olması	.....
Konut ve iş yerlerinde oluşan çöp maddelerinin toplanması hizmeti	.....
Türkiye'de havayolu taşımacılığı piyasası	.....
24 ayar külçe altın piyasası	.....
Türkiye'de otomobil piyasası	.....
Borsa İstanbul'da hisse senedi alınıp satılması	.....
Akaryakıt piyasası	.....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

	AÇIKLAMALAR	D/Y
1.	Bilgisayarı bozulan bir kişinin bilgisayar satın almasına talep denir.	.....
2.	Satıcılar piyasaya daha fazla mal veya hizmet sunarlar.	.....
3.	Bir mal veya hizmetin fiyatını satıcı belirler.	.....
4.	Piyasada rekabet tüketicilerin lehine olan bir durumdur.	.....
5.	Bir ürünün fiyatı düşerse satıcılar arzı azaltır.	.....

B) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan noktalı yerlere doğru ifadeleri yazınız.

6. Bir ürünün piyasada satıcısı tek ise bu piyasa türüne ..... denir.

7. Alıcı ve satıcıların karşılaştığı, mal ve hizmetlerin el değiştirdiği sisteme ..... denir.

8. Bir firmanın ürünlerini piyasaya sunmasına ..... denir.

9. Bir mal veya hizmet alırken ödenen para miktarına ..... denir.

10. Arz ve talebin eşitlendiği fiyat ve miktara ..... denir.

C) Aşağıda verilen soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

11. Aşağıdakilerden hangisi talebin özelliklerinden biridir?

A) Çok sayıda satıcı
B) Çok sayıda alıcı
C) Rekabet ortamı
D) Kişide istek olması
E) Üretim faktörlerinin varlığı

12. Aşağıdakilerden hangisi piyasanın unsurlarından biri değildir?

A) Alıcı B) Fiyat C) Rekabet D) Satıcı E) Ürün

13. Arzla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

A) Bir mal veya hizmete duyulan istektir.
B) Bir piyasanın var olması gerekir.
C) Fiyat ile ters orantılıdır.
D) Arz miktarı devlet tarafından belirlenir
E) Sonsuz olan ihtiyaçların göstergesidir.

14. Aşağıdakilerden hangisi piyasaya sunulan mal ve hizmetlerin fiyatını belirlerken dikkate alınmaz?

A) Sağlanacak fayda
B) Kâr beklentisi
C) Tüketici davranışları
D) Rakiplerin durumu
E) Üretim maliyetleri

15. Aşağıdaki tabloda bir ürüne ait çeşitli fiyat seviyesinde arz ve talep miktarları verilmiştir.

Birim Fiyatı (TL)	Talep Miktarı (Adet)	Arz Miktarı (Adet)	Talep Fazlası (Adet)	Arz Fazlası (Adet)
500	20.000	12.000	?	?
600	18.000	14.000	?	?
700	16.000	16.000	?	?
800	14.000	18.000	?	?
900	12.000	20.000	?	?

Tabloya göre aşağıdakilerden hangisi bu ürüne ait denge miktarı ve denge fiyatıdır?

	DENGE MİKTARI (Adet)	DENGE FİYATI (TL)
A)	12.000	500
B)	14.000	600
C)	16.000	700
D)	18.000	800
E)	20.000	900

16. Bir ürünün arz miktarı artarsa aşağıdakilerden hangisi meydana gelir?

A) Talep miktarı artar.
B) Fiyatı yükselir.
C) Firmanın kârı artar.
D) Kalitesi düşer.
E) Fiyatı düşer.

17. Aşağıdakilerden hangisi oligopol piyasasına örnek bir üründür?

A) Elektrikli otomobil motoru
B) Otomobil lastiği
C) Cep telefonu
D) İçme suyu
E) Beyaz peynir

18. Rekabet ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

A) Bir piyasada rekabetin az olması alıcıların lehine olan bir durumdur.
B) Rekabetin artması mal ve hizmetlerin kalitesini azaltır.
C) İşletmeler her konuda kendilerini yenileyerek rekabette öne geçebilir.
D) Rekabetin çok olduğu piyasalarda fiyatlar daima yükselir.
E) Gelenekçi işletmeler rekabette daima öndedir.

3. ÖĞRENME BİRİMİ

MİLLİ GELİR, EKONOMİK BÜYÜME VE İSTİHDAM

KONULAR

3.1. MİLLÎ GELİR VE MİLLÎ GELİRE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

3.2. MİLLÎ GELİRİN DAĞILIMI

3.3. TÜRKİYE'DEKİ MİLLÎ GELİR SEVİYESİ VE DAĞILIMI

3.4. MİLLÎ GELİRİN ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRILMASI

3.5. EKONOMİK BÜYÜMENİN KAYNAKLARI

3.6. EKONOMİK BÜYÜME İLE YAŞAM STANDARDI İLİŞKİSİ

3.7. İSTİHDAM VE ÖNEMİ

3.8. EKSİK VE TAM İSTİHDAM

3.9. EKSİK İSTİHDAMIN EKONOMİDE MEYDANA GETİRDİĞİ OLUMSUZLUKLAR

3.10. İŞSİZLİĞİN EKONOMİK VE TOPLUMSAL SONUÇLARI

3.11. İŞSİZLİĞİN ÖNLENMESİ İÇİN ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ

- Milli gelir ile ilgili temel kavramlar
- Kişisel, fonksiyonel, sektörel ve bölgesel gelir dağılımı
- Türkiye'deki millî gelirin dağılımı
- Ülkelerin millî gelir seviyelerinin farklı olmasının sebepleri
- Ekonomik büyümenin kaynakları
- Ekonomik büyümenin yaşam standardına etkisi
- İstihdamın sağladığı faydalar
- Eksik ve tam istihdam
- Eksik istihdamın sonuçları
- Eksik istihdamın ekonomide meydana getirdiği olumsuzluklar
- İş bulma açısından meslekler

TEMEL KAVRAMLAR

ekonomik büyüme, işsizlik, istihdam, millî gelir

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin üretim miktarı niçin artar? Düşüncelerinizi paylaşınız.
2. İnsanların gelir seviyesinin artmasının sonuçları neler olabilir? Düşüncelerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
3. Toplumda çalışma yaşında olan insanların tamamının iş bulması sizce ne anlama gelir? Düşüncelerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

3.1. MİLLÎ GELİR VE MİLLİ GELİRE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

İnsanlar yaşamlarını devam ettirebilmek için çok sayıda mal ve hizmete ihtiyaç duyarlar ancak insan ihtiyaçlarını giderecek mal ve hizmetler yeterli değildir. Bu mal ve hizmetlerin ihtiyaç sahiplerine adil olarak sunulması gerekir. Bir ülkede üretilen mal ve hizmet miktarı ne kadar fazlaysa insanların ihtiyaçları o derece fazla karşılanır. İnsanlar ihtiyaçları karşılandığı ölçüde mutlu ve huzurlu olurlar.

Ekonomik faaliyetler sürekli hareket hâlinde olan dinamik bir yapıya sahiptir. Ekonomide rol alan iki taraf vardır. Bunlar alıcılar ve satıcılardır. Alıcılar mal ve hizmet talebinde bulunurlar. Firmalar bu talebe uygun mal ve hizmetleri piyasaya arz ederler. Alıcılar sahip oldukları üretim faktörlerini de piyasaya sunarlar. Bu piyasaya **faktör piyasası** denir. Firmalar faktör piyasasından üretim faktörlerini talep ederek, mal ve hizmet üreterek piyasaya sunarlar. Bu piyasaya ise **mal ve hizmet piyasası** denir.

Şema 3.1: Ekonomik faaliyetlerin akışı

Üretim faktörü sahipleri piyasaya sundukları üretim faktörlerinden gelir elde ederler. Bu geliri mal ve hizmet alarak harcarlar. Firmalar da üretmiş oldukları mal ve hizmetleri satarak gelir elde ederler. Bu gelirlerini üretim faktörü sahiplerine ödeme yaparak harcarlar. Bu döngüye **ekonomik faaliyetlerin akışı** denir (Şema 3.1).

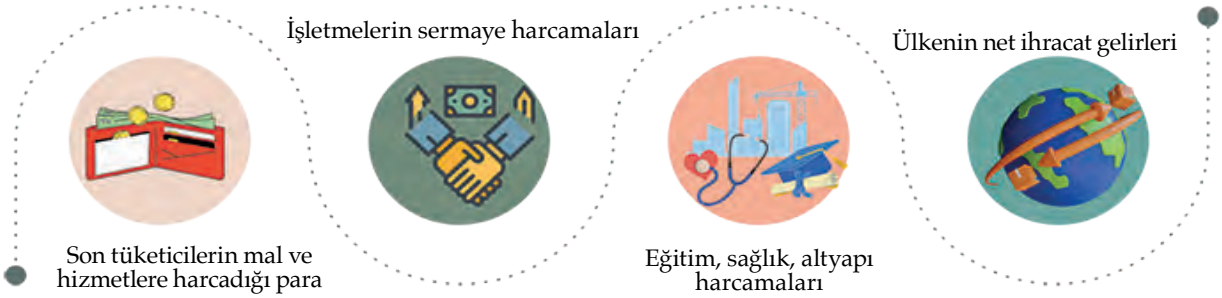
Ülkelerin gelirini, üretim gücünü ve refah seviyesini ölçmek için değişik kavramlar kullanılır. Bu kavramlar Gayri Safi Yurt İçi Hasıla, Gayri Safi Millî Hasıla, Safi Yurt İçi Hasıla, Yurt İçi Gelir, Millî Gelir ve Kişisel Gelir'dir.

3.1.1. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)

Ülkelerin ekonomik büyüklüğünü gösteren çeşitli göstergeler vardır. Bu göstergeler ülkelerin gelişim, büyüme ve refah düzeyleri hakkında bilgi verir. Böylece ülke ekonomisinin değerlendirmesi yapılabilir.

GSYİH, belirli bir dönemde yurt içinde üretilen mal ve hizmetlerin piyasa değerine verilen addır. Başka bir ifadeyle belirli bir dönemde ülke içinde üretilen mal ve hizmetlere yapılan harcamaların toplamıdır.

GSYİH, ülke içinde gerçekleşen ve bütün sektörleri kapsayan ekonomik faaliyetlerin özetini gösterir. Bütün ekonomik faaliyetleri ölçmez. Örneğin doğadan toplanan meyvelerin eve getirilip tüketilmesi faaliyetini GSYİH ölçmez. Aynı şekilde gönüllü olarak yapılan çalışmalar da GSYİH kapsamına girmez. Türkiye'de GSYİH yıllık dönemler için hesaplanır. GSYİH hesaplamasına dâhil edilen unsurlar şunlardır (Şema 3.2):

Şema 3.2: GSYİH hesaplamasına dâhil edilen unsurlar

3.1.2. Gayri Safi Millî Hasıla (GSMH)

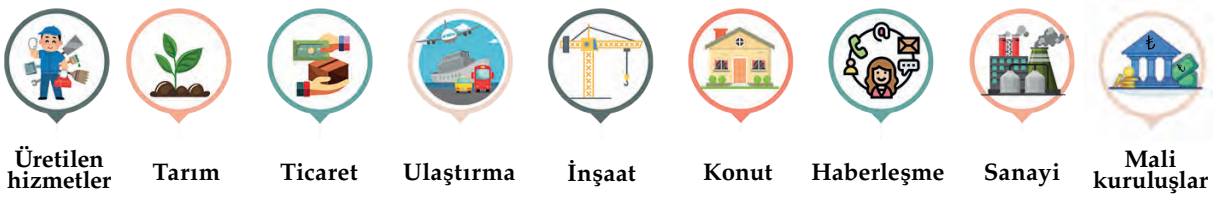
Bilgi notu

Başka bir mal veya hizmetin üretilmesinde kullanılmayan, doğrudan tüketilen mallara **nihai mal ve hizmetler** denir. Net ihracatta kullanılan mal ve hizmetler, doğrudan tüketim, yatırım, devlet harcamaları nihai mal ve hizmet örnekleridir.

GSMH, ülkelerin ekonomik gücünü karşılaştırmak ve değerlendirmek için kullanılan temel bir göstergedir. Bir ülkenin belirli sürede yurt içinde ve yurt dışında ürettiği mal ve hizmetlerin parasal değerine **GSMH** denir. GSMH, ulusal gelir olarak da adlandırılır.

GSMH ülkelerin üretim kapasitesini, ekonomik büyüklüğünü ve refah düzeyini gösterir. Ancak yabancı kişi ve kuruluşların ürettikleri mal ve hizmetlerin bedeli hesaplamaya dâhil edilmez.

Gayri safi millî hasıla hesaplanırken birçok mal ve hizmetlerin parasal değeri dikkate alınır. Bu mal ve hizmetler genel olarak şunlardır (Şema 3.3):

Şema 3.3: Gayri safi millî hesaplamasında dikkate alınan unsurlar

3.1.3. Gayri Safi Millî Hasıla (GSMH)

Ekonomide, üretim kapasitesini artırmak ve sermaye birikimini sağlamak amacı ile yapılan harcamalara **yatırım harcamaları** denir. Bu harcamalar uzun dönemler için yapılır ve faydaları da uzun dönemlidir. Yatırım harcamaları üretken ve yenileme harcamaları olarak iki bölümden meydana gelir. Bu yatırımlar millî geliri büyük ölçüde etkiler. Ancak yatırım harcamalarının da bir kullanım ömrü vardır.

Zaman içerisinde kullanıldıkça yıpranır ve eskir. Her yıl bu yatırımlar için eskime ve aşınma payları hesaplanır. Hesaplanan bu eskime ve aşınma payına **amortisman** denir.

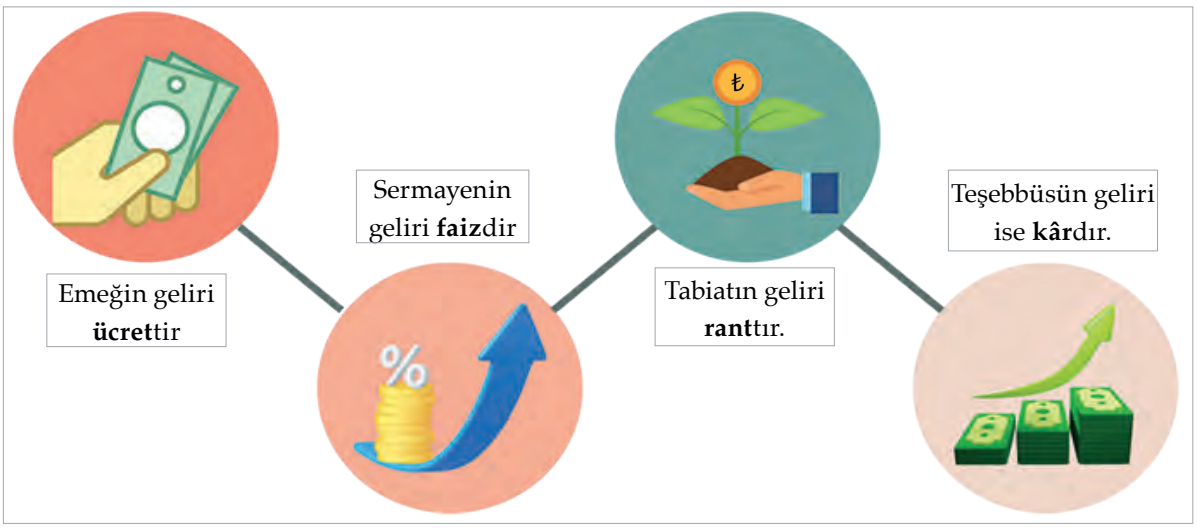
SYİH bir ülkede üretilen mal ve hizmetlere yapılan yatırımların toplamından (GSYİH) sermayenin aşınma ve eskime payının çıkarılmasıyla elde edilir.

3.1.4. Yurt İçi Gelir (YİG)

Mal ve hizmetlerin satışından ve kullanımından dolayı belirlenen oranlarda alınan vergilere **dolaylı-vergiler** denir. Dolaylı vergiler tüketim işlemlerinden alınır. Bu vergiler mal ve hizmetlerin fiyatlarını yükseltir. Devletin mal ve hizmet üretimi için karşılıksız olarak verdiği desteklere ise **sübvansiyon** denir. Sübvansiyonlar üretilen mal ve hizmetlerin maliyetlerini azaltarak fiyatları düşürür. Yurt içi gelir hesaplanırken bir ülkede belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlere yapılan yatırımların toplamından (GSYİH) fiyatı yükselten dolaylı vergiler çıkartılır, fiyatı düşüren sübvansiyonlar eklenir. Bu şekilde hesaplanarak elde edilen gelire **yurt içi gelir** denir.

3.1.5. Millî Gelir (MG)

Bir ülkenin üretim gücü o ülkenin belirli bir dönemde ürettiği mal ve hizmet miktarı ile ölçülür. Millî gelir kavramı bu gereklilikten ortaya çıkmıştır. Ekonomik faaliyetlerin akışı sonucunda bir yılda ekonomik faaliyetlere katılan üretim faktörü sahiplerinin elde ettikleri gelire **millî gelir** denir. Başka bir ifade ile bir ülkede belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin net parasal değerine **millî gelir** denir. Millî gelir bir ülkenin ekonomisi hakkında bilgi verir. Üretim faktörleri üretime katılmaları neticesinde şu gelirleri elde ederler:

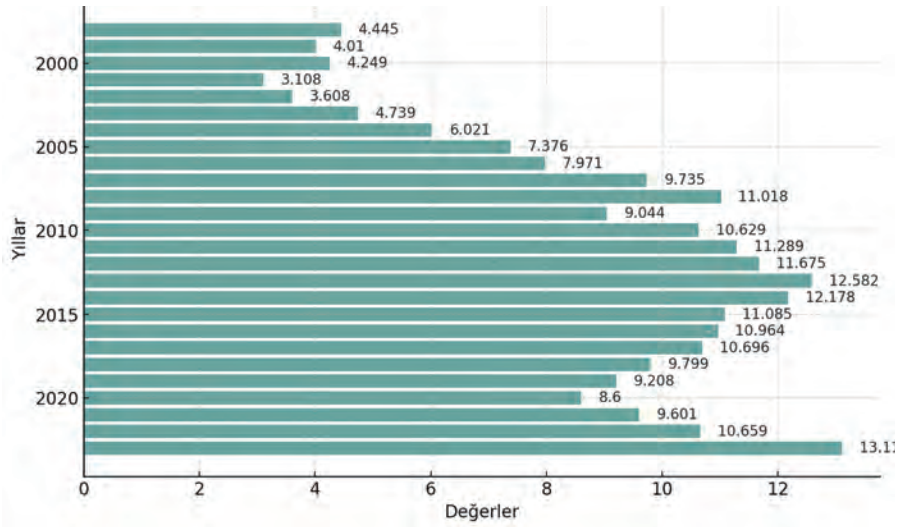

Bir ülkede bir yıl içerisinde elde edilen ücret, faiz, rant ve elde edilen kâr toplamı **millî gelir** olarak ifade edilir.

Bir sektörün millî gelirdeki payı millî gelire yaptığı katkı ile ölçülür. Bu sektör millî gelire ne kadar çok katkı yapıyorsa millî sektörün gelirdeki payı ve ekonomi içerisindeki önemi o kadar artar.

3.1.6. Kişisel Gelir (KG)

Millî gelirin tamamı faktör sahiplerinin eline geçmez. Sosyal güvenlik primleri, emekli kesenekleri, dağıtılmayan firma kârları millî gelirin içinde olmasına rağmen kişilerin eline geçmeyen gelirlerdir. İkramiyeler, yaşlılık ve malullük ödemeleri ve ödüller millî gelirin içinde olmadığı hâlde kişilerin eline geçen gelirlerdir. Millî gelirden faktör sahiplerinin ellerine geçmeyen gelirlerin çıkarılıp, ellerine geçen diğer gelirlerin millî gelire eklenmesiyle bulunan gelire **kişisel gelir** denir. Türkiye'de 1998–2023 yılları arasında kişisel gelir tutarları Grafik 3.1'de dolar para birimi ile gösterilmiştir.

Grafik 3.1: Türkiye'de 1998–2023 yılları arasındaki kişisel gelir tutarları

3.1.7. Harcanabilir Gelir (HG)

Elde edilen gelirin tamamı faktör sahiplerine ödenmez. Kişilere ödeme yapılmadan önce bu gelirlerden çeşitli vergiler kesilir. Vergiler kesildikten sonra kalan kısım gelir sahiplerine ödenir.

Gelirin tamamı faktör sahiplerine ödenmediği için kişiler elde ettikleri gelirin tamamını harcayamazlar. Kişiler gelirlerinden vergilerini ödedikten sonra kalan kısmını harcayabilirler. Kişisel gelirden vergiler çıkarıldıktan sonra kalan gelire **harcanabilir gelir** denir.

ARAŞTIRINIZ

Türkiye'de son on yılda elde edilen millî gelir tutarlarını araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Kişisel gelir ile harcanabilir gelir arasındaki fark nedir?**

.....

.....

.....

.....

2. **Bir ülkenin belirli bir dönemde elde ettiği toplam millî gelir nasıl hesaplanır?**

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıda tanımları verilen gelirlerin türünü tanımların altındaki noktalı yerlere yazınız.

Gelir Dağılımı Türü

Elde edilen gelirden vergi ve diğer yasal yükümlülükler kesildikten sonra kalan kısım

.....

Gelir Dağılımı Türü

Bir ülkede belli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin net parasal değeri

.....

Gelir Dağılımı Türü

Bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerde yapılan yatırımların toplamından sermayenin aşınma ve eskime payının çıkarılmasıyla elde edilen tutar

.....

Gelir Dağılımı Türü

Bir ülkede belirli bir zamanda üretilen ve satılan nihai malların ve hizmetlerin piyasa değerinin parasal ölçüsü

.....

Gelir Dağılımı Türü

Bir ulusal ekonomide belli bir dönemde kişilerin eline geçen toplam gelir

.....

Gelir Dağılımı Türü

Bir ülke vatandaşlarının bir yıl için ürettikleri toplam mal ve hizmetlerin, belli bir para birimi karşılığındaki değerinin toplamı

.....

Gelir Dağılımı Türü

Gayrisafi yurt içi hasıladan dolayı vergilerin çıkıp sübvansiyonların eklendiği gelir

.....

3.2. MİLLÎ GELİRİN DAĞILIMI

Ekonomik sistem içerisinde var olan kaynaklar, talepler doğrultusunda mal ve hizmet üretimi için kullanılır. Üretim faktörü sahipleri bu sistem içerisinde gelir elde ederler. Gelir ise ülke ekonomisinde belirli bir dönemde elde edilen gelirlerin toplamıdır.

Bir ülkenin ekonomisinde belirli bir dönemde (genellikle bir yıl) üretim faktörleri tarafından elde edilen gelirin paylaşımına **gelir dağılımı** denir. Bir ülkede millî gelirin yüksek olması çok önemlidir ancak bu gelirin dağılımı da çok önemlidir. Millî gelirin dağılımı toplumun sosyal ve ekonomik yapısını doğrudan etkiler. Millî gelirin ülke insanları arasında adaletli bir şekilde paylaşılması toplumda refah seviyesini yükselterek sosyal adaleti sağlar. İnsanlar mutlu olur.

İşsizlik, eğitim düzeyi, emeğin niteliği, servet dağılımı, enflasyon gibi durumlar millî gelirin dağılımını etkiler. Başlıca gelir dağılımı türleri kişisel gelir dağılımı, fonksiyonel gelir dağılımı, sektörel gelir dağılımı ve bölgesel gelir dağılımıdır.

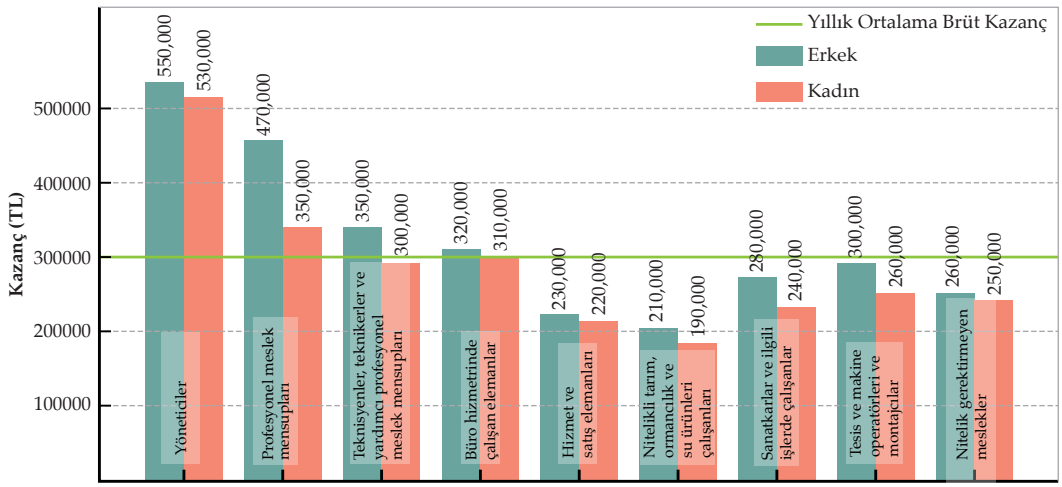
3.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel Gelir Dağılımı bir ülke ekonomisinde belirli bir dönemde elde edilen millî gelirin kişiler, aileler ve nüfus arasındaki dağılımına **kişisel gelir dağılımı** denir. Kişisel gelir dağılımı, toplumda yaşayan insanların millî gelirden ne kadar pay aldığını gösterir. Önemli olan gelirin miktarıdır. Gelirin hangi üretim faktöründen elde edildiği önemli değildir. Ülke nüfusunda en düşük ve en yüksek gelir grupları arasındaki eşitsizlikleri ortaya çıkarır. Kişisel gelir dağılımı ile toplumun meslek, sektör, eğitim durumu ve bölgelere göre gelir durumu tespit edilir.

3.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Üretim ile gelir arasında kuvvetli bir ilişki vardır. Bir ekonomide gelir, üretim faktörleri arasında paylaşılır. Emek ücret, sermaye faiz, toprak rant ve girişimci de kâr elde eder.

Fonksiyonel gelir dağılımı, üretim faktörlerinin elde ettiği gelirlerin aralarında hangi oranda ve ne şekilde dağıtıldığı bilgisini verir. Ayrıca üretim faktörlerinin kendi içerisinde de ne kadar gelir elde ettiği bilgisi ortaya çıkar. Örneğin emeğin karşılığı olan ücretin meslek grupları arasındaki dağılımı da fonksiyonel gelir dağılımı ile tespit edilir (Grafik 3.2).

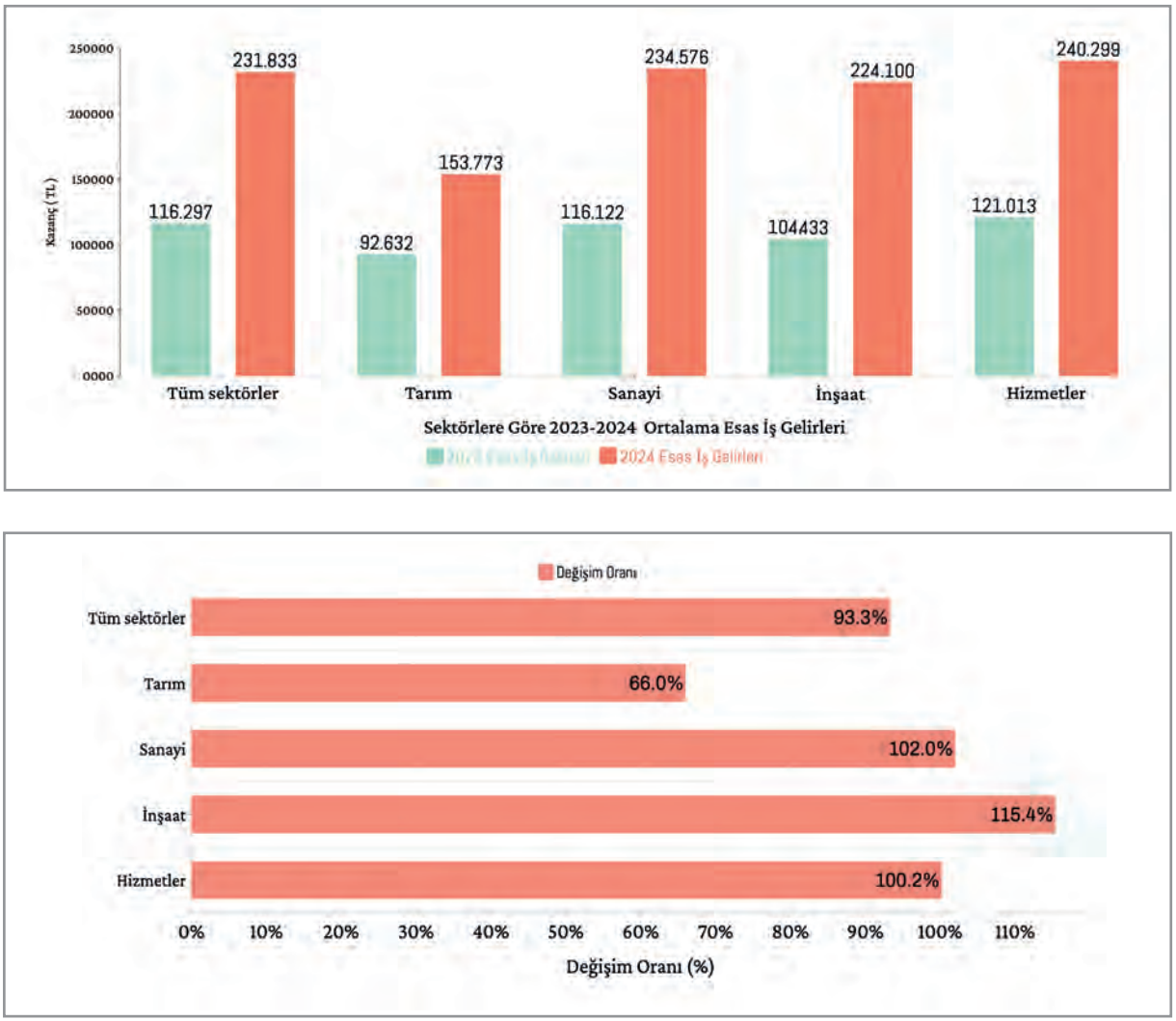
Grafik 3.2: Meslek gruplarına göre yıllık ortalama brüt kazanç (TL), 2023

3.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Bir ülke içerisinde çeşitli sektörlerde, değişik büyüklükte ve yapıda firmalar vardır. Sektörel gelir dağılımı belirli bir dönemde elde edilen millî gelirin hangi sektöre nasıl paylaştırıldığı bilgisini verir. Örneğin millî gelirin temel sektörler olan tarım, sanayi ve hizmet sektörleri arasındaki dağılımı ile kamu sektörü ve özel sektör arasındaki dağılımı sektörel gelir dağılımı olur.

Sektörel gelir dağılımı ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında önemli bir göstergedir. Üretim yapılan sektörler, sanayileşme ve sektörel gelişim durumu hakkında önemli bilgiler verir.

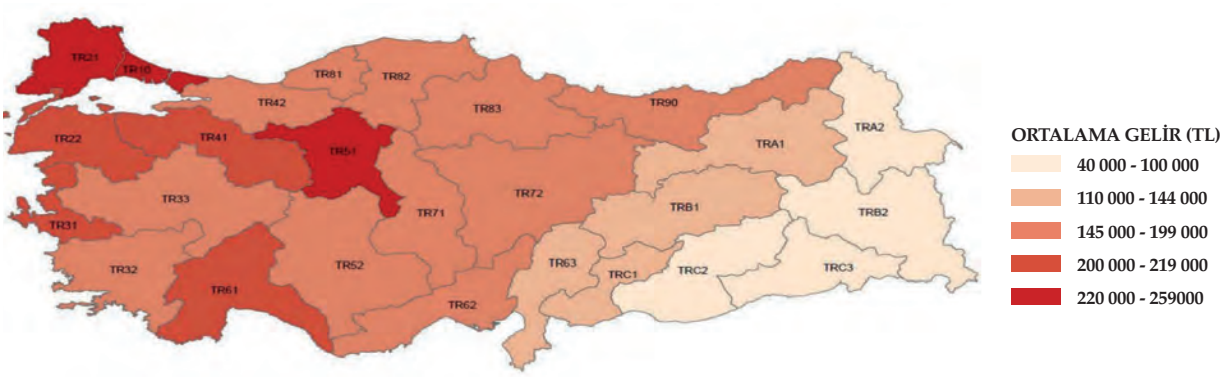
TÜİK'e ait 2024 yılı verileri incelendiğinde; en yüksek yıllık ortalama gelirin 242 bin 299 TL ile hizmet sektöründe, en düşük yıllık ortalama gelirin ise 153 bin 773 TL ile tarım sektöründe olduğu tespit edilmiştir. Bir önceki yıla göre yıllık ortalama esas iş gelirinde en yüksek artış %115,4 ile inşaat sektöründe olurken ikinci sırada bunu %102'lik oran ile sanayi sektörü izlemiştir. Diğer taraftan hizmet sektöründe %100,2, tarım sektöründe ise %66 artış gözlenmiştir (Grafik 3.3).

Grafik 3.3: Türkiye'de 2023 ile 2024 yılları sektörel gelir dağılımı karşılaştırması

3.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Ülkelerin coğrafi yapılarına göre bölgeler arası gelir durumu değişebilir. Bazı bölgelerin gelir durumu yüksek iken bazı bölgelerin gelir durumu düşük olabilir. Bölgesel gelir dağılımı ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan insanların ülkede belirli bir dönemde ortaya çıkan millî gelirden hangi ölçüde pay aldığını inceler. Bölgeler arası gelir eşitsizliği eğitim, sağlık, tarım, sanayi gibi birçok alandaki sorunların sebebini ve sonucunu oluşturur. Türkiye'de 2024 yılı itibarıyla bölgesel gelir dağılımı Harita 3.1'teki gibi gerçekleşmiştir.

Harita 3.1: Türkiye'de 2024 yılı bölgesel gelir dağılımı

ARAŞTIRINIZ

Türkiye'de gelir dağılımının bölgelere göre farklılık göstermesinin sebeplerini araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Ülke ekonomileri vatandaşların kişisel gelirini arttırmak için neler yapmalıdır?**

.....

.....

.....

2. **Kişisel gelir dağılımı hangi unsurlara göre yapılır?**

.....

.....

.....

B) Aşağıdaki açıklamalarda yer alan ifadelerin millî gelir dağılımıyla ilgili hangi temel kavram olduğunu açıklamaların altında yer alan boşluğa yazınız.

Gelir Dağılımı Türü

Bir ülkede belli bir dönemde elde edilen gelirin coğrafi olarak dağılımını gösterir.

.....

Gelir Dağılımı Türü

Milli gelirin kişiler, aileler veya diğer tüketiciler arasındaki dağılımını gösterir.

.....

Gelir Dağılımı Türü

Milli gelirin üretim faktörleri sahipleri arasındaki dağılımıdır.

.....

Gelir Dağılımı Türü

Bir ülkede elde edilen toplam gelirin üretim sektörlerine göre dağılımını ifade eder.

.....

3.3. TÜRKİYE'DEKİ MİLLÎ GELİR SEVİYESİ VE DAĞILIMI

Millî gelir bir ülkenin refah düzeyinin göstergesidir. Ülkenin millî gelir seviyesini yükseltmesi için ekonomik dayanıklılık, yoksulluk, kapsayıcılık, sürdürülebilirlik gibi sorunları aşarak yüksek büyüme oranları elde etmesi gerekir. Millî gelir seviyesi yüksek olan ülkelerde ekonomik ve sosyal hayat daha düzenli ve huzurlu olur. Toplumsal refah seviyesi artar. Elde edilen millî gelirin adaletli bir şekilde dağıtılması ise sosyal farklılıkları ortadan kaldırarak ekonomik ve sosyal hayatı düzenli hâle getirir.

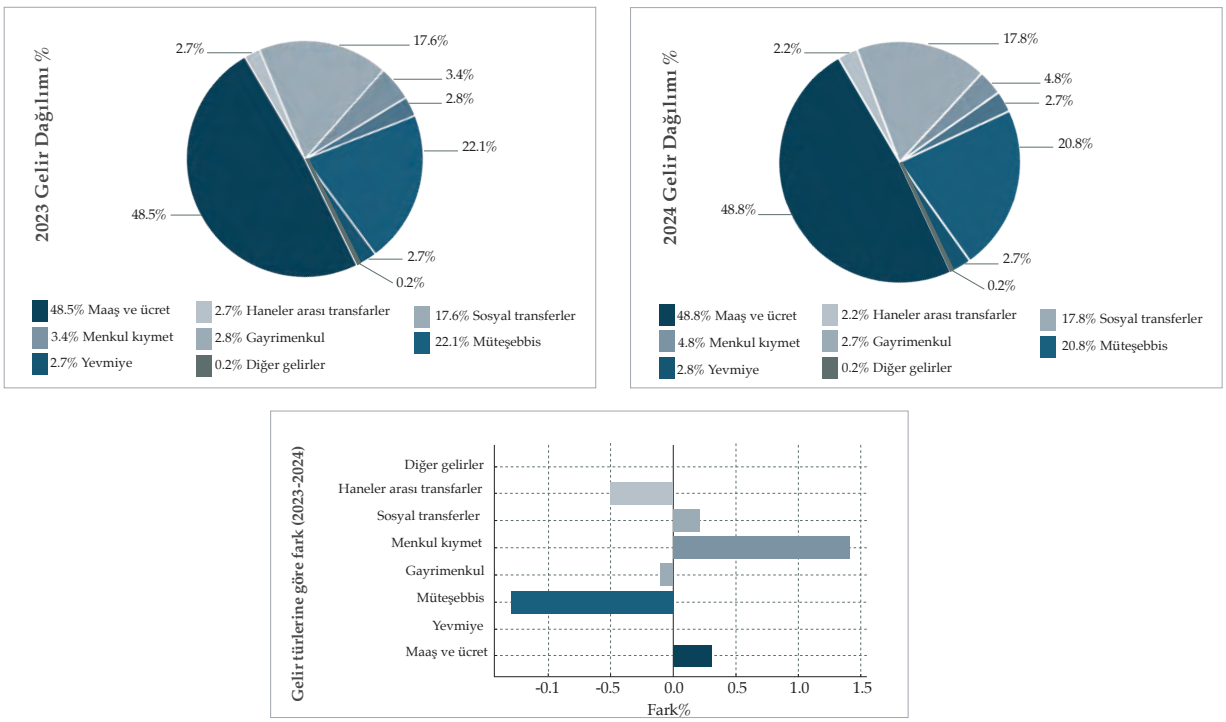
Türkiye'de ekonomik konularda çeşitli reformlar uygulanmış ve günümüze kadar millî gelir seviyesi artmıştır. Türkiye'de millî gelir seviyesinin yıllar itibarıyla arttığı görülmektedir. 2002 yılında 240,2 milyar $ olan millî gelir 2008 yılına kadar her yıl artmıştır. Aynı yıllar arasında kişi başına düşen millî gelir ise 3.608 $'dan 11.018 $'a yükselmiştir. 2008 yılında yaşanan küresel krizin etkisiyle millî gelir azalarak 649,3 milyar $, kişi başına düşen millî gelir ise 9.044 $ olmuştur.

Milli gelir 2013 yılında 2002 yılından bu yana en yüksek seviye olan 957,8 milyar $ seviyesine gelmiştir. Aynı yıl kişi başına düşen millî gelir ise en yüksek seviye olan 12.582 $ olmuştur. 2013 ile 2020 yılları arasında ekonomik problemlerden dolayı millî gelir seviyesi düşüş göstererek 761,4 milyar $ seviyesine düşmüş, kişi başına düşen millî gelir ise 9.195 $ seviyesine gerilemiştir.

2020 yılında dünyayı etkisi altına alan COVİD 19 salgını bütün ülke ekonomilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye'de gerekli ekonomik tedbirlerin alınması ile birlikte millî gelir seviyesi 2023 yılında 1 trilyon 118 milyar $ seviyesine yükselmiştir. Kişi başına düşen millî gelir ise 13.110 $'a çıkmıştır.

3.3.1. Türkiye'de Millî Gelirin Dağılımı

Bir ülkede belirli bir dönemde para, mal ve hizmet akışından elde edilen para o ülkenin gelirini oluşturur. Elde edilen gelirin ülkedeki kişi ve gruplar arasındaki paylaşımına ise **gelir dağılımı** denir. Gelirin yüksek olması istenen bir durumdur ancak elde edilen gelirin nasıl dağıtılacağı çok daha önemlidir. Ülkeler elde ettikleri geliri dengeli ve adaletli bir şekilde dağıtmalıdır.

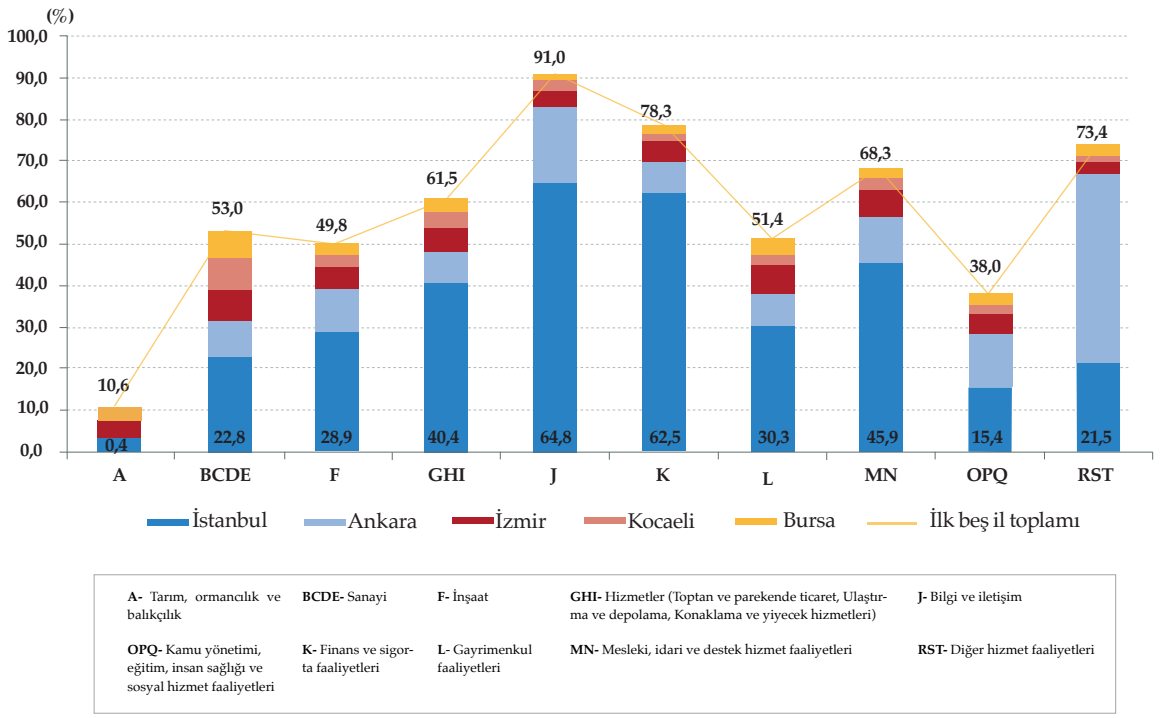
Grafik 3.4: Türkiye'de 2024 yılına ait millî gelirin kişi ve gruplar arasındaki dağılımı

Türkiye'ye ait 2024 verilerine bakıldığında toplam gelirin içerisinde en yüksek payı, %48,8 ile maaş ve ücret gelirinin aldığı görülmektedir. İkinci sırayı %20,8 ile müteşebbis geliri almıştır. Sosyal transfer geliri ise %17,8 ile üçüncü sırada yer almıştır.

Müteşebbis gelirleri içerisinde tarım gelirlerinin payı %17,5'tir. Sosyal transfer gelirler içerisinde emekli, dul ve yetim aylıklarının payı ise %87,6'dır.

Türkiye' de 2024 yılına ait millî gelirin kişi ve gruplar arasındaki dağılımı Grafik 3.4'te gösterilmiştir.

TÜİK'in 2023 yılına ait verilerle yaptığı hesaplamalarda millî gelir içerisindeki en büyük payı %30,4 ile İstanbul almıştır. Ankara %9,6 pay ile ikinci, İzmir ise %6,1 pay ile üçüncü sırada yer almaktadır (Grafik 3.5).

Grafik 3.5: Türkiye'de 2023 yılına ait millî gelirin iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı

ARAŞTIRINIZ

Türkiye'de son on yılda elde edilen milli gelir seviyesinin meslekler arasındaki dağılımını araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Bir ülke ekonomisinin belirli bir dönemde elde ettiği millî gelirin yıllara göre artış göstermesi bu ülke ekonomisi hakkında hangi bilgileri verir?**

   .....

   .....

   .....

2. **Türkiye'de 2023 yılında elde edilen toplam millî gelirin kişi ve gruplar arasındaki dağılımı büyükten küçüğe yapıldığında sıralama nasıl olur?**

   .....

   .....

   .....

B) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
Grafik 3.5'e (90.sayfa) göre Türkiye'de 2023 yılında millî gelir içerisindeki en büyük pay İstanbul'a aittir.	.....
Grafik 3.5'e göre 2023 yılında Türkiye'de millî gelir içerisindeki en düşük pay inşaat sektörü gelirleridir.	.....
Grafik 3.5'e göre 2023 yılında Türkiye'de elde edilen tarım, ormancılık ve balıkçılık gelirleri sanayi gelirlerinden fazladır.	.....
Grafik 3.5'e göre Finans ve sigorta gelirleri içerisindeki en büyük pay İstanbul'a aittir.	.....
Grafik 3.5'e göre 2023 yılında Türkiye'de millî gelir içerisindeki en büyük pay bilgi ve iletişim sektörü gelirleridir.	.....

3.4. MİLLÎ GELİRİN ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRILMASI

Millî gelir ülkelerin yaşam standardının, refah düzeyinin ve kalkınma seviyesinin bir göstergesi olarak kabul edilir. Kişi başına düşen millî gelir ülke vatandaşlarının satın alma gücünü gösterir. Gelir seviyesi yüksek olan ülkelerde insanlar ihtiyaçları olan mal ve hizmetleri rahatça elde edebilirler. Bu durum ülkedeki yaşam standardını yükseltir.

Toplam millî gelirin yüksek olması kişi başına düşen millî gelirin yüksek olduğu anlamına gelmez. Ülke nüfusu kalabalık ise kişi başına düşen millî gelir düşük olabilir. Ayrıca bir ülkedeki mal ve hizmetlerin fiyatı yüksek ise insanların alım gücü düşük olabilir.

Uluslararası para fonuna (IMF) göre Türkiye 2023 itibarıyla 1.024 milyar dolarlık toplam millî gelir seviyesi ile dünyanın 17'nci büyük ekonomisidir. 2023 yılı kişi başına düşen millî gelir sıralamasında ise 69'uncu sırada yer almaktadır.

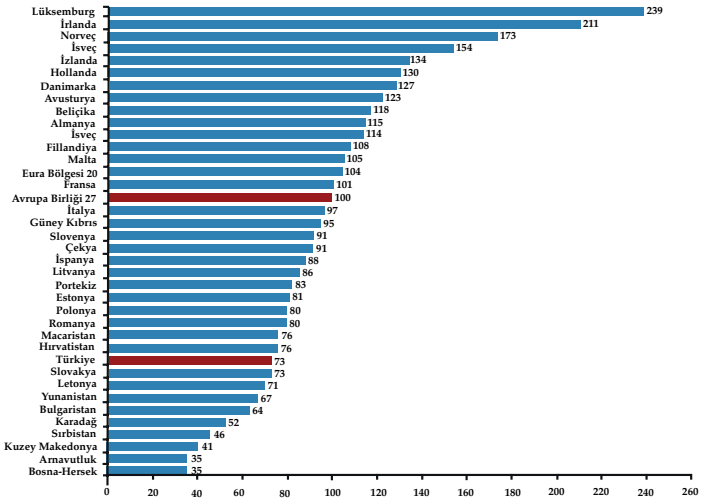
3.4.1. Ülkelerin Millî Gelir Seviyelerinin Farklı Olmasının Sebepleri

Ülkelerin gelişmişlik seviyelerine bakıldığında ülkeler arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Ülkeler ekonomik olarak incelendiğinde gelişmemiş, gelişmekte olan ve gelişmiş olarak sınıflandırılır. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerini etkileyen birçok etken vardır. Eğitim, sağlık, ekonomi, kişi başına düşen millî gelir, pazar durumu, ham madde kaynakları, iş gücü kalitesi, teknoloji üretimi ve kullanımı genel olarak bir ülkenin gelişmişlik düzeyini etkileyen unsurlardır. Millî gelir seviyesinin farklılığı ülkelerin gelişmişliğini doğrudan etkilemektedir.

Ülkelerin millî gelir seviyelerinin farklı olmasının sebepleri genel olarak şunlardır:

- Üretim
- Tüketim
- Tasarruf
- Yatırım

2023 yılında dünya genelinde ülkelerin millî gelir seviyeleri şöyledir (Grafik 3.6):

Grafik 3.6: Ülkelerin 2023 yılı millî gelir seviyeleri ($)

ARAŞTIRINIZ

Millî gelir seviyesi yüksek olan ülkelerin bunu nasıl başardıklarını araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Ülke ekonomilerinin belirli bir dönemde elde ettiği millî gelirin ülkelere göre farklılık göstermesi ile coğrafi konum arasında nasıl bir ilişki vardır?**

   .....

   .....

   .....

2. **Türkiye milli gelir seviyesini yükseltmek için neler yapmalıdır?**

   .....

   .....

   .....

B) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
Ülke nüfusu kalabalık ise kişi başına düşen millî gelir kesinlikle yüksektir.	.....
Gelir seviyesi yüksek olan ülkelerde insanlar ihtiyaçları olan mal ve hizmetleri rahatça elde edebilirler.	.....
Gelişmekte olan ülkelerde kişi başına düşen millî gelir çok yüksektir.	.....
Beşerî ve doğal koşullar ülkelerin gelişmişlik düzeyini etkiler.	.....
Bir ülkede yaşayan insanların mutlu olmaları için en önemli unsur kişi başına düşen millî gelirin yüksek olmasıdır.	.....
Nüfus sayısı aynı olan ülkelerin kişi başına düşen millî gelir seviyeleri aynıdır.	

3.5. EKONOMİK BÜYÜMENİN KAYNAKLARI

Ekonomik faaliyetlerin amacı insanların ve toplumların yaşam standardını ve refah düzeyini yükseltmektir. Bunun için ülkeler mal ve hizmet üretimini arttırmalı ve ekonomik anlamda büyümelidir. Bir ülke ekonomisinde bir yıldan diğer yıla kadar geçen zamanda GSYİH'da meydana gelen artışa **ekonomik büyüme** denir. Ekonomik büyüme bir ülkede belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmet miktarındaki artışlardır. Bu artışlar kişi başına düşen millî geliri arttırır.

Ekonomik büyüme iki şekilde gerçekleşir. Birincisi, tam kullanılmayan üretim faktörlerinin tam kullanılması yoluyladır. İkinci büyüme ise tam kullanılan üretim faktörlerinin kapasitesinin artırılması yoluyla olur. Her iki büyümede de mal ve hizmet üretiminin artışı söz konusudur.

Ekonomik büyümeyi doğrudan etkileyen unsurlar şunlardır:

Doğal Kaynaklar: Bir ülkenin yer altında bulunan petrol, doğal gaz, maden ve yer altı su kaynakları; yer üstünde bulunan denizler, göller ve ormanlar insan ihtiyaçlarını karşılayan kaynaklardır (Görsel 3.1). Doğal kaynaklar genel olarak bulundukları yerde işleme tabi tutulur. Bir ülkenin sahip olduğu doğal kaynakların çeşitliliği, miktarı ve kalitesi ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkiler. Üretim faktörlerinin miktarı arttırılabilir ancak doğal kaynakların miktarını arttırmak mümkün değildir. Bununla birlikte yeni doğal kaynakların bulunması verimliliği arttırır.

Görsel 3.1: Doğal kaynaklar ve enerjiye dönüşmeleri

Teknolojik Gelişme: Mal ve hizmet üretimi için kullanılan bilgilere ve yöntemlere **teknoloji** denir (Görsel 3.2). Teknoloji görülmeyen ve dokunulamayan bir unsurdur. Teknolojik gelişme ise var olan bilgilerin ve yöntemlerin iyileştirilmesi ve geliştirilmesidir. Teknolojik gelişme ile mal ve hizmetlerin üretim ve pazarlama teknikleri geliştirilerek daha kaliteli hâle getirilir. Yeni ürünler ve üretim yöntemleri sayesinde ekonomik verimlilik artar. Mal ve hizmetlerin çeşitliliği artar. Üretim maliyetleri düşer. Teknolojik gelişmelerle birlikte rekabet artar. Bu da ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkiler.

Görsel 3.2: Teknoloji

Sermaye Birikimi: Bir ülkenin belirli bir dönemde üretebileceği mal ve hizmet toplamına ve toplumun elde ettiği değerlerin bir kısmını tasarruf ederek sermaye mallarına ayırmasına **sermaye birikimi** denir. Ham maddeler, makineler, üretimde kullanılan araç gereçler, ulaşım ve üretim tesisleri sermaye birikimi örnekleridir.

Tasarruf ve yatırım miktarındaki artışlar sermaye birikimini arttırır. Sermaye birikimine bağlı olarak da ekonomik büyüme artar.

Nüfus ve İş Gücü: Bir ülkenin çalışma yaşındaki nüfus sayısı iş gücü miktarını verir (Görsel 3.3). İş gücünün verimliliği ve miktarı da ülke ekonomisinin büyümesini etkiler. Nüfus, ekonomiyi arz ve talep yönünden olmak üzere iki taraflı etkileyen bir üretim faktörüdür. Çünkü nüfusun artması talebi arttıracağı gibi iş gücü arzını da arttırır. Verimli iş gücü miktarındaki artış da ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkiler.

Burada önemli olan ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyen emek miktarındaki kaliteli artıştır. Bu da emeğin bilgi, beceri, deneyim, eğitim, tecrübe ve yetenek yönünden kaliteli olarak artmasına bağlıdır.

Görsel 3.3: İş gücü

Gelir Dağılımı: Bir ülke ekonomisinde belirli bir dönemde elde edilen gelirin, elde edenler arasında paylaşılmasına **gelir dağılımı** denir. Ülkelerin elde ettikleri geliri adaletli ve dengeli bir şekilde dağıtmaları ekonomik büyüme sürecinde çok önemlidir. Elde edilen gelir dengeli ve adaletli bir şekilde dağıtılırsa geliri elde edenler de harcama, tasarruf ve yatırımlarını en yüksek faydayı sağlayacak şekilde yaparlar. Bu da ülkenin ekonomik olarak gelişimini etkiler.

ARAŞTIRINIZ

Türkiye'nin teknoloji alanında ulusal ve uluslararası piyasalarda elde ettiği başarıları araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Ülkelerin ekonomik olarak büyümelerinin faydaları nelerdir?**

.....

.....

.....

2. **Teknoloji alanındaki hangi gelişmeler ülkelerin ekonomik olarak büyümelerini etkiler?**

.....

.....

.....

B) Aşağıdaki açıklamalarda yer alan ifadelerin ekonomik büyümenin kaynakları ile ilgili hangi temel kavram olduğunu açıklamaların altında yer alan boşluğa yazınız.

Ekonomik Büyümenin Kaynakları

Yer altında bulunan petrol, doğal gaz, maden ve yer altı su kaynakları; yer üstünde bulunan denizler, göller ve ormanlar insan ihtiyaçlarını karşılayan kaynaklardır.

.....

Ekonomik Büyümenin Kaynakları

Ham maddeler, makineler, üretimde kullanılan araç gereçler, ulaşım ve üretim tesisleri gibi varlıklardır.

.....

Ekonomik Büyümenin Kaynakları

Bir ülkede Ülkelerin sahip olduğu nüfus ve çalışma yaşında olan insan gücüdür.

.....

Ekonomik Büyümenin Kaynakları

Belirli bir dönemde elde edilen millî gelirin üretim faktörleri sahipleri arasındaki paylaşımıdır.

.....

Ekonomik Büyümenin Kaynakları

Mal ve hizmetlerin üretim ve pazarlama tekniklerinin geliştirilerek daha kaliteli hâle getirilmesi için uygulanan yöntemlerdir.

.....

3.6. EKONOMİK BÜYÜME İLE YAŞAM STANDARDI İLİŞKİSİ

Bir ülke ekonomisinin performansı değerlendirilirken en önemli veri ekonomik büyümedir. Üretim faktörlerinin kişi başına düşen millî geliri fazlalaştıracak şekilde artmasına **ekonomik büyüme** denir. İnsanların ekonomik, sosyal ve kültürel problemlerinin ortadan kaldırılması ve daha iyi yaşam seviyesine ulaşabilmesi için ülke ekonomilerinin büyümeye ihtiyaçları vardır. Ekonomik büyüme ülkenin yaşam standartlarını belirler. Bir ülkede ekonomik büyüme olumlu yönde arttığında ülkede yaşayan insanların yaşam koşullarının iyileşmesi ve istihdam olanaklarının artması beklenir.

Bir ülkede belirli bir sürede mal ve hizmet üreten firmaların toplam üretimlerini arttırarak kârlarını yükseltmeleri sonucu GSYİH artar. Bu da ekonomik büyümeyi gerçekleştirir. Ekonomik büyüme ile bir ülkede yaşayan insanların satın alma gücü artar. Bu durumda yaşam standardı yükselen insanlar daha fazla mal ve hizmet alabilirler.

Ekonomik büyümeyi gerçekleştiren ülkeler eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel açıdan gelişmiş; ekonomik açıdan da zengin ülkelerdir. Bu ülkelerdeki insanlar geçim sıkıntısı çekmeden rahat koşullar altında yaşamlarını devam ettirirler. Ekonomik olarak büyüyemeyen ülkeler ise eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel yönden gelişmemiş olan ülkelerdir. Bu ülkeler ekonomik anlamda fakir olup insanlar temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanırlar.

Ekonomik büyümeyi gerçekleştiremeyen ülkelerde millî gelir azaldığı için insanların gelir seviyesi düşer. Toplum fakirleşir ve refah seviyesi geriler. Teknolojinin ve sanayinin etkinliği azalır, sermaye stoğu azalarak erir.

Toplumu oluşturan bireylerin yaşam standardının yükselmesi için ülke ekonomilerinin yüksek büyüme hızını hedeflemeleri gerekir. Ekonomik büyüme sonucu kişi başına düşen millî gelir artar. Millî gelirin artması insanların mal ve hizmetlere olan talebini arttırır. Yaşam standardı yükselen bir toplum çevresine, doğaya ve sosyal konulara daha duyarlı olur. Ekonomik büyüme sonucunda ülkeler kalkınır.

Ülke ekonomilerini araştırarak gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkelerde yaşayan insanların yaşam standartlarını karşılaştırınız. Aradaki farkları belirleyip elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Bir ülkede yaşayan insanların yaşam standardı nasıl yükselir?**

.....

.....

.....

2. **Ülke ekonomilerinin toplam millî gelir seviyelerinin yükselmesinin etkileri nelerdir?**

.....

.....

.....

B) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
Ekonomik büyüme sonucu kişi başına düşen millî gelir artar.	.....
İnsanların yaşam standardının yükselmesi için ülke ekonomileri insanların gelir durumunu arttırmalıdır.	.....
Ülke ekonomileri millî geliri arttırmak için vergi gelirlerini arttırmalıdır.	.....
Ekonomik büyümeyi gerçekleştiren ülkelerde millî gelir seviyesi artar.	.....
Kişi başına düşen millî gelir artarsa insanlar daha fazla mal ve hizmet alırlar.	.....

3.7. İSTİHDAM VE ÖNEMİ

Ekonomik yapı, ülkelerin üretim kapasitesini ve ekonomik gelişmişliğini gösteren en önemli kriterdir. Büyüyen ve gelişen bir ekonomide emek, üretimin bütün süreçlerinde yer alır. Çalışma çağındaki insanların iş hayatına ve üretim faaliyetlerine katılmasına **istihdam** denir (Görsel 3.4). İstihdam insan emeğinin bir işte ve görevde kullanılmasıdır.

Görsel 3.4: İstihdam

Bir ülkenin ekonomik gücünde ve başarısında istihdam çok önemlidir. Mal ve hizmet üretimi genişleyip istihdam arttığında iş gücünün üretime katılım miktarı da artar. Bu durum işsizliği azaltır. İşsizlik oranı ülkelerin ekonomik büyümelerinin ve gelişmişlik düzeylerinin bir göstergesidir. Ekonomik açıdan büyüyen ve gelişmiş ülkelerde işsizlik oranı düşük, istihdam sayısı ise yüksektir.

Emek faktörü olan insan, istihdamın en önemli unsurudur. İstihdam bir ülkede belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmet miktarıyla doğrudan ilişkili olup GSYİH ve millî gelir ile doğru orantılıdır.

Bir ekonomide istihdam arttıkça iş gücünün üretime katılım payı yükselir. Bu durum üretim faktörlerinin etkin kullanılmasını sağlayarak işsizliği azaltır. Bir ülkede işsizlik oranının düşük olması gelişmişliğin göstergesidir. Gelişmiş ülkelerde işsizlik oranı çok düşüktür. Kişi başına üretilen mal ve hizmet miktarı da ekonomik büyümenin göstergesidir. Mal ve hizmet üretimi arttıkça emeğe olan ihtiyaç da artar.

Bir ülkede çalışmaya elverişli olan nüfusun ne kadarının üretime katıldığını gösteren orana **istihdam oranı** denir. İstihdam oranı, ülke nüfusu içerisinde çalışma çağındaki çalışanların, işsizlerin ve iş hayatına dâhil olmayanların toplamından oluşur.

TÜİK verilerine göre Türkiye genelinde, 2023 yılı için istihdam oranı %48,3 olarak tespit edilmiştir. İstihdam oranı erkeklerde %65,7 iken kadınlarda %31,3 olarak gerçekleşmiştir. İstihdam edilenlerin sayısı 2023 yılında bir önceki yıla göre 880 bin kişi artarak 31 milyon 632 bin kişi olmuştur.

En yüksek istihdam oranı %58,2 ile Ardahan ilinde gerçekleşirken en düşük istihdam oranı ise %35,5 ile Siirt ilinde olmuştur (Harita 3.2).

Harita 3.2: Türkiye'de 2023 yılı istihdam oranları

İstihdamın Sağladığı Faydalar

Bir ülkede yatırımların artarak yeni iş alanlarının açılması ile işsizlik azalır. Toplumu oluşturan bireyler ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri alabilecek gelir elde ederse toplumda güven ve huzur ortamı oluşur, insanlar mutlu yaşar.

Bir ülkede yeterli istihdam olanaklarının bulunmasının sağladığı diğer faydalar şunlardır:

- İşsizlik azalır.
- Ekonomik büyüme hızlanır.
- Mal ve hizmetlerin miktarı artar.
- Dış ticaret gelişir.
- Mal ve hizmetlerin kalitesi artar.
- Beyin göçü azalır.
- Millî gelir artar.

3.7.1. İstihdamı Arttırmanın Yolları

İstihdamı artırma ve işsizliği azaltma konuları bütün ülkelerin zorunlu temel hedefidir. İstihdamın arttırılarak işsizliğin azaltılması sürecinde teknolojik gelişmelerden yararlanma ve nitelikli iş gücü yetiştirme çalışmalarına verilen önemin arttırılması gerekir. İstihdamın arttırılması için genel olarak yapılması gerekenler şunlardır:

- Üretimi artıracak yatırımların yapılması
- Yatırımın desteklenmesi
- Yatırım ortamının iyileştirilmesi
- Yerli yatırımcının çeşitli desteklerle teşvik edilmesi
- Yabancı sermaye girişinin kontrollü arttırılması
- Teknolojik gelişmelere ağırlık verilmesi
- Nitelikli insan gücüne verilen önemin arttırılması

Üretim teknolojisi bugün bilgi çağının temel belirleyicisidir. Üretim teknolojisi alanındaki değişimler ve yenilikler nitelikli iş gücü kavramını ön plana çıkarmıştır.

İş gücü kavramının ön plana çıkması, nitelikli iş gücü yetiştirme konusunda eğitime verilen önemi arttırmıştır. Belirli bir mesleki alanda eğitim almış ve bu meslekte uzmanlaşmış insan gücüne **nitelikli iş gücü** denir. Nitelikli iş gücü; alanında gerekli bilgiye sahip, uzman, insani ve mesleki ahlaka sahip kişidir. Gelişmiş ekonomilerin temel belirleyicisi durumundadır. İstihdamın arttırılması için nitelikli iş gücü yetiştirme çalışmalarının arttırılarak çalışacak insan gücünün motivasyonunun sağlanması gerekir.

Nitelikli iş gücünün özellikleri şunlardır:

- Kendini geliştirme
- Zamanı iyi kullanma
- Kaynakları etkin kullanma
- İşini severek yapma
- Yeni projeler oluşturma
- Teknolojik gelişmeleri takip etme
- Kendine güven duyma
- İlgisi, yeteneği ve istekleri doğrultusunda eğitim alma
- İşinde özverili hareket etme
- Mesleki eğitim alma
- Mesleki bilgiye sahip olma
- Mesleki ahlaka sahip olma
- Bilgisayar okuryazarı olma
- Ekip çalışmasına uygun olma
- Disiplinler arası çalışma yapabilme

Tarım, madencilik, otomotiv, inşaat, gayrimenkul alım satımı, pazarlama gibi hemen hemen bütün alanlarda yaşanan gelişmelerle birlikte normal iş gücünün önemi azalmış ve nitelikli iş gücüne olan talep artmıştır. Nitelikli iş gücü eğitim öğretim hayatında başlayıp iş hayatında devam eden bir süreçtir.

Mal ve hizmet üretiminde her geçen gün teknolojik gelişmeler meydana gelmektedir. Ulusal ve uluslararası piyasalarda rekabet edebilmek için ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin yeni teknolojiyle üretilmesi gerekir. Meydana gelen teknolojik gelişmeler bu teknolojiyi kullanabilecek insan gücüne olan ihtiyacı arttırmıştır.

Bir alanda teknoloji kullanımının artması iş gücüne olan ihtiyacı azaltmaz. Bir alanda insan emeğinin yerini makine ve teçhizat alabilir ancak bu makine ve teçhizatı üretmek, kurmak ve kullanmak için her zaman iş gücüne ihtiyaç vardır.

ARAŞTIRINIZ

İşsizlik oranı düşük olan bir ülkede yaşayan insanların hayat standardı hakkında bir araştırma yaparak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Bir ülkede çalışma yaşında olan bütün insanların iş bulmasının sonuçları neler olabilir?**

.....

.....

.....

2. **Ülkeler iş imkânlarını arttırmak için neler yapmalıdır?**

.....

.....

.....

B) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
Nitelikli iş gücü kaynakları etkin kullanır.	.....
Bir alanda teknoloji kullanımının artması iş gücüne olan ihtiyacı azaltır.	.....
Yerli yatırımcının çeşitli desteklerle teşvik edilmesi istihdamı arttırır..	.....
Ekonomik açıdan büyüyen ve gelişmiş ülkelerde işsizlik oranı düşük, istihdam oranı ise yüksektir..	.....
İstihdamın arttırılması için bütün işsizlerin mal ve hizmet üretiminin azaltılması gerekir.	.....

3.8. EKSİK VE TAM İSTİHDAM

İstihdam, üretime yönelen emek faktörünün kullanımı olup bir ülkedeki mevcut iş gücünün ekonomik faaliyetler içerisinde çalıştırılmasıdır. Bu çalışma işverenle çalışan arasında yapılan sözleşmeyle belirlenen çalışma süresine, koşullarına ve işin niteliğine göre değişiklik gösterir. Genel olarak istihdam türleri şunlardır:

Eksik İstihdam: Sahip olunan üretim faktörlerinin tamamının üretimde kullanılmadığı durumdur. Üretim faktörleri eksik kullanıldığı için sahip olunan iş gücü de üretime eksik olarak katılır. Bir ülkede çalışma hayatında olup da yetenek, eğitim ve deneyimine göre iş bulamayan insanların var olması eksik istihdamın göstergesidir. Tam zamanlı çalışma isteğinde olan bir kişinin yarı zamanlı iş bulması ve uzmanlık alanı dışında farklı bir alanda çalışması durumu da eksik istihdamın göstergesidir. Örneğin bir doktor, öğretmen veya mühendisin uzmanlığı ile ilgili iş bulamayıp başka bir meslekte çalışması veya bir muhasebe finansman uzmanının hiç iş bulamaması eksik istihdamdır. Eksik istihdamın çözümü için yeni yatırımların yapılarak iş alanlarının açılması gerekir. Bu da yerli ve yabancı yatırımcının teşvik edilmesi ile mümkün olur.

Tam İstihdam: Bir ekonominin sahip olduğu üretim faktörlerinin tamamının üretimde kullanılmasıdır. Sahip olunan emek, doğa, sermaye, doğal kaynaklar, teknoloji gibi üretim unsurlarının tamamı mal ve hizmet üretiminde kullanılıyor ise tam istihdam sağlanmış demektir (Görsel 3.5). Sahip olunan üretim faktörlerinin tamamı üretimde kullanılırsa sahip olunan emeğin tamamı da üretime katılır. Bir ülkede çalışma yaşında olan herkesin iş yaşamında olması da emeğin tam olarak üretime katıldığını gösterir. Teorik ve ideal bir istihdam çeşididir. Bir ülkenin en önemli amacı tam istihdam seviyesine ulaşmaktır.

Görsel 3.5: Tam istihdam

Eksik ve tam istihdam dışında kayıt dışı istihdam ve aşırı istihdam durumları da vardır. Bir işte çalışarak istihdama katılan kişilerin çalışmalarının, çalışma gün sayılarının ve ücret gibi bilgilerinin ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirilmemesine veya eksik bildirilmesine **kayıt dışı istihdam** denir. Kayıt dışı istihdamın ekonomik ve sosyal açıdan birçok olumsuz sonucu vardır. Örneğin sigortasız çalışan bir kişi rahatlıkla işten çıkartılabilir.

Bir iş kazası geçirip çalışamaz olduğunda malullük aylığından faydalanamaz. Devletin ise vergi ve sigorta pirimi kaybı olacağından sosyal güvenlik açığı ortaya çıkar. Bu durum millî gelirin azalmasına neden olur. Kayıt dışı istihdama imkân veren işveren ise yüksek miktarlarda ceza ve tazminat ödemek zorunda kalabilir. Bazı durumlarda iş yerinin kapatılması söz konusu olur.

İşletmelerin varlıklarını devam ettirmek için mal ve hizmet üreterek piyasaya sunmaları gerekir. Bunun için iş gücüne ihtiyaçları vardır. Bir ekonomide bütün üretim faktörlerinin üretime katılmasına rağmen daha fazla üretim faktörüne ihtiyaç duyulması durumuna **aşırı istihdam** denir. Başka bir ifade ile çalışma yaşında olup da herkesin çalışmasına rağmen insan gücüne ihtiyaç olması durumudur.

Bütün üretim faktörlerinin üretime katılmasına rağmen üretilen mal ve hizmetlerin arzı, talebi karşılayamıyorsa aşırı istihdam ortaya çıkar. Mevcut iş gücünün tamamı üretime katıldığından yeni iş gücü ihtiyacı giderilemez. Mevcut istihdam ihtiyacı karşılayamadığı için iş gücünün değeri artar. Bu durum üretim maliyetlerinin ve üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarının yükselmesine neden olur. Fiyatların yükselmesi yüksek enflasyonu beraberinde getirir.

Aşırı istihdam sorununun çözümü iki şekilde mümkün olur. Birinci olarak mevcut iş gücüne ücret karşılığında fazla çalışma yaptırılabilir. İkinci olarak başka bölge veya ülkelerden iş gücü alımı yapılabilir.

ARAŞTIRINIZ

Ekonomik olarak gelişmiş ve az gelişmiş olan ülkelerdeki istihdam durumlarını araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Bir ülkede çalışma yaşında olan bütün insanların iş bulmasının ülke ekonomisi üzerine etkileri nelerdir?**

   .....

   .....

   .....

   .....

2. **Bir ülkede çalışma yaşında olan insanların büyük kısmının iş bulamamasının ülke ekonomisi üzerine etkileri nelerdir?**

   .....

   .....

   .....

   .....

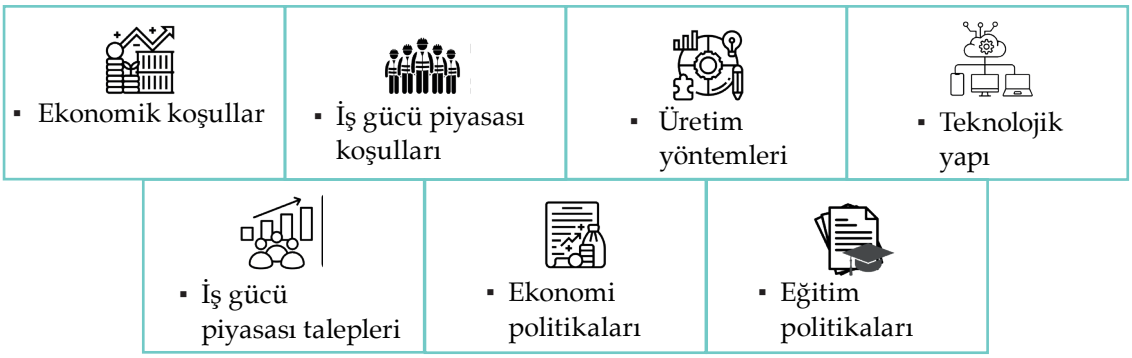
B) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
Toplumda çalışacak yeterli miktarda iş gücü yok ise emeğin fiyatı artar.	.....
İş gücünün tamamı üretime katıldığında tam istihdam sağlanmış olur.	.....
Muhasebe finansman uzmanı bir kişinin gayrimenkul alım ve satımı yapması eksik istihdamdır.	.....
Mal veya hizmet üreten bir işletme çalışanlarına fazla mesai yaptırarak işsizlik oranını düşürebilir.	.....
İş gücünün tamamının üretime katılmasına rağmen iş gücü ihtiyacı devam ediyorsa aşırı istihdam olmuştur.	.....

3.9. EKSİK İSTİHDAMIN EKONOMİDE MEYDANA GETİRDİĞİ OLUMSUZLUKLAR

Bütün ülkelerin ekonomik açıdan temel hedefi tam istihdamı sağlamaktır. Uygulamada bu hedefe yaklaşmak mümkün olurken hiçbir ülke ekonomisi tam istihdamı gerçekleştiremez. Tam istihdam ideal olan teorik bir sistemdir. Üretim faktörlerinin tam olarak kullanılmadığı durumlarda eksik istihdam ortaya çıkar. Ülkeler ekonomi politikalarını üretim faktörlerinden tam kapasite ile yararlanarak ekonomik büyüme ve kalkınmayı gerçekleştirme doğrultusunda belirlerler. Böylece eksik istihdamı önlemiş olurlar. Ekonomik kriz, kıtlık, savaş, yanlış ekonomi politikaları, salgın vb. sebeplerden üretim faktörleri tam kapasite ile kullanılmayabilir. Bu durumun sonucunda eksik istihdam ortaya çıkar.

Genel olarak eksik istihdamın sebepleri şunlardır:

Eksik İstihdamın Sonuçları

Bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin tamamının satılmaması üretilen mal ve hizmetlere olan talebin azaldığının göstergesidir. Bu durumun sonucunda üreticiler üretim hacmini daraltarak piyasanın talep ettiği miktarda mal ve hizmet üretirler. Bu durumun en önemli etkisi bir kısım iş gücünün işsiz kalmasıdır.

Eksik istihdamın sonuçları genel olarak şunlardır:

- İşsizlik artar.
- Millî gelir azalır.
- Devletin vergi geliri azalır.
- Gelir adaletsizliği artar.
- Bireylerin geliri azalır.
- Toplumun refah düzeyi düşer.
- Piyasada mal ve hizmet miktarı azalır.
- İş gücü maliyetleri artar.
- Yeni yatırımlar azalır.
- Çalışanların verimliliği düşer (Görsel 3.6).

Görsel 3.6: Çalışanda verim düşüklüğü

ARAŞTIRINIZ

Eksik istihdam oranının yüksek olduğu bir ülkede ekonomik kaynakların nasıl kullanıldığını araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Bir ülkede iş imkânlarının az olmasının ülke ekonomisi üzerindeki etkileri nelerdir?**

.....

.....

.....

.....

.....

2. **Bir işletmenin ürettiği mal veya hizmetlere olan talebin azalmasının istihdam üzerindeki etkileri** nelerdir?

.....

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
Eksik istihdam sonucunda üretilen mal ve hizmet miktarı azalır.	.....
Üretim faktörleri tam olarak kullanıldığında eksik istihdam ortaya çıkar.	.....
İşsizlik eksik istihdamın bir sonucudur.	.....
Bir ülkede iş imkânlarının azalması millî gelir seviyesini etkilemez.	.....
Eksik istihdam devletin vergi gelirlerini azaltan bir unsurdur.	.....

3.10. İŞSİZLİĞİN EKONOMİK VE TOPLUMSAL SONUÇLARI

Çalışma isteğinde olup iş bulamama durumuna işsizlik denir. İşsizlik tüm dünya ülkelerinin yaşadığı genel bir sorundur. İnsanların çalışmalarını gerektiren birçok neden vardır. Bu nedenlerin en önemlisi yaşamlarını devam ettirebilecekleri bir gelir elde etmektir. Bir işte çalışmanın gelir elde etmenin yanında sosyal ve psikolojik kazanımları vardır. Örneğin bir işi olan ve gelir elde eden kişi ekonomik olarak ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri alabilir. Bunun yanında yeni arkadaşlar edinebilir ve kendini gerçekleştirme imkânı bulabilir. İşsizlik gelişmemiş, gelişmekte olan ve gelişmiş bütün ülkelerin en önemli ekonomik sorunudur. Toplumsal yaşamda meydan gelen birçok problemin temelinde işsizlik vardır. Bunun nedeni işsiz olan bir kişinin gelir kaybına uğramasıdır. Gelir kaybı olan bir kişi yaşamak için gerekli olan ihtiyaçlarını karşılayamaz ve kişinin yaşam standardı düşer. Bu durum kişide ekonomik, sosyal ve psikolojik etkiler oluşturabilir.

İşsizliğin Ekonomik Sonuçları

İşsizlik eksik istihdamın bir sonucu olarak insanların emeklerini istedikleri hâlde piyasaya sunamamaları hâlidir (Görsel 3.7). Bu durum üretim faktörlerinden biri olan emeğin üretime eksik katılması demektir. Emeğin üretime eksik katılması sonucunda gelir dağılımında adaletsizlik ortaya çıkar. Kişi başına düşen millî gelir ve toplam millî gelirde düşüş meydana gelir.

Görsel 3.7: İşsizlik

İşsizliğin ekonomik anlamda en önemli ekonomik sonucu yoksulluktur. Yoksulluğun arttığı bir ülkede ekonomik büyüme yavaşlar. Bir ülkede işsiz sayısının yüksek olması ülke ekonomisine birçok yük getirir. Sosyal devlet anlayışına sahip ülkeler işsiz olan vatandaşların temel ihtiyaçlarını asgarî olarak karşılar. Bu durum ülke ekonomisinde karşılığı olmayan giderleri artırır.

İşsizlik sonucunda bireysel ve toplumsal gelir azalır. Bu durum millî gelirin azalmasına, millî gelirin azalması üretimin düşmesine ve istihdamın azalmasına neden olur. Bunların sonucu olarak işsizlik daha fazla artar.

İşsizliğin ekonomik sonuçları genel olarak şöyle sıralanabilir:

- Ekonomik büyüme yavaşlar.
- Üretim kapasitesi eksik kullanılır.
- Kayıt dışı istihdam artar.
- Üretken olmayan nüfus yapısı oluşur.
- Üretilen mal ve hizmet miktarı azalır.
- Millî gelir azalır.
- Kişi başına düşen millî gelir miktarı düşer.
- Toplumda bireyler arasında gelir farklılığı artar.
- Gelir dağılımında adaletsizlik artar.
- Devletin sosyal güvenlik ve vergi gelirleri azalır.
- Ekonomik kaynaklar, işsizlik yardımlarında ve sosyal yardım harcamalarında kullanılır.
- Yatırımlar azalır.
- Yatırımlar atıl durumda kalır.

İşsizliğin Toplumsal Sonuçları

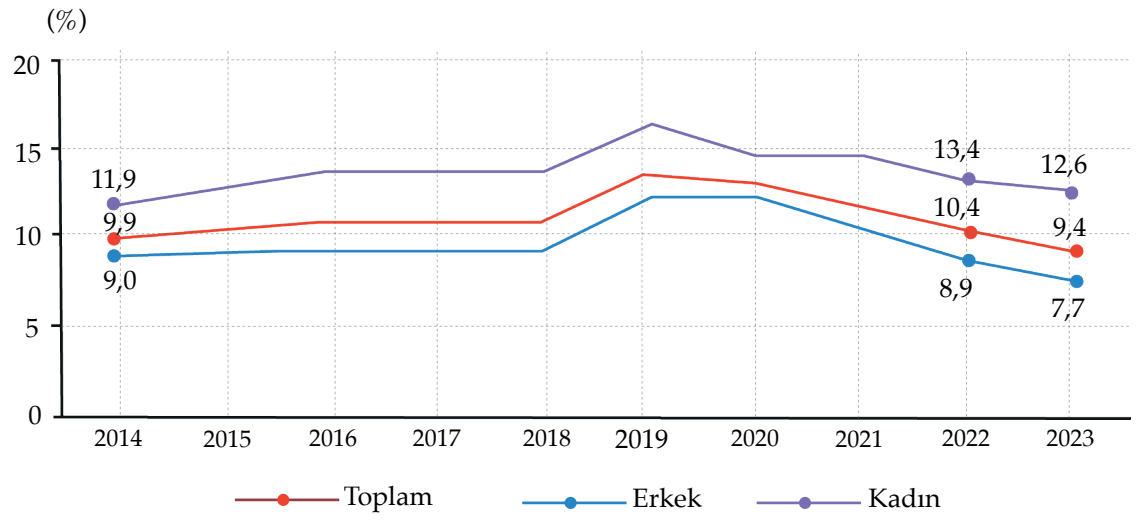
Ülkelerin sosyal kalkınma düzeylerinin ve ekonomik gelişmişliklerinin en önemli göstergesi işsizlik oranı ve istihdam durumudur. Ülke ekonomilerinin istihdam yaratma becerisi, toplumsal refahın ve huzurun güvencesini oluşturur. Nüfus ve iş gücündeki artışla orantılı istihdam yaratamayan ülkelerde artan işsizlikle birlikte yoksullaşma ve birçok toplumsal, yönetsel, adli, kriminal, kültürel, psikolojik ve etik sorun ortaya çıkar.

Bir toplumda çok az sayıda kişinin işsiz kalması sorun oluşturmaz ancak çok sayıda kişinin işsiz olması toplumsal olarak sorunlara yol açar. Toplumda yaşanan birçok sorununun temelinde işsizlik vardır. Bu sorunların en başında toplumu oluşturan bireylerin duygusal ve davranışsal açıdan etkilenmesi gelir. İşsizlik insanları mutsuz eden stresli bir yaşam durumudur.

Toplumdaki işsiz bireyler kişisel iyilik hâlini ve mental sağlığını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalırlar. Bu durum bireylerde öz güven kaybı oluşturabilir. Ayrıca işsizlik, toplumda suç eğilimini de artıran bir unsurdur. İşsizlik sonucunda toplumda huzursuzluk meydana gelir. Huzursuzluk demokratik hayata zarar verir. İşsizliğin yüksek olduğu toplumlarda insanların topluma olan tepkileri artar. Hırsızlık, dolandırıcılık, sahtekârlık gibi temelinde ekonomik nedenlerin olduğu suçlara olan eğilimin fazlalaştığı görülür. İşsizliğin toplumsal sonuçları genel olarak şöyledir:

- Bireylerde öz güven kaybına neden olur.
- Birey toplumsal saygınlığını kaybeder.
- Aile içi huzursuzluk başlar.
- Kayıt dışı istihdam artar.
- Toplumsal huzursuzluk oluşur.
- Sağlık problemleri ortaya çıkar.
- İnsanların gelecek kaygısı artar.
- Beyin göçü hızlanır.
- Bireyin mental sağlığı bozulur.
- Suç eğilimi artar.
- Toplum teknolojiyi öğrenme anlamında geri kalır.

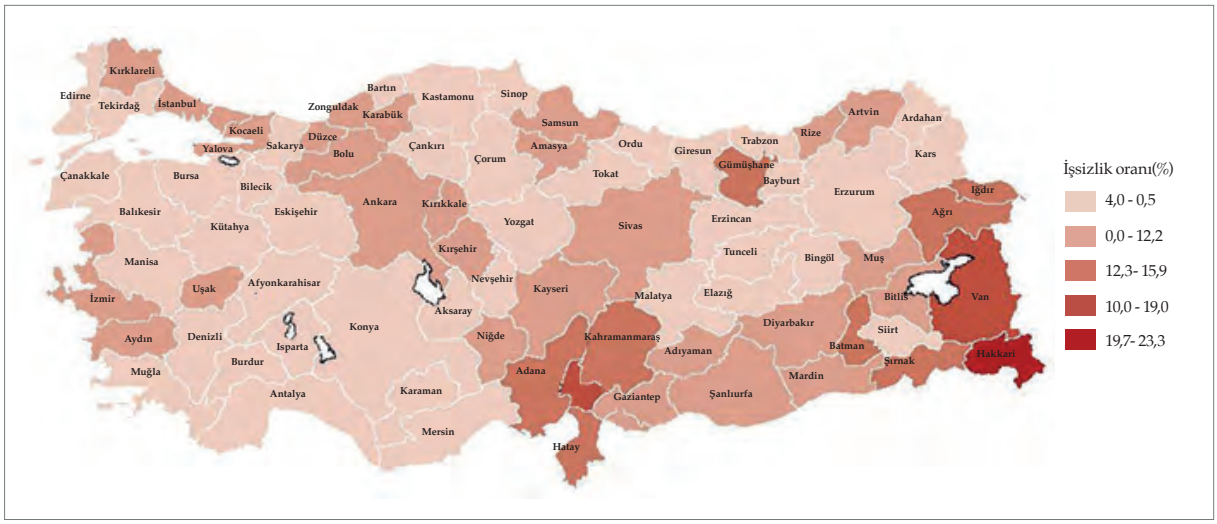
TÜİK hane halkı iş gücü araştırması sonuçlarına göre 15 ve daha yukarı yaştaki kişilerde işsiz sayısı 2023 yılında bir önceki yıla göre 318 bin kişi azalarak 3 milyon 264 bin kişi olmuştur. İşsizlik oranı ise bir önceki yıla göre 1,0 puan azalarak %9,4 seviyesine inmiştir. İşsizlik oranı erkeklerde %7,7 iken kadınlarda %12,6 olarak gerçekleşmiştir (Grafik 3.7).

Grafik 3.7: Türkiye'de yıllara göre işsizlik oranları

İş gücü 2023 yılında bir önceki yıla göre 562 bin kişi artarak 34 milyon 896 bin kişi olmuştur. İş gücüne katılma oranı ise 0,2 puan artarak %53,3 olarak gerçekleşmiştir. İş gücüne katılma oranı erkeklerde %71,2, kadınlarda ise %35,8 olmuştur.

İşsizlik oranı en yüksek iller %17,2 ile Van, Muş, Bitlis, Hakkâri olurken en düşük iller %4,9 ile Kastamonu, Çankırı ve Sinop olmuştur (Harita 3.3).

Harita 3.3: Türkiye'de 2023 yılı illere göre işsizlik oranları

İş Bulma Olanağı Açısından Meslekler

İnsanlar ihtiyaçlarını karşılamak ve ekonomik anlamda kazanç duygusunu tatmin etmek için çalışır. Üretim faktörleri insan gücü olan emek ile üretime dönüşür. İnsanlar çalışma sonucunda gelir elde ederek ihtiyaçlarını karşılayabilir. İnsanlar gelir elde etmenin dışında kendini gerçekleştirmek, sosyal sorumluluk sergilemek, yeni şeyler öğrenmek veya mutlu olmak için çalışabilir.

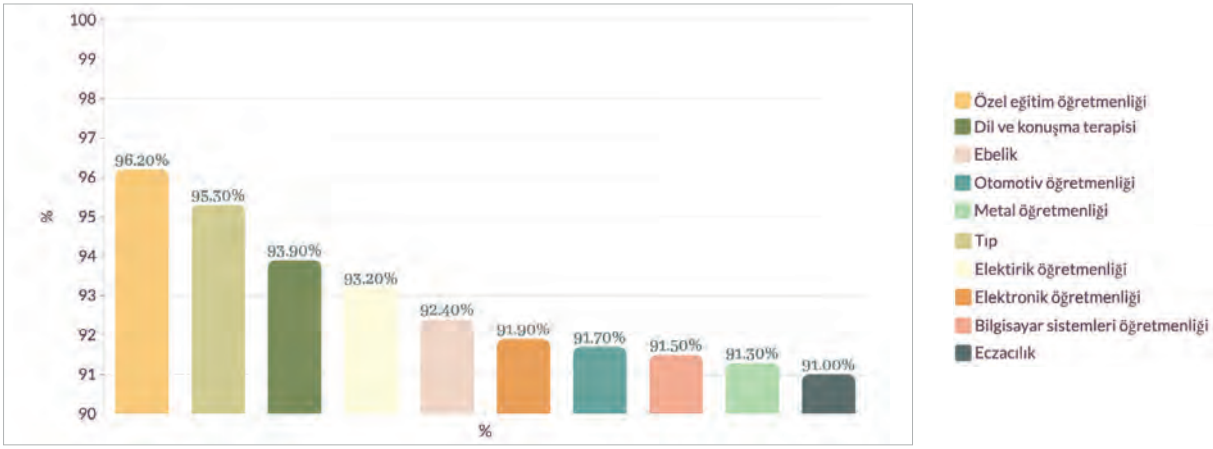
Bir insanın çalışma amacı ne olursa olsun iş bulmak genellikle zor bir süreçtir. Bu zorluk yalnızca istihdamın yetersizliğinden kaynaklanmaz. Her ülkede mutlaka çalışmak için iş vardır. Önemli olan bireyin kendisine uygun, beklentilerini karşılayan ve yapabileceği bir işin olmasıdır.

İstihdam piyasasında bazı mesleklerde iş bulma olasılığı daha yüksek iken bazı mesleklerde daha düşük olabilir (Görsel 3.8).

Görsel 3.8: Çeşitli meslek çalışanları

İstihdam edilecek kişi sayısı, eğitim durumu, aranan nitelikler, deneyim ve kişisel yetkinlikler iş bulma olasılığını etkiler. TÜİK 2023 yılı verilerine göre yükseköğretim lisans mezunlarının istihdam göstergeleri şöyledir (Grafik 3.8):

Grafik 3.8: Türkiye'de yükseköğretim lisans mezunlarının istihdam göstergeleri

2023 yılı verilerine göre lisans mezunlarının kayıtlı istihdam oranı %75,6 olarak gerçekleşmiştir. Lisans seviyesinde en yüksek kayıtlı istihdama sahip olan bölümler özel eğitim öğretmenliği (%96,2), tıp (%95,3), dil ve konuşma terapisi (%93,9), elektrik öğretmenliği (%93,2) ile ebelik (%92,4) olmuştur.

Lisans mezunlarında ortalama ilk iş bulma süresi 14,4 ay olarak tespit edilmiştir. Lisans mezunlarının mezuniyet sonrası ilk iş bulma süresinin ortalamasının en kısa olduğu bölümler; dil ve konuşma terapisi (2,3 ay), tıp (4,2 ay), özel eğitim öğretmenliği (4,2 ay), eczacılık (5,5 ay) ile ebelik (7,3 ay)'tir.

Lisans düzeyinde ortalama aylık kazancı en yüksek olan bölümler ise pilotaj, matematik mühendisliği, uçak mühendisliği, kontrol ve otomasyon mühendisliği, gemi makineleri işletme mühendisliğidir.

Ön lisans mezunları için kayıtlı istihdam oranı 2023 yılında %67,7 olarak hesaplanmıştır. Ön lisans seviyesinde en yüksek kayıtlı istihdama sahip olan bölümler ise %92,1'lik oran ile polis meslek eğitimi, %88,7'lik oran ile elektrik enerjisi üretim, %86,1'lik oran ile endüstriyel kalıpçılık, %85,5'lik oran ile metalurji ve %84,7'lik oran ile kaynak teknolojisi olmuştur. Ön lisans mezunlarının ortalama ilk iş bulma süresi ise 15,9 ay olarak hesaplanmıştır.

Ön lisans mezunlarının mezuniyet sonrası ilk iş bulma süresinin ortalamasının en kısa olduğu bölümler ise polis meslek eğitimi (2,9 ay), optisyenlik (9,0 ay), aşçılık (10,7 ay), sivil havacılık kabin hizmetleri (11,6 ay) ile eczane hizmetleri (11,9 ay) olmuştur.

Ön lisans düzeyinde ortalama aylık kazancı en yüksek olan bölümler ise perakende satış ve mağaza yönetimi, polis meslek eğitimi, uçak teknolojisi, marka iletişimi ile elektrik enerjisi üretim, iletim ve dağıtımı olarak tespit edilmiştir.

ARAŞTIRINIZ

Türkiye'de hangi meslek grubunda daha fazla istihdam ihtiyacı olduğunu araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Bir toplumda iş bulamayan insanların sayısının fazla olmasının ülke ekonomisi üzerindeki etkileri nelerdir?**

.....

.....

.....

.....

.....

2. **Sizce işsizlik ile sosyal yaşam arasında nasıl bir ilişki vardır?**

.....

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
İş bulma durumu mesleğe göre farklılık gösterir.	.....
İşsizlik oranının yüksek olduğu ülke ekonomilerinde millî gelir azalır.	.....
İşsizliğin yüksek olduğu toplumlarda gelecek kaygısı artar.	.....
İşsizlik oranının yüksek olduğu ekonomilerde kaynaklar etkin kullanılır.	.....
Mal ve hizmet tüketiminin artması işsizliği arttırır.	.....

3.11. İŞSİZLİĞİN ÖNLENMESİ İÇİN ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER

Bir toplumun mutlu olması ve refah içinde yaşaması için toplumu oluşturan bireylerin mutlu olması gerekir. Bir toplumun mutlu olabilmesinin ilk şartı insanların ekonomik yönden rahat olmasıdır. Dünya çalışma örgütü (ILO) raporuna göre işsizlik günümüzde bütün ülkelerin ekonomik ve sosyal sorunudur. Ülke ekonomilerinin büyümesine rağmen işsizlik oranı yükselmektedir. Uygulanan ekonomik politikalar, küresel ekonomik krizler, hızlı nüfus artışı ve yatırımın yeryüzünde dağılımı işsizlik durumunu etkilemektedir.

Ülkeler işsizlik sorununu önleyebilmek için istihdam arttırıcı politikalar üreterek yeni stratejiler geliştirmek zorundadır. İşsizlik sorunu için genel olarak alınabilecek önlemler şunlardır:

Eğitim Sisteminin İyileştirilmesi ve Mesleki Eğitim Programları: Bir ülkenin kalkınmasının en önemli unsuru insan kaynağıdır. İnsan kaynağının çağın ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için uygun bir eğitimden geçmesi gerekir. İnsanların beceri düzeylerini ve niteliklerini yükselterek istihdam edilebilirliklerini arttırmak işsizlikle mücadele etmenin önemli bir yoludur. Bu da mesleki eğitim yoluyla mümkün olur (Görsel 3.9).

Görsel 3.9: Mesleki eğitim

Bireylere ilgi, istek, yetenek ve yeterlilikleri doğrultusunda yeterli eğitim olanakları sunmak nitelikli iş gücü yetişmesini sağlar. Eğitim sistemi ile istihdam arasında doğrusal bir ilişki vardır. Nitelikli eğitim almış bir kişinin iş bulma olasılığı daha yüksektir. İnsanlar doğru eğitim alarak, mesleklerine yönelik kalifiye özellikler kazanarak yaratıcı ve üretken olurlar. Bu da kişiyi nitelikli hâle getirir. Nitelikli iş gücünün her koşulda iş bulma ihtimali vardır. Doğru eğitim sistemi ile insanlar yeteneklerini keşfederek kendilerine uygun iş alanlarına yönelirler. Yeteneklerine uygun işi yapan kişi işinde çok daha başarılı olur.

İş dünyası ile eğitim sistemi arasında iş birliği sağlanarak iş hayatının ihtiyaçlarının belirlenmesi ile ihtiyaca uygun nitelikte ve sayıda iş gücü yetiştirilmesi işsizliğin önüne geçer. Eğitim öğretim hayatından sonra iş yaşamına giren bir kişi uygulanan Hayat Boyu Öğrenme politikalarıyla meslekle ilgili değişiklikleri, yenilikleri ve teknoloji kullanımını öğrenme ve uygulama imkânı elde eder. Bunun yanında uygun sertifika programlarına katılarak kendini mesleğiyle ilgili başka alt dallarda geliştirebilir.

Sanayileşmeye ve Yatırımlara Ağırlık Verilmesi: Sanayileşme süreci ülkelerin kalkınmasında çok önemli bir unsurdur. Ülkeler ekonomik kaynaklarını verimli alanlara yönlendirerek ekonomik büyüme ve istihdam sağlayabilir. Enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde sermaye sahipleri parasal kaynaklarını menkul kıymet piyasalarında değerlendirme yoluna gidebilir. Bu durum istihdamı daraltarak işsizliği artırır.

Ülkeler uygun ekonomik politikalarla sermaye sahiplerini özendirici ve teşvik edici stratejiler geliştirerek sanayi alanında rekabeti arttırmaya çalışmalıdır. Rekabetin artması yeni istihdam alanları oluşturarak işsizliği azaltır. İstihdamın artarak işsizliğin azalması millî geliri arttırarak ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi hızlandırır.

Nüfus Artış Hızının Dengelenmesi: Ülkelerin nüfus yapısı istihdamı etkileyen çok önemli bir etkendir. Ülkelerin refah seviyesini yükselterek ekonomik anlamda gelişebilmesi için mevcut insan gücünü en verimli şekilde kullanması gerekir.

Nüfus artışı ile iş gücü arzı arasında pozitif yönde bir ilişki vardır. Normalin üzerindeki nüfus artışı genç nüfusun toplam nüfus içerisindeki payını artırarak iş gücü arzının normalden daha üst seviyeye çıkmasına sebep olur. Artan iş gücü arzına karşılık istihdam olanakları aynı oranda artmaz ise işsizlik ortaya çıkar. Ülkeler nüfus artışı ile ilgili politikaları ve izleyecekleri yolları tespit ederek toplumu bilinçlendirmelidir.

Kayıt Dışı İstihdamın Önlenmesi: Boyutları tam olarak tespit edilemeyen, resmî istatistiklere girmeyen, vergilendirilemeyen ve ekonomik olarak büyük boyutlara ulaşan her türlü faaliyet ekonomide kayıt dışı olarak değerlendirilir. Kayıt dışı istihdam genellikle ekonomik kriz dönemlerinde artan bir istihdam çeşididir. Kayıt dışı istihdam sonucunda devletin gelirleri azalmakta ve işsizliğin gerçek boyutu tespit edilememektedir. Ülkeler kayıt dışı istihdamın önüne geçebilmek için tedbir almak zorundadır. Bu tedbirler, çalışma yerlerine yapılan denetimlerin arttırılması, çalışan ve işverenlerin bu konuda bilinçlendirilmesi ile uygulanabilir. Kayıt dışı istihdam olduğu tespit edilen iş yerlerine uygulanan yaptırımlar genelde maddi yaptırımlardır.

Kendi İşini Kuranlara Yardım Programı (Girişimciliğin Teşvik Edilmesi): Nüfusun kontrolsüz artması, mevcut kaynakların hızla tükenmesi ve küresel ekonomik sorunlar sonucunda işsizlik artış göstermektedir. Girişimcilik faaliyetleri, yeni istihdam alanları oluşturarak işsizliği önleyen ve refah düzeyini arttıran önemli bir faaliyettir. İnsanların ihtiyaçlarını gidermek üzere üretim faktörlerini bir araya getirerek mal ve hizmet üreten girişimci, insan emeğinden faydalanarak karşılığında ücret vermektedir. Girişimcilik sonucunda yeni istihdam alanları oluşur ve emek faktörü üretime katılır. Sonuç olarak işsizlik azalır.

Bir ülkenin ekonomisinde yeni girişimcilik faaliyetleri oluşmuyorsa iş gücü talebi artmaz ve iş gücü arzı açıkta kalır. Yeni girişimcileri desteklemek ve yeni iş alanlarının açılmasına zemin hazırlamak istihdama katkı sağlayarak işsizliğin önüne geçer. Girişimci kişilerin geliştirdikleri iş fikirlerini hayata geçirmeleri istihdamı genişleterek işsizliği azaltır. Yeni girişimcileri desteklemek amacı ile yapılan faaliyetler genel olarak şunlardır:

- İş kurma desteği
- İş geliştirme desteği
- Personel giderleri desteği
- Yazılım giderleri desteği
- SGK pirim desteği
- Vergi avantajı desteği
- Hizmet alımı giderleri desteği
- Makine-teçhizat ve kalıp giderleri desteği

Ücret ve İstihdam Sübvansiyonu: Sübvansiyon uygulaması ile üretilen mal ve hizmet maliyetlerinde düşüşler meydana gelir. Temel amaç iş gücü maliyetini ucuzlatarak istihdamı arttırmak ve iş gücü talebini teşvik etmektir. Bu durum istihdamı ve iş gücü talebini artırır. Sübvansiyon, özellikle ekonomik kriz dönemlerinde işsizliği önlemek için başvurulan bir yöntemdir.

Doğrudan Kamu İstihdamı: Sosyal adaleti sağlamak sosyal devlet olmanın bir gereğidir. Devlet sosyal adaleti sağlamak için ekonomik ve sosyal hayata müdahale ederek insanların anayasal hak olan çalışma hakkını kullanması için gerekli önlemleri alır. Öncelikle korunması gereken sosyal hizmet imkânlarından faydalanan kişiler, hassas kesimler, engelliler, eski hükümlüler, gaziler, terörle mücadelede malul sayılanlar ve yakınları için kamu sayılan iş yerlerinde istihdamda pozitif ayrımcılık uygulamasına gidilir.

Devlet toplumdaki bütün kesimlerin çalışma hakkından faydalanabilmesi için öncelikle korunması gereken kişiler dışında da kamu sayılan iş yerlerinde istihdam sağlamalıdır. Böylece artan iş gücü arzının erimesine destek olarak işsizliğin azalmasını sağlar. Kamu istihdamı sayesinde özel sektörün istihdam yükü azalır.

İşsizlik Sigortası Uygulaması: İş hayatındaki kişiler kendi iradeleri dışında iş yerinin kapanması, doğal afetler, ekonomik kriz, salgın hastalık vb. sebeplerle işsiz kalabilir. İşsizlik sigortası, işsiz kalan kişilerin yeni bir iş buluncaya kadar geçici bir süre kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılaması için geliştirilmiş bir sosyal politikadır. İşsizlik sigortası, sigortalı olarak çalışan bir kişinin aylık brüt ücreti üzerinden her ay hesap edilerek SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu)'ya yatırılır. Kendi iradesi dışında işsiz kalanlara yasal süreler içerisinde İŞKUR (Türkiye İş Kurumu) tarafından ödeme yapılır.

İşsizlik Yardımı: Bir toplumu oluşturan insanlara asgari gelir güvencesi vermek, onları risklere karşı korumak, sosyal güvenlik olanağı sağlamak ve vatandaşların tamamına eğitim, sağlık, barınma gibi ihtiyaçları asgari düzeyde sağlamak sosyal devlet olmanın gereğidir.

İşsizlik yardımı, işsiz kalmış kişilere mağdur olmamaları için asgari düzeyde yaşam standardı sunmayı hedefleyen bir istihdam politikasıdır. İşsizlik yardımının işsizlik sigortasından farkı, ihtiyaç duyulan finansmanın tamamının devlet tarafından sağlanmasıdır.

İşsizlik yardımı, genel olarak işsizlik sigortasından faydalanılamadığı veya işsizlik sigortası hakkının bittiği zaman kullanılır. Bu yardım, uygulandığı ülkeye göre belirli bir süre olabileceği gibi işsiz kalınan süre boyunca devamlı da olabilir.

İşsizlik oranı düşük olan ülkelerin bunu nasıl sağladıklarını araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Toplumu oluşturan bireyler işsiz kalmamak için neler yapabilir?**

.....

.....

.....

.....

.....

2. **Bir ülkede işsizlik oranının az olması nelere bağlıdır?**

.....

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
Nitelikli iş gücü işsizliği azaltan bir unsurdur.	.....
Toplumdaki bütün işsiz insanların kamuda istihdam edilmesi işsizliği azaltır.	.....
İşsizliği azaltmak için girişimciliğin teşvik edilmesi gerekir.	.....
Devlet işsizliği engellemek için işverenlere ücret ve istihdam sübvansiyonu uygulamalıdır.	.....
Sigortasız işçi çalıştırmak maliyetleri düşürdüğü için işsizliği azaltan bir uygulamadır.	.....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

	AÇIKLAMALAR	D/Y
1.	İstihdam imkânlarının artması işsizliği arttırır.	.....
2.	Bir ülkenin millî gelir seviyesi yıllara göre farklılık gösterir.	.....
3.	Gelişmiş ülkelerin millî gelir seviyesi değişir.	.....
4.	Elde edilen gelirin dengeli ve adaletli bir şekilde dağıtılması ülkenin ekonomik olarak gelişimini etkiler.	.....
5.	Ekonomik büyümeyi gerçekleştiren ülkelerde millî gelir azalır.	.....

B) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan noktalı yerlere doğru ifadeleri yazınız.

6. Belirli bir dönemde yurt içinde üretilen mal ve hizmetlerin piyasa değerine ..... denir.
7. Üretim faktörlerinin tamamının üretimde kullanılmadığı duruma ..... denir.
8. İnsan emeğinin bir işte ve görevde kullanılmasına ..... denir.
9. Bir ülke ekonomisinde elde edilen gelirin geliri elde edenler arasında paylaşılmasına ..... denir.
10. Millî gelirin üretim faktörleri arasındaki dağılımına ..... denir.

C) Aşağıda verilen soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

11. Aşağıdakilerden hangisi işsizliğin ekonomik sonuçlarından biridir?

A) Millî gelir azalır.
B) Ülkeye beyin göçü artar.
C) Kayıt dışı istihdam azalır.
D) Kaynaklar etkin kullanılır.
E) İstihdam yatırımları artar.

12. Aşağıdakilerden hangisi işsizliğin önlenmesi için alınması gereken önlemlerden biri değildir?

A) Mesleki eğitime önem verilmesi
B) Yatırımlara ağırlık verilmesi
C) Kayıt dışı istihdamın önlenmesi
D) İşsizlik sigortası uygulaması
E) Çalışma yaşının yükseltilmesi

13. Aşağıdakilerden hangisi işsizliğin toplumsal sonuçlarından biri değildir?

A) İnsanlarda gelecek kaygısı oluşur.
B) Beyin göçü artar.
C) Bireyin mental sağlığı etkilenir.
D) Girişimcilik faaliyetleri artar.
E) Toplumsal huzursuzluk başlar.

14. Aşağıdakilerden hangisi eksik istihdamın ekonomide meydana getirdiği olumsuzluklardan biridir?

A) İşsizlik artar.
B) İş gücü maliyetleri artar.
C) Toplumun refah düzeyi düşer.
D) Gelir adaletsizliği artar.
E) Yabancı sermaye girişi artar.

15. Üretim faktörlerinin tamamının üretime katılması şeklinde ortaya çıkan istihdam türüne ne ad verilir?

A) Eksik istihdam
B) Kayıt dışı istihdam
C) Tam istihdam
D) Aşırı istihdam
E) Geçici İstihdam

16. Bir ülke ekonomisinde istihdam artarsa aşağıdakilerden hangisi meydana gelir?

A) Ekonomik büyüme hızlanır.
B) İşsizlik artar.
C) Beyin göçü başlar.
D) Mal ve hizmet üretimi azalır.
E) Yabancı sermaye girişi azalır.

17. Yatırımlar veya kârlar yoluyla servetin büyümesine ne ad verilir?

A) Teknolojik gelişme
B) Doğal kaynaklar
C) Ekonomik büyüme
D) Sermaye birikimi
E) Millî gelir

18. Aşağıdakilerden hangisi ülkelerin millî gelir seviyelerinin farklı olmasının sebeplerinden biri değildir?

A) Üretim
B) Pazarlama
C) Tüketim
D) Tasarruf
E) Yatırım

19. Millî gelirin sanayi, tarım ve hizmet sektörleri arasındaki dağılımına ne ad verilir?

A) Konjonktürel gelir dağılımı
B) Kişisel gelir dağılımı
C) Fonksiyonel gelir dağılımı
D) Sektörel gelir dağılımı
E) Bölgesel gelir dağılımı

20. Aşağıdakilerden hangisi millî gelirin tanımıdır?

A) Bir ülkede belirli bir dönemde elde edilen gelirin nüfusa bölünmesiyle elde edilen gelirdir.
B) Bir ülkede belirli bir dönemde elde edilen gelirden vergi ve diğer kesintilerin çıkarılmasıyla ele geçen net gelirdir.
C) Bir ülkede belirli bir dönemde yurt içinde üretilen mal ve hizmetlerin piyasa değeridir.
D) Bir ülkede belirli bir dönemde elde edilen gelirden eskime ve aşınma paylarının düşülmesiyle elde edilen gelirdir.
E) Bir ülkede belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin parasal değeridir.

4. ÖĞRENME BİRİMİ

PARA, BANKACILIK VE ENFLASYON

KONULAR

4.1. MÜBADELE VE PARANIN TANIMI

4.2. PARANIN TARİHSEL GELİŞİMİ

4.3. EKONOMİDE PARANIN YERİ, ÖNEMİ VE FONKSİYONLARI

4.4. PARA İLE İLGİLİ KURULUŞLAR

4.5. BANKALARIN GÖREV VE SORUMLULUKLARI

4.6. MERKEZ BANKASI

4.7. ENFLASYON

4.8. ENFLASYON ENDEKSLERİNİN FARKLILIKLARI

4.9. ENFLASYONUN EKONOMİDEKİ ETKİLERİ

4.10. ENFLASYONDAN KORUNMA ÖNLEMLERİ

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ

- Mübadele ve paranın tanımı
- Paranın tarihsel gelişimi
- Para ile ilgili kuruluşlar
- Bankaların görev ve sorumlulukları
- Merkez bankası
- Enflasyon
- Enflasyonun ekonomideki etkileri

TEMEL KAVRAMLAR

endeks, enflasyon, mübadele, para, takas

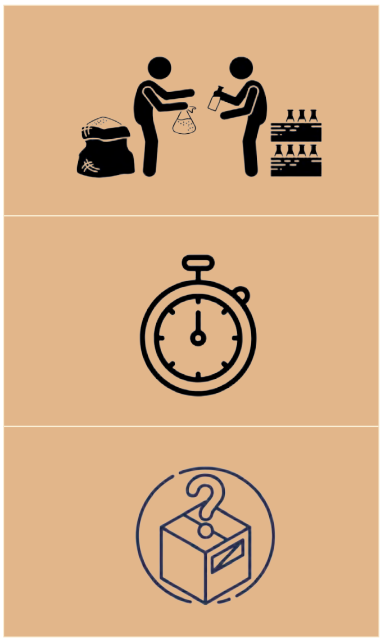
HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Ticari hayatta para yerine başka unsurların kullanılması durumunda ortaya çıkabilecek sorunların neler olabileceğini arkadaşlarınızla tartışınız.
2. Ekonomik hayatta bankaların olmaması ne gibi sıkıntılara yol açabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
3. Mal ve hizmet fiyatlarının sürekli artmasının ekonomik hayata etkilerinin neler olabileceğini arkadaşlarınızla tartışınız.

4.1. MÜBADELE VE PARANIN TANIMI

Paranın icadı, insanlığın tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Para icat edilmeden önce insanlar ihtiyaçlarını sahip oldukları bir malı başka bir malla değiştirerek karşılıyorlardı. Bir malın başka bir malla değiştirilmesi yöntemine **mübadele** adı verilir. Mübadelede, alınan bir mal veya hizmetin bedeli para ile değil yine başka bir mal veya hizmet ile ödenir. Örneğin bir meyve üreticisi oturmak için bir sandalyeye ihtiyaç duyduğunda, sandalyeyi almak için marangoza kendisinin ürettiği meyveyi vermelidir. Mübadele yöntemi zamanla ekonomik hayatta ciddi sorunlar ortaya çıkarmıştır. Mübadele yönteminin ortaya çıkardığı sorunlar şunlardır:

- Kişiler satmak istedikleri mal ve hizmetlere ihtiyaç duyanları bulamayabilirler. Başka bir deyişle iki kişi arasında ihtiyaçların karşılıklı olarak ortaya çıkması her zaman mümkün olmayabilir.
- Kişiler arasında ihtiyaçlar karşılıklı olarak ortaya çıksa bile zamanlama kısıtlaması sebebiyle mübadele gerçekleşmeyebilir. Örneğin meyve üreticisinin sandalyeye olan ihtiyacının kış aylarında ortaya çıkması durumunda kış aylarında meyve üretimi olmayacağından mübadele gerçekleşmez.
- Kişilerin mübadele edecek mal ve hizmetlerinin değer ölçüleri aynı olmayabilir. Belli miktardaki meyvenin sandalye ile hangi oranda ve miktarda mübadele edileceği belirlenemez. Bu oran belirlense bile bazı mal ve hizmetlerin bölünememesi mübadeleyi imkânsız kılar.

Ortak değer ölçüsü olarak paranın icat edilmesiyle bu sorunlar ortadan kalkmıştır. Para, mal ve hizmetlerin değerini ölçen ve bu değer ile mal ve hizmetlerin değişimini sağlayan bir araç haline gelmiştir.

Para dendiğinde akla gelen ilk şey mal ve hizmet alışverişini sağlayan, kâğıt ve madenlerden yapılmış nesnedir. Ancak paranın çok daha geniş bir anlamı vardır. **Para**; değişim ve ödeme aracı olarak kullanılan, toplumdaki herkes tarafından kabul gören, kendi dışındaki tüm ekonomik varlıkların değerini ölçmeye yarayan, devletçe bastırılan ve üzerinde itibari değeri yazılı olan kâğıt veya metal ödeme aracıdır. Her nesne para olarak kabul edilemez.

Bir nesnenin para olarak kabul edilebilmesi için şu özellikleri taşıması gerekir:

Taşınabilir olması: Ağırlık ve hacim bakımından taşımaya uygun olması gerekir. Bu durum ticari işlemlerin kolaylıkla yapılabilmesi için önemlidir.

Bölünebilir olması: Farklı miktarlardaki ödemelerin yapılabilmesi için paranın kolayca bölünebilir ve birbirine dönüşebilir olması gerekir (Görsel 4.1).

Dayanıklı olması: Dış etkilere karşı dayanıklı olması gerekir.

Herkes tarafından kabul görmesi: Diğer ülkeler ve halk tarafından kabul görmesi ve kullanılması gerekir.

Görsel 4.1: Paranın bölünebilir olması

ARAŞTIRINIZ

İhtiyaç duyduğumuz mal ve hizmetlerin farklı zamanlarda farklı fiyatlarda olmalarının nedenlerini araştırarak elde ettiğiniz bulguları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Mübadele yönteminin ekonomik hayatta çıkardığı sorunlar nelerdir?**

   .....

   .....

2. **Para kavramını açıklayınız.**

   .....

   .....

B) Aşağıda paranın özellikleri ile ilgili açıklamalar verilmiştir. Bu açıklamaların paranın hangi özelliğine ait olduğunu açıklamanın altında yer alan boşluğa yazınız.

Paranın özelliği

Farklı yerlerde ticari işlemlerin kolayca yapılabilmesini sağlar.

.....

Paranın özelliği

Farklı miktardaki ödemelerin yapılmasını kolaylaştırır.

.....

Paranın özelliği

Dış etkilerden etkilenmemesi gerekir.

.....

Paranın özelliği

Tüm halk tarafından kullanılması ve tanınması gerekir.

.....

4.2. PARANIN TARİHSEL GELİŞİMİ

İnsanlar çok eski zamanlardan beri çeşitli nesneleri para yerine kullanmışlardır. Hayvan kürkleri, tahıl, tuz, kahve taneleri, deniz kabukları, altın, gümüş gibi pek çok nesne ve maden mübadele aracı olarak kullanılmıştır

Mübadele aracı olarak kullanılan nesnelerden özellikle altın, gümüş gibi değerli madenler hem doğada az bulunmaları hem de kolay şekillendirilebilmeleri nedeniyle değişim aracı olarak kullanılabilecek en uygun malzemelerdir. Ayrıca altın, gümüş gibi madenlerin kendi başına bir değer taşımaları da para olarak kullanılmalarını daha uygun hâle getirmiştir. Altın, gümüş gibi madenlerin bölünebilir olmaları, kolay taşınmaları, dayanıklı olmaları bu metallerin para olarak kullanılmasının tercih sebebi olmuştur.

Altın, gümüş gibi madenlerden yapılan paralara sikke adı verilirdi (Görsel 4.2). Sikkeleri tarihte ilk olarak Lidyalılar kullanmıştır. Tarihte parayı bulan ilk uygarlık olarak tanınan Lidyalılar, MÖ 7. yüzyılda Anadolu'da yaşamışlardır. Lidyalılar, günümüz Gediz Nehri ve Küçük Menderes vadilerini içine alan Manisa ve Uşak illerine yakın bölgede yaşamışlardır.

Görsel 4.2: Sikke

Lidyalılardan sonra madeni para kullanımı hızlı bir şekilde yaygınlaşmıştır. Para bastırmak zamanla devletlerin güç ve bağımsızlık simgesi hâline gelmiştir. Bu nedenle tarih boyunca bağımsızlığını kazanan devletler ilk iş olarak para bastırmışlardır. Altın, gümüş gibi madenlerin değerli olması, bu madenlerden üretilen paraların üretim maliyetini arttırmıştır. Ayrıca bu madenlerden üretilen paraların belli bir ağırlığa sahip olması bu paraların taşınmasını zorlaştırmıştır.

Bu durum ticari hayatı olumsuz yönde etkilemiştir. Bu yüzden hem daha az maliyetli hem de insanların yanlarında kolayca taşıyabileceği kadar hafif olan kâğıt paraların kullanımı ortaya çıkmıştır (Görsel 4.3).

Görsel 4.3: Kâğıt para

Başlangıçta kâğıt paralar dayanıklı olan pamuk, keten, kenevir gibi dokumalardan yapılırdı. Tarihte kâğıt parayı ilk olarak MS 9. yüzyılda Çinliler kullanmıştır. Zaman içinde matbaaların da kurulmasıyla kâğıt para kullanımı başta Avrupa olmak üzere tüm dünyaya yayılmıştır.

Avrupa'da başta kâğıt para yerine bankalarda bulunan altın ve gümüş rezervlerine karşılık gelen ve onları temsil eden alacak senetleri kullanılmıştır. Zamanla bu senetler kâğıt para olarak kullanılmaya başlanmıştır. Avrupa'daki ilk kâğıt para 1661 yılında İsveç'te basılmıştır. Ardından kâğıt para kullanımı tüm kıtada hızla yayılmıştır.

Türkiye'de ilk kâğıt para Osmanlı Devleti tarafından 1840'ta Sultan Abdülmecit döneminde kullanılmaya başlanmıştır. Kaime adı verilen bu kâğıt para önceleri elle yapılırken 1842 yılı itibarıyla matbaada basılmaya başlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde ise ilk kâğıt para 1927'de basılmıştır. 1930 yılında Merkez Bankası kurulmuştur. Merkez Bankasının kurulmasıyla Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 87'nci maddesine göre para basma yetkisi, Merkez Bankasına devredilmiştir.

Günümüz şartlarında para dışında farklı ödeme araçları da kullanılmaktadır. Para dışında en yaygın olarak kullanılan kredi kartları ilk defa 1950 yılında ABD'de kullanılmaya başlanmıştır. İnternet kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte kripto para kullanımı ortaya çıkmıştır. İlk defa 2009 yılında kullanılmaya başlanan kripto para, sanal bir yatırım ve ödeme aracıdır. Kripto paranın fiziksel bir karşılığı olmadığı gibi bir merkez bankası veya herhangi bir hükümet tarafından kontrol edilmesi de söz konusu değildir. Kripto paranın değeri piyasadaki arz ve talebe göre belirlenir.

ARAŞTIRINIZ

Paranın geçirmiş olduğu değişimleri göz önünde bulundurarak yakın bir gelecekte para yerine hangi unsurların kullanılabileceğini araştırınız. Araştırma sonuçlarını sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Eski çağlarda değerli madenlerin para olarak kullanımının tercih edilme nedenlerini yazınız.**

.....

.....

.....

.....

.....

2. **Günümüzde para dışında kullanılan ödeme araçları nelerdir?**

.....

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıda geçmişten günümüze para olarak kullanılan bazı unsurlara yer verilmiştir. Bu unsurların kullanımında ortaya çıkan zorlukları ve kolaylıkları yazınız.

PARA YERİNE KULLANILAN UNSURLAR	ZORLUĞU	KOLAYLIĞI
Tahıl, tuz, deniz kabuğu	....	....
Kripto para	....	....
Kredi kartı	....	....
Madeni ve kâğıt para	....	....
Altın, gümüş gibi madenler	....	....

4.3. EKONOMİDE PARANIN YERİ, ÖNEMİ VE FONKSİYONLARI

Paranın bulunması ile dünya üzerindeki pek çok şey, özellikle ticari anlamda değişime uğramış ve gelişme göstermiştir. Para mübadele sisteminin zorluklarını ortadan kaldırmıştır. Ticari anlamda mal ve hizmet alışverişini kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır.

Para herkes tarafından kabul gören bir değişim aracıdır. İnsanlar barınma, beslenme, eğitim ve sağlık ile ilgili ihtiyaçlarının yanında kültürel ihtiyaçlarını ve daha birçok temel ihtiyacını para ile karşılamaktadır.

Para Değişim Aracıdır: Paranın kullanılmadığı mübadele ekonomilerinde mübadele yapacak her iki tarafın mal ve hizmete sahip olması zorunludur. Bu durum her iki tarafın elindeki malların aynı değer ölçüsüne sahip olmaması, zamanlama kısıtlaması, her iki tarafın ihtiyaçlarının aynı anda ortaya çıkmaması gibi pek çok soruna yol açmaktadır. Oysaki paranın kullanıldığı ekonomilerde paraya sahip olan kişiler ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri herhangi bir zaman kısıtlaması veya ihtiyaç zamanlaması sorunu olmadan satın alabilirler (Görsel 4.4). Ancak paranın bu fonksiyonunu yerine getirebilmesi için herkes tarafından kabul görmesi gerekir.

Görsel 4.4: Paranın değişim aracı olarak kullanılması

Para Değer Ölçüsü Birimidir: Para ekonomideki değerleri ölçer. Bu fonksiyonu sayesinde ekonomideki mal ve hizmetlerin tamamının değişim aracı cinsinden ifade edilen tek bir değere sahip olmasını sağlar. Bu değer o mal veya hizmetin fiyatını belirler. Paranın bu fonksiyonu mal ve hizmetlerin el değiştirmesini kolaylaştırır ve hızlandırır. Günümüzde bir mal ya da hizmetin kıymetini ölçebilecek paradan başka bir araç da bulunmamaktadır.

Para Bir Tasarruf Aracıdır: İnsanlar gelecekteki ihtiyaçlarına bugünden yatırım yapmak, finansal güvenliklerini arttırmak ve risklerini azaltmak için tasarruf yapma yoluna giderler. Örneğin bir ev almak ya da emeklilik dönemini refah içinde geçirmek için tasarruf yapılabilir (Görsel 4.5). Tasarruf yapılacak değerin zaman içerisinde bozulmaması, değerini koruması ve eskimemesi gerekir. Örneğin mal biriktirerek tasarruf yapılması durumunda malların bozulması, değerini kaybetmesi ve istenen zamanda istenen bir malla mübadelesinin mümkün olmaması söz konusudur. Bunun yanı sıra paranın zaman içinde bozulmaması, uygun koşullarda değerini koruması (enflasyon olmayan ekonomilerde) ve mübadele aracı olması onu en uygun tasarruf aracı hâline getirmektedir. Zaten değer saklama aracı olmayan bir varlığın bir mübadele aracı olarak kullanılması mümkün değildir.

Bilgi notu

Hesap birimi olma işlevi aynı zamanda borçların değerlenmesinde ve muhasebe hesaplarının tutulmasında da büyük fayda sağlar. Paranın bu fonksiyonu muhasebenin parayla ölçülme kavramına kaynaklık eder. Parayla ölçülme kavramı, parayla ölçülebilen iktisadi olay ve işlemlerin muhasebeye ortak bir ölçü olarak para birimiyle yansıtılmasını ifade eder. Muhasebe işlemleri ulusal para birimine göre yapılır.

Görsel 4.5: Tasarruf

ARAŞTIRINIZ

Paranın olmaması durumunda ekonomik hayatta karşılaşılabilecek zorlukları araştırarak elde ettiğiniz sonuçları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Paranın ekonomi hayatındaki önemi nedir?**

.....

.....

.....

.....

.....

2. **Parayı en uygun tasarruf aracı hâline getiren özellikler nelerdir?**

.....

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıda paranın fonksiyonlarına ilişkin açıklamalar verilmiştir. Bu açıklamaların paranın hangi fonksiyonuna ait olduğunu karşılarına yazınız.

AÇIKLAMALAR	PARANIN FONKSİYONU
Para, insanların ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri herhangi bir zaman kısıtlaması olmadan satın alabilmelerini sağlar.	.....
Paranın zaman içinde bozulmaması ve mübadele aracı olması onun en uygun tasarruf aracı olmasını sağlar.	.....
Para, mal ve hizmetlerin el değiştirmesini kolaylaştırır ve hızlandırır.	.....
Para, borçların değerlenmesinde ve muhasebe hesaplarının tutulmasında fayda sağlar.	.....
Paranın bu fonksiyonunu yerine getirebilmesi için herkes tarafından kabul görmesi gerekir.	.....

4.4. PARA İLE İLGİLİ KURULUŞLAR

Türkiye'de faaliyet gösteren para ile ilgili bazı kuruluşlar şunlardır:

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)
- Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)
- Borsa İstanbul (BIST)

a) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB):

Merkez bankası bulunduğu ülkenin para politikalarından sorumlu olan kurumdur. Aldığı karar ve uyguladığı politikalar ile ülkenin ekonomik hayatını düzenler. Bu nedenle merkez bankaları içinde bulundukları ülkenin siyasi, toplumsal ve ekonomik politikalarından ayrı düşünülemez. Türkiye'de para ve kur politikalarının yönetilmesinden sorumlu kurum Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasıdır (Görsel 4.6).Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının temel amacı para biriminin ve para arzının istikrarının sürdürülmesidir. Fakat Merkez Bankasının bunun dışında da görev ve sorumlulukları vardır.

Görsel 4.6: TCMB logosu

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Görev ve Sorumlulukları

TCMB'nin Merkez Bankası Kanunu ile düzenlenen görev ve sorumlulukları şunlardır:

- Hazine işlemlerini yerine getirmek
- Para ve kur politikalarını belirlemek
- Banknot basımını tek elden yürütmek
- Ülkenin altın ve döviz rezervlerini yönetmek
- Para piyasasını ve para dolaşımını düzenlemek
- Türk parasının istikrarına yönelik önlemleri almak
- Temel politika aracı olan reeskont oranlarını belirlemek
- Mali ve ekonomik konularda devletin danışmanlığını yapmak
- Bankaların para rezervlerini muhafaza etmek
- Ülkenin uluslararası ödeme araçlarının koruyuculuğunu yapmak
- Kredi işlemlerini düzenlemek ve denetlemek

Bilgi notu

Merkez Bankasının aldığı kararlar, beklentiler yoluyla da ekonomideki arz ve talep koşullarına etki eder çünkü beklentiler fiyat ve ücretlerin belirlenmesinde önemli bir rol oynar.

b) Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)

Sermaye Piyasası Kurulu, tasarrufların menkul kıymetlere yatırılarak halkın iktisadi kalkınmaya etkin veya yaygın bir şekilde katılmasını sağlamak ve sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını, tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarının korunmasını düzenlemek ve denetlemek amacıyla kurulmuştur (Görsel 4.7).

Görsel 4.7: SPK logosu

Sermaye Piyasası Kurulunun Görev ve Sorumlulukları

- Sermaye piyasalarının ve kurumlarının işleyiş kurallarını belirlemek
- Piyasadan fon kullanan şirketlerin belli kurallara uygun olarak en iyi şekilde yararlanmalarını sağlamak
- Sermaye piyasasına yatırım yapan tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarını korumak
- Piyasaların adil ve etkin çalışmasını sağlamak

c) Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)

Türkiye'de tasarruf sahiplerinin haklarını korumak, bankaların ve finans kurumlarının sağlıklı, etkin ve dünyada rekabet edebilir bir yapıda işleyişi için uygun ortamı yaratmak, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak, finansal piyasaların gelişmesine ve finansal istikrara katkıda bulunmak amacıyla kurulmuştur (Görsel 4.8). Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu idari ve mali özerkliğe sahip bir kurumdur.

Görsel 4.8: BDDK logosu

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun Görev ve Sorumlulukları:

- Finansal piyasalarda güven ve istikrarı sağlamak
- Kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak
- Tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak
- Mali sektörün geliştirilmesi amacıyla düzenleme, denetleme ve uygulama iş ve işlemlerini yürütmek

ç) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)

TMSF kamu tüzel kişiliğine haiz, idarî ve mali özerkliğe sahip bir kuruluştur. Temel kuruluş amacı tasarruf sahiplerinin haklarını korumaktır. Mevduat sigortası sistemi mevduatın korunmasına ilişkin günümüze kadar oluşturulan kurumların en gelişmiş hâlidir. Sistem; mevduat sahibi, mevduatı kabul eden banka ve mevduatı sigorta altına alan kurum arasında işlemektedir. TMSF bankada mevduatı bulunan kişilere, bankanın bazı sebeplerden dolayı mevduatı ödeyememesi durumunda sigorta kapsamındaki tutar kadar mevduat öder. TMSF ödediği tutarı tahsil etmek için mevduatı ödeyemeyen banka hakkında yasal süreç başlatır.

Bilgi notu

Yurt içi şubelerde; resmî kuruluşlar, kredi kuruluşları ve finansal kuruluşlara ait olanlar haricindeki TL, döviz ve kıymetli maden cinsinden mevduatlar, her bir mevduat bankasında her bir kişi için 2024 yılında 650 Bin TL'ye kadar sigorta kapsamındadır.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun Görev ve Sorumlulukları:

- Tasarruf sahiplerinin haklarını korumak amacıyla mevduatı sigorta eder.
- Sektör ve banka risklerini izler.
- Kendisine devredilen bankaların mali yapılarını güçlendirir, yeniden yapılandırır.
- BDDK tarafından yapılan denetimlerde yükümlülüklerini yerine getirmedikleri için tasfiye kararı alınan bankaların tasfiye işlemlerini yürütür.
- Çeşitli sebeplerle kayyım ataması yapılan kurumların kayyımlık görevini yerine getirir.

Bilgi notu

Belli bir malın yönetilmesi veya belli bir işin yapılması için görevlendirilen kimseye kayyım adı verilir.

d) Borsa İstanbul (BIST)

Borsa; hisse senedi, tahvil gibi finansal araçların alınıp satıldığı bir pazardır (Görsel 4.9).

Görsel 4.9: Borsa

Her ülkede yatırımcıları bir araya getiren, alım-satım faaliyetlerinin güvenli ve adil bir ortam içinde gerçekleşmesini sağlayan borsa kurumları bulunur.

Türkiye'de bu faaliyetleri yapan tek borsa kurumu Borsa İstanbul'dur. BIST'in kurulması, 1981 yılında çıkarılan **Sermaye Piyasası Kanunu**'na dayanır. Bu kanun, sermaye piyasalarının düzenlenmesi ve denetlenmesi için gerekli yasal çerçeveyi oluşturur.

BIST bu kanuna dayanılarak 1985 yılında **İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)** adıyla kurulmuş ve 1986'da faaliyetlerine başlamıştır. BIST'in kuruluşuyla birlikte, hisse senetleri ve diğer menkul kıymetler düzenli bir piyasada işlem görmeye başladı.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), İstanbul Altın Borsası (İAB) ve Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası (VOB) ile birleşerek 3 Nisan 2013 tarihinde Borsa İstanbul (BIST) adını aldı (Görsel 4.10).

Görsel 4.10: BIST logosu

BIST'in Görev ve Sorumlukları

- Kanun hükümleri ve ilgili mevzuat çerçevesinde, sermaye piyasası araçlarının, serbest rekabet şartları altında kolay ve güvenli bir şekilde alınıp satılabilmesini sağlamak
- Borsada yapılan işlemler sonucunda oluşan fiyatları ve toplam işlem miktarlarını seans bitiminde ilan etmek
- Para, kambiyo ve vadeli işlemlerle ile ilgili piyasaları açmak ve geliştirmek
- Tüm yatırımcılar için güvenilir, şeffaf, etkin, adil, yenilikçi, rekabetçi ve sürdürülebilir bir işlem platformu sağlamak.

ARAŞTIRINIZ

Dünyada faaliyet gösteren büyük borsaları ve bu borsaların ülke ekonomilerine katkılarını araştırınız. Araştırma sonuçlarını sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Türkiye'de faaliyet gösteren para ile ilgili kuruluşlar hangileridir?**

.....

.....

.....

2. **Sermaye Piyasası Kurulunun kuruluş amacı nedir?**

.....

.....

.....

B) Aşağıda Türkiye'de faaliyet gösteren para ile ilgili kuruluşların görev ve sorumluluklarına ilişkin açıklamalar verilmiştir. Bu açıklamaların hangi kuruluşa ait olduğunu açıklamaların karşılarına yazınız.

AÇIKLAMALAR	TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN PARA İLE İLGİLİ KURULUŞLAR
Mali sektörün geliştirilmesi amacıyla düzenleme, denetleme ve uygulama iş ve işlemlerini yürütmek	.....
Para, kambiyo ve vadeli işlemlerle ilgili piyasaları açmak ve geliştirmek	.....
Çeşitli sebeplerle kayyım ataması yapılan kurumların kayyımlık görevini yerine getirmek	.....
Para piyasasını ve para dolaşımını düzenlemek	.....
Piyasadan fon kullanan şirketlerin belli kurallara uygun olarak en iyi şekilde yararlanmalarını sağlamak	.....
Sermaye piyasasına yatırım yapan tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarını korumak	.....
Borsada yapılan işlemler sonucunda oluşan fiyatları ve toplam işlem miktarlarını seans bitiminde ilan etmek	.....

4.5. BANKALARIN GÖREV VE SORUMLULUKLARI

Banka gerçek ve tüzel kişilerin tasarruflarını toplayarak bunları gelir getiren işlere kredi yoluyla aktaran, ödemelerde aracılık yapan, para ve kredi ile ilgili iş ve işlemleri yapan ve düzenleyen ekonomik birimlerdir.

Bankaların temel işlevleri mevduat adı altında para toplamak ve bu mevduatı kredi yoluyla diğer kişilere aktarmaktır.

Mevduat bir bankaya, faiz karşılığında ve belli bir süre sonunda ya da istendiğinde geri alınmak koşuluyla yatırılan paralardır.

Kredi bankaların belirli bir süre sonra geri verme sözü ile faiz karşılığında kişi ya da kuruluşlara verdiği paralardır.

Bankacılık sektörü ekonomik faaliyetlerin temel unsurudur. Ekonomik büyümede önemli rol oynar. Bankalar bir taraftan ekonomik faaliyetlerin finansmanını sağlarken diğer taraftan yeni ürün ve hizmetleri geliştirerek finansal sistemin gelişmesine katkı sağlar.

Bir ülkede finansal istikrarın sağlanabilmesi bankaların sağlam, güçlü ve dayanıklı olmasına bağlıdır.

4.5.1. Bankaların Görevleri

Bankaların temel görevleri şunlardır:

	▪ Toplanan mevduatı talep eden kişi ve kuruluşlara aktararak aracılık görevini yaparlar.
	▪ Paranın ulusal ve uluslararası düzeyde transferini sağlarlar.
	▪ Kişilerin sahip oldukları küçük miktardaki varlıklarını ekonomiye kazandırarak büyük yatırımlara dönüştürürler.
	▪ Kredi kartları, havale, finansal transferler, vergi toplama ve fatura ödeme yoluyla ödeme sistemlerinde etkin rol oynarlar.
	▪ Menkul kıymet piyasalarında aracı ve yapıcı rol alırlar.
	▪ Uluslararası ticarete aracılık yaparlar.
	▪ Finansal istikrar ve ekonomik büyümede önemli rol oynarlar.

Bankaların Sorumlulukları

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre bankaların sorumlulukları şunlardır:

- Bankalar, görevleri sırasında öğrendikleri bilgileri ve müşterilerine ait sırları yetkili olanlardan başkasına açıklayamaz. Kendilerinin ve başkalarının yararına kullanamaz.
- Bankalar yönetimde adalet, dürüstlük, doğruluk ve sosyal sorumluluğa esas etik ilkelere uymakla yükümlüdür.
- Bankalar, müşterilerinin verilen hizmetlerden kaynaklanan her türlü sorusuna cevap verecek bir sistem kurmakla ve bunu müşterilerine bildirmekle yükümlüdür.
- Bankaların kimlik ve vergi numaralarını belgelemeyen müşteriler adına mevduat, kredi, hesap açma gibi bankacılık hizmeti vermeleri yasaktır.
- Bankalar, faaliyet konuları kapsamına giren faaliyetler ile finansal piyasalarda yapay arz, yapay talep oluşturamaz. Gerçeğe aykırı ve yanıltıcı şekilde tasarruf sahiplerini yönlendiremez ve bu amaçla işlem yapamaz.

Bilgi notu

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 76. maddesine göre bankaların kimlik ve vergi numaralarını belgelemeyen müşteriler adına mevduat, kredi, hesap açma gibi bankacılık hizmeti vermeleri yasaktır. Bu madde ekonomide kayıt dışılığı ve kara para aklama uygulamalarını önleme amacını taşır.

ARAŞTIRINIZ

Bankaların yaptığı iş ve işlemleri araştırınız. Araştırma sonuçlarını arkadaşlarınızla sınıfta paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Bankaların ekonomik hayata katkılarını açıklayınız.**

.....

.....

2. **Mevduat ve kredi kavramlarını açıklayınız.**

.....

.....

B) Aşağıdaki ifadelerde bankaların görev ve sorumlulukları yer almaktadır. İfadelerin görev mi sorumluluk mu olduğunu düşünerek yan tarafında bulunan sütunlarda uygun yeri işaretleyiniz.

SORUMLULUK: GÖREV :

AÇIKLAMALAR		
Bankalar yönetimde adalet, dürüstlük, doğruluk gibi etik ilkelere uyar.	.....	.....
Paranın ulusal ve uluslararası düzeyde transferini yapar.	.....	.....
Menkul kıymet piyasalarında aracı ve yapıcı rol alır.	.....	.....
Bankalar kimlik ve vergi numaralarını belgelemeyen müşterilere hesap açıp kredi vermez.	.....	.....
Uluslararası ticarete aracılık yapar.	.....	.....
Toplanan mevduatı, talep eden kişi ve kuruluşlara aktarır.	.....	.....
Bankalar, müşterilerinin verilen hizmetlerden kaynaklanan her türlü sorularına cevap verecek bir sistem kurar.	.....	.....
Bankalar faaliyet konuları kapsamına giren faaliyetler ile finansal piyasalarda yapay arz, yapay talep oluşturamaz.	.....	.....

4.6. MERKEZ BANKASI

Merkez bankası bir ülkede para arzını kontrol eden en önemli kurumlardan biridir. En temel görevi ülkedeki para ve kredi politikalarını yürütmek ve fiyat istikrarını sağlamaktır. Merkez bankası fiyat istikrarını sağlamak için uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirler.

Fiyat istikrarı insanların yatırım, tüketim ve tasarruf kararlarında dikkate almaya gerek duymadıkları ölçüde düşük enflasyon anlamına gelir. Fiyat istikrarı demek, ülkedeki fiyatların hiç artmaması demek değildir. Fiyat istikrarı, fiyatlardaki genel seviyenin artışlarının veya düşüşlerinin uzun süre önlenmesidir. Fiyatların genel seviyesinin uzun süre artış göstermesi enflasyon anlamına gelmektedir. Fiyat istikrarı, gelişmiş ülkeler için yüzde 1 ile yüzde 3 aralığındaki enflasyon oranını ifade eder. Fiyat istikrarı ile enflasyon istenen oranda tutulur. Ekonomik büyüme, istihdam, teknolojik ilerleme gibi unsurlar ülkelerin uzun vadeli ekonomik ve finansal hedeflerindendir (Görsel 4.11). Bu hedeflere ulaşılması için temel koşul piyasalardaki fiyat istikrarıdır. Merkez bankası fiyat istikrarını sağlama görevini yürüterek ülkenin ekonomik büyüme ve istihdam politikalarını desteklemiş olur.

Görsel 4.11: Ekonomik büyüme

Fiyat istikrarı ekonomik büyümeyi sağlar, istihdamı arttırır. Ekonomik birimlerin daha sağlam bir bilgiye dayanarak karar almasını ve böylece kaynakların daha etkin şekilde dağılmasını sağlar. Fiyat istikrarının yaratacağı güven ortamı ile yatırım kararları daha etkili ve daha sağlıklı alınır. Fiyat istikrarı ile ülkenin ekonomik, siyasi ve sosyal yapısı iyileşir, milli gelir dengeli dağılır.

ARAŞTIRINIZ

Merkez bankalarının ekonomik büyümeye etkilerini araştırınız. Araştırma sonuçlarınızı arkadaşlarınızla sınıfta paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Fiyat istikrarı ve enflasyon arasındaki ilişkiyi kısaca açıklayınız.**

.....

.....

.....

.....

.....

2. **Fiyat istikrarının sağlanmadığı ekonomilerde oluşabilecek olumsuzlukları yazınız.**

.....

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
Türkiye'de fiyat istikrarını sağlamakla görevli kurum TCMB'dir.	.....
Fiyat istikrarı ülkedeki fiyatların hiç artmaması durumudur.	.....
Fiyat istikrarı ile uzun vadeli ekonomik hedeflere ulaşmak mümkün değildir.	.....
Fiyat istikrarı, gelişmiş ülkeler için yüzde 1 ile yüzde 3 aralığındaki enflasyon oranını ifade eder.	.....
Merkez bankası fiyat istikrarını sağlama görevini yürüterek ülkenin ekonomik büyüme ve istihdam politikalarını desteklemiş olur.	.....

4.7. ENFLASYON

Enflasyon hem bireylerin hem de ülkelerin ekonomik durumunu etkileyen önemli bir kavramdır. Tüm toplumu olumsuz yönde etkilediğinden önemli bir ekonomik sorundur. Enflasyon, Latince kökenli bir kelime olup sözlük anlamı "şişme"dir. Basit tanımıyla enflasyon günlük hayatta kullanılan mal ve hizmetlerin fiyatlarının sürekli artmasıdır. Genel anlamıyla enflasyon fiyatların genel seviyesinin normalin üzerinde, sürekli ve hızlı olarak artması ve paranın değerindeki düşmeler olarak tanımlanır. Her fiyat artışı enflasyon anlamına gelmez. Bir ekonomide enflasyondan söz edebilmek için iki unsur söz konusudur:

- Genel fiyat seviyesinin artması gerekir. Sadece bir malın fiyatının artması ekonomide enflasyon yaratmaz. Bir malın fiyatı artarken diğer bir malın fiyatı düşebilir. Dolayısıyla enflasyondan söz edebilmek için genel fiyat seviyesinin artması gerekir.
- Fiyatlar genel seviyesinin normalin üzerinde devamlı artması gerekir.

4.7.1. Enflasyonun Nedenleri

Enflasyon, genellikle az gelişmiş ülke ekonomilerinde daha sık görülen ekonomik bir sorundur.

Genel olarak enflasyona sebep olan durumlar şunlardır:

- Piyasalarda para arzı artışı sebebiyle talepte artış oluşması ve bunun fiyatları arttırması
- Üretimin tüketimi karşılayamaması sonucu mal ve hizmet fiyatlarının artması
- Üretimde kullanılan ham madde fiyatlarının artması
- İthal edilen malların fiyatlarındaki artışlar
- Kamu harcamalarının artması
- Ülkede teknolojik yeniliklerin yetersizliği
- Ekonomik alandaki yapısal bozukluklar
- Beklentiler ve psikolojik faktörler

4.7.2. Enflasyon Türleri

Ortaya çıkışına göre enflasyon; talep enflasyonu, maliyet enflasyonu ve fiyat enflasyonu olarak üçe ayrılır.

1. Talep Enflasyonu

Toplam talebin toplam arzdan fazla olmasına bağlı olarak genel fiyatların seviyesindeki artış talep enflasyonu olarak ifade edilir. Başka bir deyişle talep enflasyonu, piyasada üretilen mal ve hizmetmiktarının tüketicinin talep ettiği miktarı karşılayamaması durumudur. Bu enflasyonun temel nedeni aşırı taleptir. **Talep enflasyonu** ekonomideki para miktarı ile ilgili bir enflasyon türüdür. Talep enflasyonu piyasa koşulları uygun olmak şartıyla üretim miktarı arttırılarak veya talep miktarı azaltılarak düşürülebilir.

Bilgi notu

Stagflasyon; bir ekonomide yavaş büyüme, yüksek işsizlik ve artan fiyatların aynı anda ortaya çıkması durumudur. Stagflasyonun başlıca nedenleri arasında belirgin bir şekilde petrol fiyatlarındaki artışlar, dış şoklar ve ekonomik politika hataları yer alır.

2. Maliyet Enflasyonu

Maliyet Enflasyonu üretimde kullanılan kaynakların (emek, sermaye, ham madde gibi) fiyatlarındaki artışların üretilen mal ve hizmetin satış fiyatına yansıması ile ortaya çıkan enflasyon türüdür. Maliyet enflasyonunda toplam arzın düşmesine bağlı olarak fiyatların genel seviyesi yükselir. Bu durum talebin düşmesine ve piyasalarda durgunluğa neden olur.

3. Fiyat Enflasyonu

Fiyat enflasyonu, üreticilerin ya da satıcıların başka mallardaki fiyat artışlarına bakarak kendi ürünlerinin fiyatını yükseltmeleri sonucu oluşan enflasyondur.

4. Diğer Enflasyon Türleri

Talep, maliyet ve fiyat enflasyonunun yanı sıra sürünen enflasyon, kronik enflasyon, hiper enflasyon gibi enflasyon türleri de vardır.

- **Sürünen enflasyon** üretim artışlarının görüldüğü ve fiyat artışlarının düşük oranlarda seyrettiği enflasyon türüdür. Ilımlı ve yumuşak enflasyon olarak da anılır. Uzun süre devam etmesi durumunda kronik enflasyon hâlini alır.
- **Kronik enflasyon** ekonomilerde enflasyonun uzun yıllar kontrol altına alınamaması durumunda ortaya çıkan enflasyon türüdür. Mücadele edilmesi en zor olan enflasyon türüdür. Para arzı sürekli artış gösterir.
- **Hiper enflasyon** bir ekonomide zaman içindeki hızlı ve kontrolsüz fiyat artışları sonucu ortaya çıkar. Hiper enflasyonun en belirgin özelliği, fiyatların aşırı hızda yükselmesidir. Bu durum, alım gücünün ciddi şekilde azalmasına ve paranın günlük işlemlerde neredeyse etkisiz hâle gelmesine yol açar.

ARAŞTIRINIZ

Türkiye'de enflasyonla mücadele eden kurumları araştırınız. Elde ettiğiniz bilgilerle ilgili sunum hazırlayınız. Sunumu sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Bir ekonomide enflasyondan söz edebilmek için hangi unsurların mevcut olması gereklidir? Kısaca açıklayınız.**

   .....

   .....

   .....

2. **Enflasyona yol açan nedenleri yazınız.**

   .....

   .....

   .....

B) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
Üretimde kullanılan ham madde fiyatlarının artması enflasyonu doğurur.	.....
Üreticilerin ya da satıcıların başka mallardaki fiyat artışlarına bakarak kendi ürünlerinin fiyatını yükseltmeleri sonucu talep enflasyonu oluşur.	.....
Her fiyat artışı enflasyon anlamına gelmez.	.....
Talep enflasyonunun en önemli nedeni yüksek faizlerdir.	.....
Sürünen enflasyon uzun süre kontrol altına alınmazsa kronik enflasyon hâlini alır.	.....

4.8. ENFLASYON ENDEKSLERİNİN FARKLILIKLARI

Her ekonomide enflasyonu hesaplayabilmek için birtakım göstergelerden faydalanılır. Ekonomilerde enflasyonu ölçmek için kullanılan göstergelere endeks adı verilir. Türkiye'de enflasyon, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) ve Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE) kullanılarak hesaplanır (Görsel 4. 12. Hesaplama yapılırken her mal ve hizmetin fiyat değişimi değil, ortalama değişiklik ölçülür. TÜİK enflasyon oranlarını aylık olarak kamuoyuna duyurur.

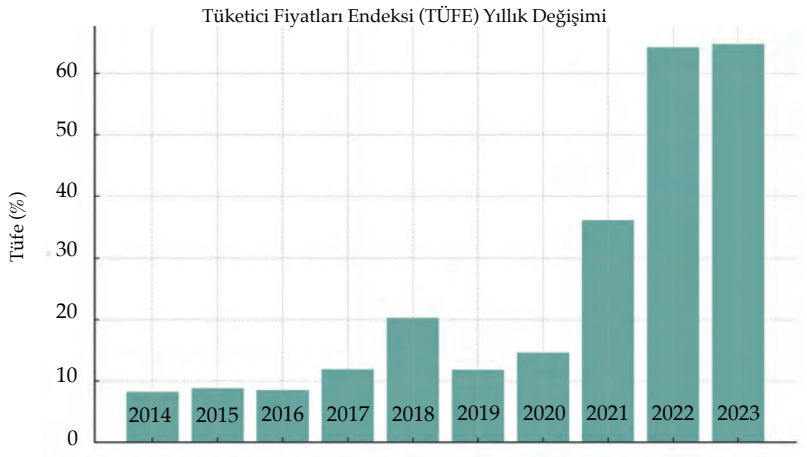
Görsel 4.12: TÜİK logosu

4.8.1. Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE)

TÜFE, belirli bir dönemdeki tüketici sepeti içinde yer alan temel mal ve hizmetlerin fiyatlarını ölçer. Tüm mal ve hizmetlerin fiyatlarının izlenmesi ve ölçülmesi mümkün olmadığından tüketicilerin yaptığı harcamalar içinde genellikle en fazla paya sahip mal ve hizmetler TÜFE sepetine dâhil edilir. TÜFE genellikle tüketicilerin günlük hayatta sıkça satın aldıkları mal ve hizmetleri kapsar. Gıda, giyim, konut, ulaşım gibi geniş mal ve hizmetleri içerir. TÜFE sepeti ve ağırlıkları ile açıklanan değişim oranları tek birey ya da belirli bir gelir grubuna ait olmayıp ülke ortalamasını ifade eder. Bu endeks, tüketici harcamalarındaki enflasyon oranını ve satın alma gücündeki değişimleri gösterir. Yıllara göre TÜFE oranları Tablo 4.1 ve Grafik 4.1'de gösterilmiştir.

Tablo 4.1: Yıllara Göre TÜFE Oranları

Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE)	
2023 Yıllık	%64,77
2022 Yıllık	%64,27
2021Yıllık	%36,08
2020Yıllık	%14,60
2019 Yıllık	%11,84
2018 Yıllık	%20,30
2017 Yıllık	%11,92
2016 Yıllık	%8,53
2015 Yıllık	%8,81
2014 Yıllık	%8,17

Grafik 4.1: Yıllara göre TÜFE oranları

TÜFE sepetinde bulunan öğeler, tüketici harcamalarının önemli bileşenlerini kapsar ve genellikle şunları içerebilir:

- **Gıda maddeleri:** Ekmek, et, süt, meyve, sebze, yağ gibi temel gıda ürünleri
- **Konut:** Kiralar, gayrimenkul fiyatları, ev aletleri gibi konutla ilgili maliyetler

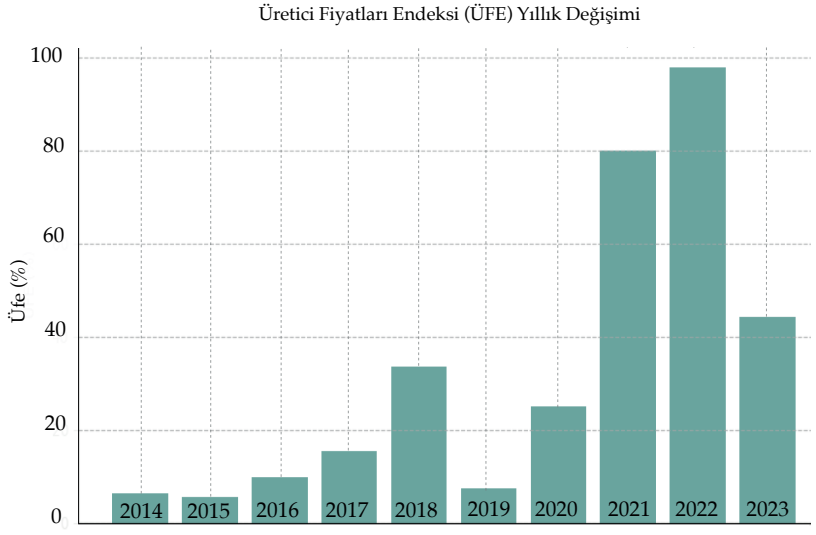
- **Sağlık:** İlaçlar, hastane hizmetleri, doktor muayene ücretleri gibi sağlık giderleri
- **Eğlence:** Sinema biletleri, konserler, restoranlar, spor etkinlikleri gibi eğlence harcamaları
- **İletişim:** Telefon, internet, posta hizmetleri gibi iletişim masrafları
- **Ulaşım:** Akaryakıt, toplu taşıma ücretleri, otomobil fiyatları, otoyol ücretleri gibi ulaşım masrafları
- **Giyim ve ayakkabı:** Giyim, ayakkabı, aksesuar gibi giyim eşyaları
- **Eğitim:** Okul ücretleri, kitaplar, kırtasiye malzemeleri gibi eğitim masrafları

4.8.2. Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE)

ÜFE; tarım, imalat, sanayi, madencilik ve enerji sektörlerinde üretimi yapılan malların üretici tarafından yurt içi peşin satış fiyatlarındaki değişmeleri gösterir. ÜFE, bir ekonomide üreticilerin sattığı ürün ve hizmetlerin fiyatlarında meydana gelen değişiklikleri zaman içerisinde takip eder ve bu değişikliklerin genel fiyat seviyesine etkisini analiz eder. Yıllara göre ÜFE oranları Tablo 4.2 ve Grafik 4.2'de gösterilmiştir. TÜFE ve ÜFE arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Üretici ve satıcı fiyatlarında meydana gelen artışlar (maliyet enflasyonu), zaman içinde tüketici genel fiyatlarına da yansıyarak tüketici fiyatlarını arttırır. Bu durum enflasyonun yükselmesine neden olur. ÜFE'de yaşanan düşüşler, tüketici fiyatlarında da bir düşüşe yol açar.

Tablo 4.2: Yıllara Göre ÜFE Oranları

Tüketici Fiyatları Endeksi (ÜFE)	
2023 Yıllık	%44,22
2022 Yıllık	%97,72
2021Yıllık	%79,89
2020Yıllık	%25,15
2019 Yıllık	%7,36
2018 Yıllık	%33,64
2017 Yıllık	%15,47
2016 Yıllık	%9,94
2015 Yıllık	%5,71
2014 Yıllık	%6,36

Grafik 4.2: Yıllara göre ÜFE oranları

ARAŞTIRINIZ

TÜİK'in görevleri nelerdir? Araştırınız. Araştırma sonucunda elde ettiğiniz bilgilerden yararlanarak sınıf panosu hazırlayınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **TÜFE ve ÜFE endekslerini kısaca açıklayınız.**

.....

.....

.....

2. **TÜFE ve ÜFE endeksleri arasındaki ilişkiyi açıklayınız.**

.....

.....

.....

B) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
Türkiye'de enflasyon hesaplamasında TÜFE ve ÜFE endeksleri kullanılır.	.....
Türkiye'de enflasyon hesaplaması TCMB tarafından yapılır ve kamuoyuna duyurulur.	.....
ÜFE'de genellikle tüketicilerin günlük hayatta sıkça satın aldıkları mal ve hizmetler yer alır.	.....
ÜFE'de yaşanan düşüşler, genellikle tüketici fiyatlarında da bir düşüşe yol açar.	.....
TÜFE, belirli bir dönemdeki tüketici sepeti içinde yer alan temel mal ve hizmetlerin fiyatlarını ölçer.	.....

4.9. ENFLASYONUN EKONOMİDEKİ ETKİLERİ

Enflasyonun ekonomik sistemler üzerinde pek çok etkisi vardır. Enflasyon sadece ekonomik sonuçları olan bir olgu değildir. Aynı zamanda toplumun kültürel ve ahlaki değerlerini etkileyen sosyal bir olgudur. Ülke ekonomilerinde enflasyonun yüksek olması çok ciddi sorunlara yol açar. Bu sorunların başında üretici ve tüketicilerin gelirlerindeki azalma yer alır. Enflasyonun ekonomiler üzerindeki etkileri ekonomik, sosyal ve psikolojik etkiler olarak ayrılabilir.

Enflasyonun Ekonomik Etkileri

- Satın alma gücünün azalması
- Tasarrufların değer kaybetmesi
- Faiz oranlarının yükselmesi
- Mali dengesizliklerin oluşması
- Yatırım kararlarının zorlaşması

Enflasyonun Sosyal Etkileri

- Sosyal barışın ve adaletin bozulması
- İş ahlakından uzaklaşma
- Vergi kaçakçılığının artması
- Değer yargılarının bozulması

Enflasyonun Psikolojik Etkileri

- Toplumda yabancılaşma
- Toplumda çatışma ve saldırganlık
- Aile içi ilişkilerin bozulması
- Aile dayanışmasının bozulması

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen sorunun cevabını noktalı alana yazınız.

1. **Enflasyonun toplum içindeki sosyal barışı ve adaleti bozması konusunda bildiklerinizi yazınız.**

.....

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıdaki ifadelerde enflasyonun etkileri yer almaktadır. Sağ tarafta bulunan sütunlara ifadelerin etkileme yönünü yazınız.

AÇIKLAMALAR	ETKİ UNSURU
Satın alma gücünün azalması	.....
Sosyal barışın ve adaletin bozulması	.....
Aile içi ilişkilerin bozulması	.....
Yatırım kararlarının zorlaşması	.....
Vergi kaçakçılığının artması	.....
Tasarrufların değer kaybetmesi	.....
İş ahlakından uzaklaşma	.....
Faiz oranlarının yükselmesi	.....
Toplumda çatışma ve saldırganlık	.....
Mali dengesizliklerin oluşması	.....

4.10. ENFLASYONDAN KORUNMA ÖNLEMLERİ

Ekonomilerde enflasyonu tümüyle ortadan kaldırmak mümkün değildir. Zaten enflasyonun tamamen ortadan kaldırılması ve bu durumun sürekli olacağı beklentisi ile insanlar harcama yapmazlar. Bu durum talebin durağan olmasına neden olur. Talep durağan olup artış göstermezse ekonomik büyüme engellenmiş olur. Bu nedenle enflasyonun belli bir oranda sabitlenmesi gerekir.

Enflasyonun tek tek alınacak önlemlerle belli bir oranda sabitlenmesi mümkün değildir. Bu nedenle enflasyona karşı uygulanacak önlemlerin bir bütünlük ve uyum içerisinde olması gerekir.

Enflasyonla mücadelede ilk adım, arz talep dengesini korumak ve ekonomide fiyat istikrarını sağlamaktır. Enflasyondan korunmak için genel olarak alınacak tedbirler şunlardır:

- Ekonomide fiyat istikrarının sağlanması
- Arz talep dengesinin korunması
- Tasarrufların arttırılması
- Emisyon hacmini daraltmak
- Mevcut vergileri dengeli arttırmak
- Sürdürülebilir mali dengeyi sağlamak
- Kaynakların daha adil ve etkin dağılımını gerçekleştirmek
- Enflasyonla mücadele programı oluşturmak

Enflasyonla mücadele kapsamında bireylerin rolü çok önemlidir. Bu kapsamda bireylerin alabileceği tedbirler şunlardır:

- Harcamaları azaltmak ve gelirin bir kısmını tasarrufa yöneltmek
- Yatırım yapmak
- Ödeme yöntemlerini gözden geçirmek
- Finansal bilgi sahibi olmak
- Bilinçli tüketici olmak ve alışveriş kurallarını bilmek
- Aşırı tüketime yönelmemek

ARAŞTIRINIZ

İnsanların ihtiyaç duyduklarından çok daha fazla alışveriş yapmalarının sonuçlarının neler olabileceğini araştırınız. Araştırma sonuçlarınızı sunum hazırlayarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Ekonomilerde enflasyonla mücadele neden önemlidir? Kısaca açıklayınız.**

.....

.....

.....

2. **Enflasyonla mücadelede bireylerin alabileceği önlemler nelerdir?**

.....

.....

.....

B) Devletin ve bireylerin enflasyonla mücadelede alacağı tedbirleri aşağıdaki uygun yerlere yazınız.

DEVLETİN ALACAĞI TEDBİRLER	BİREYLERİN ALACAĞI TEDBİRLER
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

	AÇIKLAMALAR	D/Y
1.	Para, mal ve hizmetlerin değerini ölçerek bu değer üzerinden mal ve hizmetlerin değişimini sağlayan bir araçtır.	.....
2.	Bankalar, müşterileri için verdikleri hizmetlerle ilgili olarak müşterilerin her türlü sorusuna cevap verecek bir sistem kurmakla sorumludur.	.....
3.	Mal ve hizmetlerin toplam arzının, mal ve hizmetlerin toplam talebinin altında kalması sonucunda oluşan fiyat artışı talep enflasyonudur.	.....
4.	Türkiye'de enflasyon, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından hesaplanır.	.....
5.	Sosyal barışın ve adaletin bozulması, enflasyonun ekonomik etkisidir.	.....

B) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan noktalı yerlere doğru ifadeleri yazınız.

6. Türkiye'de para ve kur politikalarının yönetilmesinden ……..sorumludur.

7. Bir bankaya, belli bir …….. karşılığında ve belli bir süre sonunda ya da istendiğinde geri alınmak koşuluyla yatırılan paralara mevduat adı verilir.

8. Enflasyonla mücadelede alışveriş kurallarını bilmek, aşırı ve gösterişe yönelik tüketim yapmamak …….. görevleri arasında yer alır.

9. Belirli bir dönemdeki tüketici sepeti içinde yer alan temel mal ve hizmetlerin fiyatları …… endeksi ile ölçülür.

10. Mali dengesizliklerin oluşması enflasyonun …….. etkilerindendir.

C) Aşağıda verilen soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

11. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de faaliyet gösteren para ile ilgili kuruluşlardan biridir?

A) Devlet Planlama Teşkilatı

B) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

C) T.C. Ticaret Bakanlığı

D) Türkiye İstatistik Kurumu

E) T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

12. Aşağıdakilerden hangisi para icat edilmeden önce para yerine kullanılmamıştır?

A) Tuz

B) Deniz kabuğu

C) Kahve taneleri

D) Tahıl

E) Banknot

13. Türkiye'de banknot basımı ve para dolaşımının sağlanmasından sorumlu kurum aşağıdakilerden hangisidir?

A) BDDK

B) SPK

C) TCMB

D) TMSF

E) BIST

14. Aşağıdakilerden hangisi paranın özelliklerinden biri değildir?

A) Taklit edilememe

B) Değerini koruma

C) Değişim aracı olma

D) Taşımaya elverişli olma

E) Bölünebilirlik

15. Aşağıdakilerden hangisi enflasyonun nedenlerinden biridir?

A) İstihdamın artması

B) Vergilerin artması

C) Üretimde kullanılan ham madde fiyatlarının artması

D) İhraç edilen malların fiyatlarındaki artışlar

E) Konut fiyatlarının artması

16. Aşağıdakilerden hangisi Borsa İstanbul'un görev ve yetkilerinden biri değildir?

A) Borsada yapılan alım satım işlerini düzenlemek

B) Borsadaki olağan dışı durumlarda gerekli önlemleri almak

C) Menkul kıymetler için türlerine göre pazarlar oluşturmak

D) Ulusal ve uluslararası ticareti geliştirmek

E) Borsada yapılan alım satım işlemlerini güvenli bir şekilde yürütmek

17. Aşağıdakilerden hangisi enflasyonun ekonomik etkilerinden biridir?

A) Sosyal barışın ve adaletin bozulması

B) Satın alma gücünün azalması

C) İş ahlakından uzaklaşılması

D) Vergi kaçakçılığının artması

E) Değer yargılarının bozulması

5. ÖĞRENME BİRİMİ

ÖDEMELER DENGESİ, DIŞ TİCARET VE ULUSLARARASI KURULUŞLAR

KONULAR

5.1. ÖDEMELER DENGESİ

5.2. DIŞ TİCARET, DIŞ TİCARETİN ÖNEMİ VE ETKİLERİ

5.3. DIŞ TİCARET AÇIĞI VE DIŞ TİCARET FAZLASI

5.4. DÖVİZ VE DÖVİZ KURU

5.5. DEVALÜASYON

5.6. ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLAR

5.7. ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARIN TÜRK EKONOMİSİNE ETKİLERİ

5.8. TÜRKİYE'NİN AB İLE İLİŞKİLERİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

5.9. TÜRKİYE'NİN AB'YE TAM ÜYELİĞİ SÜRECİNDE YAPILAN ÇALIŞMALARIN İLERLEME SÜRECİNE ETKİLERİ

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ

- Ödemeler dengesinin özellikleri ve ödemeler bilançosunun ana hesapları
- Dış ticaret açığı ve dış ticaret fazlası
- Döviz, döviz kuru ve döviz kuru türleri
- Devalüasyonun olumlu ve olumsuz yönleri
- Uluslararası ekonomik kuruluşlar ve görevleri
- Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
- Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın Türk ekonomisine etkileri
- Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinin tarihi gelişimi

TEMEL KAVRAMLAR

Avrupa Birliği, devalüasyon, dış ticaretin ekonomiye etkisi, dış ticaret açığı ve fazlası, döviz, ithalat,ihracat, ödemeler dengesi

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Sizce bir ülke ekonomisinde yabancı para miktarının fazla olması bu ülke ekonomisi hakkında hangi bilgileri verir? Düşüncelerinizi paylaşınız.
2. Ülkeler dış ticaret yaptığı ülkelere sizce ne tür kolaylıklar sağlamalıdırlar? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
3. Birkaç ülkenin ortak para birimi kullanmasının ülke vatandaşlarına etkileri sizce neler olabilir? Düşüncelerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

5.1. ÖDEMELER DENGESİ

Ülkelerin sahip oldukları kaynaklar çeşitli sebeplerle birbirinden farklıdır. Örneğin bazı ülkelerde altın madeni fazla iken bazı ülkelerde hiç olmayabilir. Sahip olunan kaynaklar ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin tamamının üretimi için yeterli gelmeyebilir. Ülke ekonomileri üretemedikleri veya üretmekte çeşitli sebeplerle zorlandıkları mal ve hizmetleri diğer ülkelerden sağlamaya çalışır. Bunun yanında ülke ekonomileri ihtiyaç duyduğu finansal varlıkları da diğer ülkelerden tedarik etme yoluna gidebilir. Bu işlemler ülkelerin birbirleri ile ekonomik, ticari ve finansal açıdan iletişimini geliştirmiştir.

Bir ekonomide yerleşik olarak yer alan gerçek ve tüzel kişilerin (merkezî hükûmet, bankalar, diğer gerçek, tüzel kişi ve kuruluşlar) diğer ülke ekonomilerinde yerleşik olarak yer alan gerçek ve tüzel kişilerle belirli bir dönemde (genellikle bir yıl) gerçekleştirdikleri ekonomik işlemlerin kayıt edildiği istatistiki rapora **ödemeler dengesi** denir.

İngiltere'nin Türkiye'den insansız hava aracı (İHA) alması, Almanya'nın Türkiye'den işçi talep etmesi, Türkiye'nin Azerbaycan'dan doğal gaz alması, Türkiye'deki bir yatırımcının yatırım yapmak amacı ile Almanya'ya para transfer etmesi uluslararası niteliğe sahip ödemeler dengesi ile alakalı işlemlerdir. TCMB rezervinde bulunan para miktarının bir kısmını başka ülkelerdeki kişi ve kuruluşlara kredi olarak vermesi gibi, ithalat ve ihracat işlemleri de uluslararası niteliğe sahip ödemeler dengesi ile alakalı işlemlere örnek olarak verilebilir. Ülkeler arasındaki bu ticari ve finansal işlemler, dönemler hâlinde ödemeler dengesi tablolarıyla sistematik bir şekilde sınıflandırılarak kaydedilir.

Ödemeler Dengesinin Özellikleri

Ödemeler dengesi ülkelerin diğer ülkelerle yaptıkları ekonomik ve finansal işlemleri analiz eden ve ülkelerin ekonomik durumu hakkında genel bir değerlendirme yapan tablolardır. Bu tabloların özellikleri şunlardır :

- Bir ülkedeki yerleşik kişilerle diğer ülkelerde yerleşik olan kişi ve kurumlar arasındaki ekonomik ilişkilerin ve ödemelerin toplamını gösterir.
- Yapılan kayıtlar genellikle bir yıllıktır.
- Kayıtlar çift taraflı muhasebe sistemine göre yapılır.
- Ülke ekonomilerinin mevcut ve gelecekteki durumu hakkında bilgi verir.
- Cari işlemler dengesi, sermaye hareketleri, rezerv hareketleri, net hata ve noksan olarak dört ana hesap grubu altında toplanır.

Bilgi notu

Ekonomi biliminde yerleşik kişiler kavramı, bir ülkede bir yıldan daha uzun süre devamlı ve düzenli olarak ikamet eden ve ülke ekonomisinde faaliyette bulunan merkezî hükûmet ve bankalar ile diğer gerçek, tüzel kişi ve kuruluşları ifade eder.w

Ödemeler Bilançosunun Ana Hesapları

Ödemeler bilançosu ülkelerin önemli ekonomik göstergelerini içeren tablolardır. Bu bilançonun analizi ile ülkelerin ekonomik performansları hakkında değerlendirmeler yapılır. Ödemeler bilançosunun ana hesapları şu hesaplardan oluşur:

Cari İşlemler Hesabı: Ödemeler bilançosunun en önemli hesabıdır. Ülkelerin ihracat işlemlerinden elde ettiği gelirler ile ithalat sonucu elde ettiği giderler bu hesaba kaydedilir.

Sermaye Hesabı: Bir ülkede yerleşik olan kişi ve kuruluşların diğer ülkelerde yaptıkları tesis, fabrika gibi fiziki yatırımlar ile hisse senedi, tahvil ve eurobond gibi mali yatırımların takip edildiği hesaptır.

Rezervler Hesabı: Merkez bankaları ülke içinde piyasadan döviz alıp satarak piyasadaki döviz miktarını değiştirir. Böylece döviz kuruna müdahale etmiş olur. Rezervler hesabı, merkez bankalarının döviz işlemlerine müdahalesi sonucunda döviz rezervlerindeki değişimleri gösterir. Merkez bankalarının rezerv varlıkları yabancı para, altın, özel çekme hakkı (SDR), fon nezdindeki rezerv pozisyonu ve diğer alacak haklarından oluşur.

Net Hata ve Noksan Hesabı: Ödemeler bilançosu muhasebe kayıt sistemi ile tutulur. İşlemler kaydedilirken kullanılan verilerin elde edildiği kaynaklardan dolayı eksiklikler, hatalar ve gecikmeler meydana gelebilir. Bu durumda ödemeler bilançosunda eşitlik sağlanamaz. Çeşitli sebeplerle ortaya çıkan hesap farklılıklarının giderilerek bozulan bilanço eşitliğinin sağlanması için kullanılan hesaba net hata ve noksan hesabı denir.

Dış ticaret işlemlerinde teslim ile ödeme dönemlerinin farklı zamanlara denk gelmesi, beyan hataları, gelirlerin bir bölümünün kayıtlara yansımaması ve verilerin elde edilmesindeki eksiklikler ödemeler bilançosunda farklılıklara sebep olmaktadır.

Bilgi notu

Özel Çekme Hakkı (SDR), 1969 yılında Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından, uluslararası rezervlerin desteklenmesi için yaratılan bir hesap birimidir. Başlangıçta, Özel Çekme Hakkı'nın değeri altına endeksli olarak belirlenmiştir. Mevcut durum itibariyle Özel Çekme Hakkı'nın değeri, küresel ekonomik sistemde önemli yer tutan ülkelerin (ve parasal birliklerin) para birimlerinden oluşan bir sepet esas alınarak belirlenmekte ve söz konusu sepetin bileşimi her 5 yılda bir gözden geçirilmektedir.

ARAŞTIRINIZ

Türkiye'nin 2024 yılı ödemeler dengesi verileri hakkında bir araştırma yaparak elde ettiğiniz bilgileri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Ülkelerin birbirleriyle ekonomik açıdan iletişimini geliştiren işlemler nelerdir?**

.....

.....

.....

.....

.....

2. **Ülkelerin birbirleriyle yaptıkları ekonomik ve ticari faaliyetlerin kaydedilmesinin önemi nedir?**

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
Ülkeler ihracat gelirlerini ödemeler dengesinin sermaye hesabına kaydederler.	.....
Türkiye'nin Fransa'ya zeytinyağı ihraç etmesi ödemeler dengesi ile alakalı bir işlemdir.	.....
Ödemeler dengesi iki yıl ve daha uzun süreli ekonomik işlemleri kapsar.	.....
Ödemeler dengesi bilançosu kaydedilirken hatalar olabilir.	.....
Ödemeler dengesi ülke ekonomisi hakkında bilgi verir.	.....

5.2. DIŞ TİCARET, DIŞ TİCARETİN ÖNEMİ VE ETKİLERİ

İnsanın yaşadığı her yerde mal ve hizmet ihtiyacı vardır. Ülkelerin ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlerin tamamını kendilerinin üretmeleri mümkün değildir. Her ülkenin kalite ve miktar yönünden üretimde iyi olduğu mal ve hizmetlerin yanında ihtiyacı olan mal ve hizmetler de vardır. Ülkelerin ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri başka ülkelerden alma ve ihtiyaç fazlası olan mal ve hizmetleri de başka ülkelere satma işlemlerine dış ticaret denir. Dış ticaret, ülkelerin birbirleri arasında gerçekleştirdiği mal ve hizmet hareketlerinden oluşur.

Dış Ticaret Çeşitleri

Ülkeler dış ticaret yaparken mal ve hizmetlerin ülke içindeki arz talep dengesine bakarlar. Bazı ülkelerin sahip olduğu kaynaklar ile teknoloji gibi unsurlar çeşitli mal ve hizmet üretiminde bu ülkeleri avantajlı hâle getirir. Dış ticaret faaliyetleri ihracat ve ithalat olmak üzere ikiye ayrılır.

İhracat: Bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin başka ülkelere satılması işlemidir (dış satım). İhracat yapan ülke, gümrük mevzuatına uygun bir şekilde mal veya hizmetlerin kendi ülkesinden başka ülkelere satışını gerçekleştirir.

İthalat: Bir ülkenin başka ülkelerde üretilen mal ve hizmetleri satın alarak kendi ülkesine getirmesi işlemidir (dış alım). Ülkeler ithalat ve gümrük mevzuatına uygun bir şekilde ithalat işlemlerini yaparlar.

Dış Ticaretin Önemi ve Etkileri

Ülkelerin dış ticaret yapmadan ihtiyaçlarını karşılamaları mümkün değildir. Ticaret hayatında rekabetin artması, teknolojik ve ekonomik gelişmeler dış ticaretin önemini arttırmıştır. Ülkeler ihtiyaç duydukları mal ve hizmet üretiminde kullanmak için sahip olmadıkları ürün, ham madde, enerji, teknoloji veya hizmet gibi kaynakları ithal etmek durumundadır. Bu nedenle dış ticaret açısından ülkeler birbirine bağımlıdır.

Ülkelerin dış ticaret yapmalarının başka bir sebebi de mal veya hizmetlerin fiyatıdır. İthal edilen bir mal veya hizmetin fiyatı hangi ülkede daha düşük ise o ülkeden ithal edilir. Örneğin Türkiye'de Japonya'da üretilen otomobillerin Amerika'da üretilen otomobillere göre daha çok tercih edilmesinin sebebi fiyatlarının daha düşük olmasıdır.

Dış ticaret ülkelerin birbirleri ile etkileşimini sağlar. Bu etkileşim ülkelerin ekonomik olarak büyümelerinde çok etkilidir. Dış ticaret yapan ülkelerin karşılıklı olarak çıkarları mevcuttur. Örneğin başka ülkeden cep telefonu ithalatı yapan bir ülkede devlet bu telefonların satışından vergi alır. Alınan vergi devletin gelirini arttırır. Cep telefonu satan ülkenin ihracat gelirleri artar. Başka ülkeye emek ihracatı yapan bir ülkede işsizlik azalır. Emek ithalatı yapan ülke ise bu emek ile mal ve hizmet üreterek ülke içinde bunların satışını yapar.

Dış Ticaretin Ekonomiye Etkisi

Dış ticaret ülke ekonomilerine çok yönlü katkılar sağlayarak ülke ekonomilerinin büyüme ve kalkınma süreçlerini hızlandırır. Dış ticaretin ülke ekonomilerine etkileri şunlardır:

a) Döviz Rezervlerine Etkisi

İhracat yapan ülkelerin döviz gelirleri artar. Artan döviz geliri ile dış borçlar ödenebilir. Ekonomik krizlere karşı da tedbirler alınabilir. İthalat yapan ülkelerin döviz giderleri artar. Ancak buna karşılık olarak ülkedeki mal veya hizmet miktarı artar. Artan mal ve hizmet miktarı satışından da ülke ekonomisi gelir elde eder.

b) İstihdam Durumuna Etkisi

İhracat ülkeye döviz girişi sağlar. İhracat yapan firmalar daha fazla mal veya hizmet üretmek için üretim kapasitelerini arttırarak daha fazla işçiye istihdam sağlarlar. Yerli üretim artar, işsizlik oranı düşer. Halkın refah düzeyi yükselir. **İthalat** ise ülkeye mal ve hizmet girişi sağlar. İthal edilen bir mal veya hizmetin son tüketiciye ulaşmasına kadar geçtiği her aşamada insan gücüne ihtiyaç duyulur. Bu durum istihdamı arttırır.

c) Teknoloji Üzerindeki Etkisi

İhracat yapan firmalar, uluslararası rekabet gücünü artırmak için teknolojik yeniliklere yatırım yaparak ürettikleri mal ve hizmetlerde inovasyon sağlarlar. Böylece üretilen mal ve hizmetlerin kalitesi ve çeşitliliği artmış olur. Ayrıca geliri artan işletmeler Ar-Ge çalışmalarına yatırım yaparak teknoloji üretimini de arttırırlar. Yerli firmaların teknoloji üretiminin ve kullanımının artması uluslararası piyasalarda ülkelerin rekabet gücünü arttırır. **Teknoloji** ithalatı sonucunda da ülkede teknoloji kullanımı artar. Bu durum ülke içinde üretilen mal ve hizmetlerin kalitesini ve miktarını arttırır.

ç) Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi

Dış ticaret bir ülkenin ekonomik büyümesinde çok önemli itici bir güçtür. İhracatın artması ülke içinde mal ve hizmet üretimini arttırır. Üretimin ve satışların artması ülkeye para girişi sağlayacağından ülkede ekonomik büyüme gerçekleşir. **İthalat yoluyla** ülke içinde üretilemeyen mal ve hizmetlerin ülkeye girişi sağlanır. Böylece toplumun yaşam standardı yükselir.

d) Dış Ticaret Dengesi Üzerindeki Etkisi

Bir ülkenin ithalat ve ihracat işlemlerinin dengede olması durumuna **dış ticaret dengesi** denir. Dış ticaret dengesi ülkelerin ekonomik anlamda sürdürülebilirliği açısından çok önemlidir. İhracat sonucu elde edilen gelirler ithalat giderlerini dengeleyerek dış ticaret açığını azaltır. Böylece ülkenin finansman açısından dışa bağımlılığı azalır.

e) Rekabet Gücü ve Pazar Payı Üzerindeki Etkisi

Dış ticaret alanında faaliyette bulunan işletmelerin uluslararası piyasalarda rekabet gücü artar. Rekabet gücü artan işletmeler uluslararası piyasalarda pazar paylarını arttırarak ekonomik anlamda sürdürülebilir büyümeyi gerçekleştirir. Ayrıca firmaların rekabet gücünün artması genel olarak ülke ekonomisinin de uluslararası piyasalarda rekabet gücünü arttırır.

Araştırınız

Türkiye'nin 2024 yılı ithalat ve ihracat verileri hakkında araştırma yaparak elde ettiğiniz verileri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Bir ülkede üretilen bir mal veya hizmetin ithal edilmesinin ticari hayata etkileri nelerdir?**

.....

.....

.....

2. **Ülkelerin dış ticarete ihtiyaç duymalarının nedenleri nelerdir?**

.....

.....

.....

B) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
Bir işletmenin dış ticaretteki başarısı ülke ekonomisini etkiler.	.....
Teknoloji alanında yeterli ve doğru yatırım yapan işletmelerin dış ticarette başarısı artar.	.....
Dış ticarette başarılı ülkelerin döviz rezervleri artar.	.....
İthalat ve ihracatın serbest olduğu ülkelerde mal ve hizmetlerin fiyatı düşük olur.	.....
Dış ticarette başarılı işletmeler istihdama katkı sağlar.	.....

5.3. DIŞ TİCARET AÇIĞI VE DIŞ TİCARET FAZLASI

Ülkeler ürettikleri mal ve hizmetleri kendi ülkesinde ihtiyaç giderildikten sonra talep eden başka ülkelere ihraç ederler. Ayrıca kendilerinin üretemediği veya ithal edilmesi fayda maliyet açısından daha uygun olan mal ve hizmetleri başka ülkelerden satın alırlar.

İhracat işlemleri ile ülkeye döviz girişi sağlanır. İthalatta ise ülkeden döviz çıkışı gerçekleşir. Ülkeler genel olarak ihracat sonucu elde ettikleri gelir ile ithalat ödemeleri yapmak isterler. Bu durum dış ticaret faaliyetlerinde dış ticaretin dengede olmasıdır. Ancak dış ticaret dengesi her zaman sağlanamayabilir. Salgın hastalıklar, iklim koşulları, doğal kaynakların durumu, toplumun tercihleri ve küresel ekonomik gelişmeler dış ticaret dengesini etkiler.

Dış Ticaret Açığı

Bir ülkenin belirli bir zaman diliminde (genellikle bir takvim yılı) gerçekleştirdiği ithalat işlemlerinin ihracat işlemlerinden fazla olması hâlinde ortaya çıkan ekonomik dengesizliğe **dış ticaret açığı** denir. Ülke yurt dışına sattığı mal ve hizmetlerin parasal değerinden daha çok yurt dışından mal ve hizmet almıştır. Dış ticaret açığı olması durumunda ülke kaynakları yurt dışı ödemelerinde kullanılır.

Dış Ticaret Açığının Nedenleri

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri, emek yoğun ürünlere ve tarım ürünlerine dayanır. Bu ülkeler teknoloji ve sanayi alanında yeterli seviyede gelişemedikleri için bu alanda ihtiyaç duydukları ürünleri ithal etmek zorundadırlar. Bu durum ülkelerde dış ticaret açığı oluşmasında çok önemli bir etkiye sahiptir. Örneğin bir ülkede cep telefonu üretilemiyor ise devlet vatandaşların bu ihtiyacını karşılamak için cep telefonu ithalatına izin vermelidir. Bu durum ülkenin yabancı para rezervlerini azaltır. Aynı şekilde ülkede yerli sermaye ile üretilen otomobil varken yabancı ülkelerde üretilen otomobillerin tercih edilmesi de ülkelerin dış ticaret açığını arttırır.

Genel olarak dış ticaret açığının nedenleri şunlardır:

- Yerli sanayinin teknolojik açıdan yetersiz olması
- Toplumun yüksek tüketim alışkanlıkları
- Yerli ürünler yerine yabancı ürünlerin tercih edilmesi
- Yerli üretim kapasitesinin ülke içindeki talebi karşılayamaması
- Yerli ürünlerin uluslararası pazarda talep görmemesi
- Ekonomi ve yabancı para politikalarının yanlış uygulanması
- Yatırım ve tasarrufların ithalatı karşılayamaması
- İthal ürünlerin yerli ürünlere göre ucuz olması
- Yerli sanayiye ve üreticilere yeterli yatırım ve teşviklerin sağlanmaması

Dış Ticaret Fazlası

Belirli bir zaman diliminde gerçekleştirilen ihracat işlemlerinin ithalat işlemlerinden fazla olması durumunda ortaya çıkan ekonomik dengesizliğe ise dış ticaret fazlası denir. Ülke yurt dışından aldığı mal ve hizmetlerin parasal değerinden çok yurt dışına mal ve hizmet satmıştır. Dış ticaret fazlası ülkeye döviz girişini arttıran işlemdir.

Dış Ticaret Fazlasının Nedenleri

Bir ülke ekonomisinin dış ticaret fazlası vermesi ülke ekonomisinin durumunun olumlu olduğunun göstergesidir. Ülkeler için ekonomilerinin dış ticaret fazlası vermesi genel bir hedeftir. Böylece ülke içinde toplumsal refah artar. Ülkelerin dış ticaret fazlası vermesi doğal kaynaklarına, teknolojilerine, stratejik konumlarına, coğrafi ve iklim koşullarına bağlıdır. Örneğin tıp alanında gelişmiş bir ülke kendisini etkin yöntemlerle tanıttığında bu hizmeti almak için diğer ülkelerden birçok alıcı gelecektir. Ayrıca uygulanan ekonomi politikaları ile yerli üreticilerin teşvik edilmesi sanayi ve teknoloji yatırımlarını arttırarak uluslararası piyasalarda rekabet güçlerini arttıracaktır. Bu durumların sonucunda ülkenin yabancı para rezervi artarak dış ticaret fazlası ortaya çıkar.

Genel olarak dış ticaret fazlasının nedenleri şunlardır:

- Sahip olunan doğal kaynakların miktarı ve kalitesi
- Toplumun tüketim alışkanlığını değiştirmesi
- Gelişmiş teknoloji ve sanayi alt yapısı
- Üretim kapasitesinin yüksekliği
- Üretilen mal ve hizmetlerin uluslararası pazarda talep görmesi
- Uluslararası ticarette sağlanan başarı
- Dış ticareti artırmaya yönelik ekonomi politikaları
- İhracatı destekleyici yabancı para politikaları
- Yerli sanayi ve üretimi teşvik edici politikalar
- İklim koşulları ve coğrafi konum

Türkiye ekonomisinin son beş yılına ait dış ticaret açığı ve dış ticaret fazlası ile ilgili verileri ve bunların ülke ekonomisine etkilerini araştırarak elde ettiğiniz sonuçları sınıfta arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Bir ülke ekonomisinin dış ticaret fazlası vermesi için neler yapılmalıdır?**

   .....

   .....

   .....

2. **Bir ülkenin mal ve hizmetlerde başka ülkelere bağımlı olmasının ekonomik sonuçları nelerdir?**

   .....

   .....

   .....

B) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
Bilim ve sanayi alanındaki yatırımlar dış ticaret açığını azaltır.	.....
Ülke ekonomisinin dış ticaret fazlası vermesi toplumun refah düzeyini arttırır.	.....
Doğal kaynakların yetersizliği dış ticaret açığını olumsuz etkiler.	.....
Dış ticaret açığının azaltılması için ithalatın arttırılması gerekir.	.....
Toplumun tüketim alışkanlıklarında yerli mal ve hizmetleri tercih etmesi dış ticaret açığını azaltır.	.....

5.4. DÖVİZ VE DÖVİZ KURU

Günümüzde ülkelerin birbirleri ile ticaret yapmaları kaçınılmaz bir durumdur. Ülkeler kendi sınırları içerisinde yaptıkları ticarette millî paralarını kullanırlar. Uluslararası ticarette ise ortak bir para birimine ihtiyaç vardır. Ortak para birimi uluslararası ticarette kabul görmüş ülkelerin para birimidir (Görsel 5.1). Ülkeler dış ticarette kullanmak için millî paralarını başka ülkelerin millî paralarıyla değiştirirler.

$	€	₺	£
¥	﷼	ƒ	лв
¢	₩	₹	₪
₡	₱	₩	ден
₦	₮	฿	₴

Görsel 5.1: Yabancı para simgeleri

Görsel 5.2: Döviz

Yabancı para cinsinden düzenlenen her türlü ödeme aracına **döviz** denir (Görsel 5.2). Örneğin yabancı para birimi ile düzenlenmiş para, çek, bono, poliçe vb. her türlü ödeme aracı döviz sayılır. Tanımdan da anlaşılacağı gibi yabancı ülke paraları da döviz olur. Türkiye'de kullanılan millî para birimi Türk lirası (₺)'dır. Türk lirası dışında olan ABD doları ($), AB eurosu (€), İngiliz sterlini (£), Japon yeni (¥), Güney Kore wonu (₩) gibi başka ülke paraları dövizdir. Gelişen ekonomiyle birlikte insan istek ve ihtiyaçları artmıştır. Bu durum ülkelerin dış ticaret hacmini genişleterek beraberinde döviz kullanımını zorunlu hâle getirmiştir.

Bilgi notu

Döviz, yabancı para şeklinde düzenlenmiş her türlü ödeme aracıdır. Buna göre yabancı para cinsinden olan banka hesapları döviz olur. Efektif ise kâğıt para şeklinde olanyabancı ülke paralarıdır. Kâğıt para bulundurmanın riski fazla olacağından efektif kur döviz kurundan yüksek olur.

Döviz Kuru

Başka ülkelerin para birimlerinin bir ülkenin millî para birimi karşısındaki değerine döviz kuru denir. Döviz kuru bir katsayıdır. Bir ülkenin millî parasının başka bir ülkenin parasıyla değiştirilme oranıdır. Bir birim döviz karşılığındaki millî para miktarı ya da bir birim millî para miktarını karşısındaki yabancı para miktarını ifade eder. Örneğin 1 Türk lirası 5 Japon yeni ile değiştirilirse Türk lirası ile Japon yeni arasındaki döviz kuru 1 Türk lirası başına 5 Japon yeni dir.Bir Türk lirası ile beş Japon yeni alınabilir.

Döviz Kurunu Etkileyen Faktörler

Döviz kuru, ülkelerin ekonomik performansı, enflasyon oranları, faiz oranları, ticaret dengesi gibi faktörlere bağlı olarak piyasa koşullarında oluşan değerdir. Merkez bankalarının uyguladığı para politikaları ve döviz müdahaleleri de döviz kuru üzerinde etkilidir.

Genel olarak döviz kurlarını etkileyen faktörler şunlardır:

- Enflasyon
- Arz ve talep durumu
- Faiz oranları
- Enflasyon oranları
- Ekonomik büyüme ve istikrar
- Dış ticaret dengesi
- Siyasi ve jeopolitik gelişmeler
- Merkez Bankası politikaları

Döviz kurunun yükselmesi bir ülkenin millî parasının yabancı ülke paralarına karşı değer kaybettiğini gösterir. Döviz kurunun düşmesi ise ülkenin millî parasının yabancı ülke para birimlerine karşı değer kazandığını belirtir.

Döviz Kuru Türleri

Döviz kuru türleri, uygulanan ekonomik politikalara ve piyasa mekanizmalarına göre çeşitlilik kazanır. Bu kurların bazıları piyasaları etkilerken bazıları piyasalardan etkilenen kurlardır. Farklı döviz kuru çeşitleri, yabancı para birimleri arasındaki dengeye yönelik bilgiler verir. Döviz kuru çeşitlerinin hesaplama yöntemleri de farklılık gösterir.

Genel olarak kullanılan döviz kuru türleri şunlardır:

Nominal Kur: Bir ülkenin para biriminin başka bir ülke para birimi karşısındaki değerini gösterir. En çok kullanılan döviz kurudur. Satın alma gücünü ve enflasyon farklarını dikkate almadığı için gerçek ekonomik şartları tam olarak göstermez. Örneğin Türk lirası ile Japon yeni değerlerini karşılaştırmada kullanılan döviz kurudur. Bir Türk lirası ile ne kadar Japon yeni alınabileceğini gösterir. Bir Japon yeni 0,25 ₩ olsun. Bir Türk lirası ile 4 birim Japon yeni alınabilir (1 / 0,25 = 4).

Reel Kur: Enflasyon farklarını da hesaba katarak hesaplanan döviz kurudur. Gerçek ekonomik durumu ve ülkeler arası fiyat farklarını daha iyi yansıtabilir. Bir ülkenin ürünlerinin başka ülke ürünleri ile değişim yaptığı kurdur. Örneğin Türkiye'de 1.000 ₺ ile dört kg Türk pirinci, 5 kg Amerika pirinci alınabilir. Döviz kuru değiştiğinde reel kur ile yapılan hesaplamalarda ülkelerdeki ekonomik gelişmeler ve enflasyon durumları dikkate alınır. Dört kg Türk pirinci ile ne kadar Amerika pirinci alındığı hesap edilir.

Çapraz Kur: İki ülke para biriminin başka bir ülkenin para birimi cinsinden değerine verilen addır. Uluslararası piyasalarda kullanılmayan veya az kullanılan para birimlerini, daha çok tercih edilen para birimlerine çevirmek amacı ile kullanılır. Örneğin Türkiye'de bulunan ve Amerikan doları olan bir kişi bununla euro almak isterse var olan doları Türk lirasına çevirip sonra euro alabilir. Ancak böyle yaparsa alış/satış işlemlerinde ekonomik kayba uğrar. Bunun yerine bir çapraz kur kullanarak bir dolar ile kaç euro alabildiğini hesaplar.

Efektif Kur: Bir ülkenin para biriminin ticaret yaptığı ülkelerin para birimleri karşısındaki ağırlıklı ortalama değeridir. İki farklı döviz kurunun ortalaması alınarak efektif döviz kuru belirlenir. Belirlenen kurla uluslararası ticarette ülkelerin para birimleri cinsinden rekabet gücü ölçülür. Efektif döviz kuru hesaplanırken birçok ülkenin ticaret ağırlıkları dikkate alınır. Efektif kur genellikle analistler ve ekonomistler tarafından ulusal ve uluslararası ekonomik durumları değerlendirmek amacı ile kullanılır.

Türkiye'nin son beş yıla ait döviz rezervleri hakkında bir araştırma yaparak elde ettiğiniz verileri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Yabancı para alım satımında hangi kurun tercih edilmesi gerekir? Nedenini açıklayınız.**

.....

.....

.....

.....

.....

2. **Ülkelerin yabancı ülke paralarına ihtiyaç duymalarının nedenleri nelerdir?**

.....

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıdaki açıklamalarda yer alan ifadelerin döviz ve döviz kuru ile ilgili hangi temel kavram olduğunu açıklamaların karşısındaki sütuna yazınız.

AÇIKLAMALAR	KAVRAM ADI
Bir ülkenin para biriminin ticaret yaptığı diğer ülkelerin para birimleriyle ağırlıklı ortalaması alınarak hesaplanan kurdur.	.....
Almanya'da bulunan ve yanında Türk lirası olan bir kişinin Amerikan doları almak için kullanacağı kurdur.	.....
Sadece kâğıt para şeklindeki yabancı paralardır.	.....
Yabancı para cinsinden her türlü ödeme aracıdır.	.....
İki ülkenin para birimleri arasındaki değişim oranının bu ülkelerin fiyat seviyelerinin de dikkate alınarak hesaplandığı kurdur.	.....

5.5. DEVALÜASYON

Dış ticaretin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde en önemli etken ülkelerin ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin tamamını kendilerinin üretmesinin mümkün olmayışıdır.

Günümüzde bir ülkenin ithalat ve ihracat yapmadan varlığını sürdürmesi çok zordur. Ancak ülkeler çeşitli dönemlerde dış ticarete müdahale etme ihtiyacı duyabilirler.

Her ülkenin millî para birimi belirli bir değere sahiptir. Bu değer çeşitli sebeplere bağlı olarak zamanla değişebilir. Normal şartlarda piyasa şartlarında oluşan millî para birimi değerine bazı durumlarda devlet tarafından müdahale edilebilir.

Görsel 5.3: Devalüasyon

Bir ülkenin resmî para biriminin diğer ülke para birimleri karşısında değerinin kasıtlı olarak düşürülmesine **devalüasyon** denir (Görsel 5.3). Devalüasyon mali bir politika aracıdır. Hükûmet veya merkez bankası tarafından uygulanır. Enflasyonu yüksek olan, yarı sabit veya sabit kur rejimi uygulayan ülke ekonomilerinde görülür. Değer düşürme işlemi tek bir yabancı para birimi karşısında yapılabileceği gibi bütün yabancı para birimleri karşısında da yapılabilir.

Bir ülke ekonomisinde toplam ithalat, toplam ihracattan fazla ise o ülke ekonomisinde dış ticaret açığı vardır. Devalüasyon ile ülkenin satın alma gücü zayıflatılarak daha fazla ihracat, daha az ithalat yapılması sağlanmaya çalışılır. Ülkeler kendi millî para biriminin başka ülke para birimleri karşısında değer kaybetmesini istemez. Ülkenin millî para biriminin diğer ülkelerin para birimleri karşısında değerinin azalmasıyla satın alma gücü zayıflar. Alım yapacak ülke için ithal malların fiyatı artmış olur. Ülkenin dış ülkelere ihraç edeceği ürünlerin fiyatı ise azalmış olur. Böylece ihracat gelirlerinde artış, ithalat giderlerinde ise azalış kaydedilerek bütçe dengeye getirilmeye çalışılır.

Devalüasyonun Nedenleri

Bir ülkenin resmî para biriminin yabancı ülke paraları karşısında bilinçli bir şekilde değerinin düşürülmesinin başlıca nedenleri genel olarak şunlardır:

- Ödemeler dengesi açığı
- Enflasyonun gereğinden yüksek olması
- Ülkedeki döviz kıtlığı
- Ülkenin rekabet gücünün düşmesi
- Dış borç yükünün fazlalığı
- Ekonomik kriz
- Siyasi istikrarsızlık

Devalüasyonun Olumlu Yönleri

Dış ticaret açığını kapatmak, dış ticarette dengeyi sağlamak ve ihracata dayalı büyümeyi gerçekleştirmek için ülke parasının devalüe edilmesinin olumlu yönleri genel olarak şunlardır:

- İhracatı teşvik ederek yerel ürünlerin uluslararası pazarlarda satılmasını sağlar.
- İthalatı pahalı hâle getirerek ihracatı daha cazip hâle getirir.
- Ülkenin ticaret dengesini iyileştirebilir ve ekonomik büyümeyi destekleyebilir.
- Dış ticaret açığı azalarak ödemeler dengesi sağlanır.
- Ülkeye yabancı yatırımcı akışı sağlanır.

Devalüasyonun Olumsuz Yönleri

Devalüasyon her ne kadar olumlu bir para politikası aracı gibi görünse de bunun çeşitli negatif etkileri de vardır. Bu etkiler genel olarak şunlardır:

- İthal edilen mal ve hizmetler için ödenen fiyatlar artar.
- Yabancı para cinsinden borçlu olan işletmeler için borcun geri ödeme maliyeti yükselir.
- İthalata bağlı sektörler için enflasyon baskısı oluşturur.
- İthal ürünlerin alım maliyetini yükselttiğinden enflasyonu arttırır.
- İthalata bağımlı sektörler ve tüketiciler üzerinde enflasyonist baskılara neden olabilir.
- Çok sık yapılırsa yatırımcı açısından ülkeye olan güven azalır.

Devalüasyonun Sonuçları

Ülkede ithalatı azaltarak ekonomide istikrarı sağlamak için gerçekleştirilen devalüasyonun sonuçları şu şekilde sıralanabilir:

- İthalat maliyetleri artar.
- İhracatta artış meydana gelir.
- Enflasyon yükselir.
- Faiz oranları yükselir.
- Cari açık azalır.
- Turizm gelirleri artar.

ARAŞTIRINIZ

Türk ekonomisinin hangi tarihlerde devalüasyon yaptığını ve bu işlemin Türk ekonomisine etkilerini araştırarak elde ettiğiniz verileri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Bir ülkenin devalüasyon yapmasının nedenleri nelerdir?**

.....

.....

.....

.....

.....

2. **Devalüasyon ile dış ticaret arasında ne tür bir ilişki vardır?**

.....

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
Devalüasyon yapılan ülkenin ekonomisine olan güven azalır.	.....
Devalüasyon yapılan ülkede ithal ürünlerin maliyeti yükselir.	.....
Devalüasyon yapılırsa ülkenin turizm gelirleri artar.	.....
Ülke parasının devalüe edilmesi ile ihracat artar.	.....
Devalüasyon enflasyonu düşürür.	.....

5.6. ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLAR

Ülke ekonomileri dinamik bir yapıya sahiptir. Ulusal ve uluslararası piyasalarda meydana gelen gelişmelerden etkilenir. İnsanların istek ve ihtiyaçları, yaşam standartları, refah düzeyi ve teknoloji geçmişten günümüze sürekli artış gösterir. Ülkelerin sahip oldukları doğal kaynaklar, coğrafi konumları ve uyguladıkları ekonomi politikaları ülkeler arasında dış ticaretin yapılmasını gerekli hâle getirmiştir. Dış ticaretin gelişerek artması uluslararası ticaret işlemlerinin çeşitli düzenlemeler ve kurallar çerçevesinde yapılmasını beraberinde getirmiştir. Bu amaçla ülkelerin gerçekleştirdikleri dış ticaret işlemlerinde karşılaşılabilecek güçlükleri en aza indirerek çözmek için çeşitli kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Bu kuruluşlar şunlardır:

Uluslararası Para Fonu (IMF)

1918-1939 yılları arasında ortaya çıkan ekonomik kriz ülkelerin ekonomik büyümesini ve dış ticaretin gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını önemli ölçüde arttırmıştır. Ortaya çıkan ekonomik krizlerden en az düzeyde etkilenmek ve ülkeler arasında iş birliğini sağlayabilmek için uluslararası para sistemi kurulması ihtiyacı doğmuştur.

Uluslararası Para Fonu [International Monetary Fund-IMF (İnterneyşınıl monetery fand)] döviz kurları, ödeme planları, borsa gibi küresel ekonomik düzeni takip etmek, denetim ve organizasyon yapmak, aynı zamanda teknik ve finansal destek sağlamak için kurulan uluslararası bir örgüttür. Temel amacı ekonomik sıkıntı yaşayan ülkelere para fonu sağlamak ve küresel ekonomiyi istikrara kavuşturmaktır.

IMF, 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında ABD'nin New Hampshire (niv hemşır) eyaletinin Bretton Woods (bredın vıds) kentinde yapılan uluslararası bir konferansta kurulmuştur. Türkiye'nin de içinde bulunduğu 45 ülke 27 Aralık 1945'te ana sözleşmeyi imzalamıştır (Görsel 5.4).

Görsel 5.4: IMF logosu

IMF'nin Amaçları ve Görevleri

IMF, uluslararası parasal iş birliğini desteklemek amacıyla ülkelerin güçlü ekonomiler oluşturmalarına yardımcı programları geliştirmelerine yardımcı olur ve kredi sağlar. IMF kredileri kısa ve orta vadelidir. IMF'nin genel olarak amaçları ve görevleri şunlardır:

- Uluslararası parasal konularda iş birliğini sağlamak, teşvik etmek ve geliştirmek
- Döviz kurlarında istikrarı sağlamak ve korumak
- Çok taraflı ödemeler sisteminin kurulmasına destek olmak
- Uluslararası ticaretin dengeli bir şekilde yaygınlaşmasını ve büyümesini kolaylaştırmak
- Ödemeler dengesi finansmanında problemler yaşayan üye ülkelere finansal destek sağlamak
- Çok taraflı ödemeler sisteminin kurulmasına yardım etmek

Dünya Bankası (WB)

İkinci Dünya Savaşı sonunda ortaya çıkan küresel ekonomik krizin etkilerini azaltmak amacı ile uluslararası iş birliği yoluna gidilmiş ve bu iş birliğinin kurumsallaşması sonucunda da yoksulluk seviyesi yüksek olan ülkelere ekonomik destek sağlamak üzere Dünya Bankası [World Bank (Vörd benk)] kurulmuştur (Görsel 5.5). İlk olarak 1945 yılında Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD=International Bank for Reconstruction and Development) adıyla kurulmuştur. 1947 yılında Birleşmiş Milletlerin özerk uzman kuruluşlarından biri olma özelliği kazanmıştır. Dünya Bankası bilinen banka işlemlerini yapan bir kuruluş değildir. Dünya Bankası ve IMF, BM sistemine dâhil olarak çalışan ve aynı hedefi paylaşan kuruluşlardır.

Görsel 5.5: WB logosu

Temel hedefleri üye ülkelerde yaşam standartlarını yükseltmektir. Bir ülkenin Dünya Bankasına üye olabilmesi için IMF üyesi olma zorunluluğu vardır. Dünya Bankası 2025 itibarıyla 188 üye ülke tarafından yönetilmektedir ve bu ülkelere karşı sorumludur.

Dünya Bankasının Amaçları ve Görevleri

Dünya Bankası kurulduğu ilk yıllarda gelişmemiş ülkelerin altyapı sorunlarını çözmeye yardım etmeyi hedeflemiştir. Günümüzde ise az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ulaşım, sağlık, demografi, göç, eğitim, çevre ve sosyal güvenlik gibi birçok konudaki sorunlarına çözümler üretmektedir. Dünya Bankası kredileri uzun vadelidir. Dünya Bankasının genel olarak amaçları ve görevleri şunlardır :

- Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere her anlamda yardım sunmak
- Ülkelere farklı kredi seçenekleri ile ekonomik destek sunmak
- İhtiyacı olan ülkelere finansal anlamda teknik destek sunmak
- Başvuran ülkelere faizsiz proje desteği ve hibesi vermek
- Özel sektör yatırımlarını teşvik etmek
- Yoksulluk oranı yüksek ülkelerde hayat standartlarını yükseltmeye yönelik projeler geliştirmek
- Az gelişmiş ülkelerin sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmaları için destek vermek

Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)

Ülke ekonomileri hassas bir dengeye sahiptir. Dünya üzerinde bulunan bütün ülke ekonomileri küresel ekonomik krizlerden etkilenir. Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü [Organisation for Economic Co-Operation and Development (Organizeyşın for ekonomik koopereyşın end divelopmınt)] finans alanında istikrarı sağlamak, korumak, sosyal, kültürel ve ekonomik iyileşmeyi sağlamak amacıyla uluslararası piyasalarda oluşan verilerin yakından takip edilmesi ve gerekli konularda doğru adımların atılması için İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Batı Avrupa ekonomilerinin desteklenmesi ve onarımı amacıyla kurulan bir teşkilattır (Görsel 5.6). Elde ettiği verileri ulusal ve uluslararası düzeyde yayınlayan OECD ilk olarak Marshall Planı kapsamında Amerikan ve Kanada yardımlarını yönetmek üzere Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütü olarak kurulmuştur. Daha sonra 14 Aralık 1960'ta Paris Sözleşmesi'nin imzalanmasının ardından 30 Eylül 1961 tarihinde 20 kurucu üye tarafından kurulmuştur. Günümüzde OECD'nin 38 üye ülkesi vardır.

Görsel 5.6: OECD logosu

Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütünün Amaçları ve Görevleri

OECD üye olan ve olmayan ülkelerde ekonomik ve sosyal kalkınmalara ve uluslararası yükümlülüklere uygun olarak dünya ticaretinin geliştirilmesini hedefler. Ülkelerin eğitim sistemleri, sosyal güvenlik politikaları, tatil süreleri, yaşlıların bakımı gibi insanların günlük hayatını etkileyen her türlü konuyla ilgilenerek çözüm yolları üretir.

Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütünün amaçları ve görevleri şunlardır:

- Ülkelerin refah düzeyini yükseltmek
- Halkın yaşam kalitesini arttırmak
- Yatırım, girişimcilik, ticaret, teknoloji gibi alanlarda iş birliği sağlamak
- Yeni iş olanakları sağlamak
- İşsizlik oranını azaltmak
- Ekonomi kültürünü yaymak
- Dış ticaretin gelişmesine katkı sağlamak
- Ekonomik büyümeye ilişkin bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde istatistiksel veriler hazırlamak, analiz yapmak ve rapor yayınlamak

Avrupa Birliği (AB)

Birinci ve İkinci Dünya savaşları sonunda ekonomik ve sosyal anlamda zayıf düşen Avrupa'da ekonomik ve sosyal hayatı güçlendirmek amacıyla ülkeleri ekonomik ve siyasi yönden birleştiren bir örgüt kurulması fikri doğmuştur. Bu amaçla önce 18 Nisan 1951'de Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg'un katılımıyla Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (ECSC) kurulmuştur. Daha sonra aynı ülkelerin katılımıyla 25 Mart 1957'de Roma Antlaşması imzalanarak ekonomik iş birliği topluluğu olan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur.

1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması'nda topluluğu kuran ülkeler arasında önce bir gümrük birliğinin ve sonrasında ortak pazarın kurulması öngörülmüştür. Bu kapsamda, gümrük vergilerinin ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasını hedefleyen gümrük birliği 1968 yılında yürürlüğe girmiştir. Avrupa Birliği'ni [European Union – EU (Yüropiyın yünyın)] diğer uluslararası örgütlerden ayıran en önemli özellik, üye ülkelerin ulusal egemenliklerini AB'ye devretmeleridir. Ayrıca AB'ye üye olmak isteyen ülkelerin coğrafi olarak Avrupa'da olması ve Kopenhag Kriterleri adı verilen üyelik kriterlerini karşılaması gerekir.

Avrupa Birliği, İkinci Dünya Savaşı'nın oluşturduğu tahribatın azaltılmasında ve demokrasinin kurulmasında çok etkili olmuştur. AB amblemi üzerindeki 12 yıldız Avrupa halkları arasında dayanışmayı, uyumu ve birliği sembolize etmektedir (Görsel 5.7).

Görsel 5.7: AB logosu

27 üye ülkeden oluşan Birlik; idare, denetim, temsil, yasama ve karar alma alanlarında çok kurumlu bir yapıya sahiptir (Tablo 5.1). Bu yapı içerisinde AB Konseyi, AB Komisyonu Avrupa Adalet Divanı, Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Havacılık Otoritesi, Avrupa Polis Teşkilatı, AB Parlamentosu gibi çok sayıda kurum görev yapmaktadır.

Tablo 5.1: Avrupa Birliği'ne Üye Ülkeler

Sıra No	Ülke Adı	Sıra No	Ülke Adı	Sıra No	Ülke Adı
1.	Almanya	10.	GKRY	19.	Lüksemburg
2.	Avusturya	11.	Hırvatistan	20.	Macaristan
3.	Belçika	12.	Hollanda	21.	Malta
4.	Bulgaristan	13.	İrlanda	22.	Polonya
5.	Çekya	14.	İspanya	23.	Portekiz
6.	Danimarka	15.	İsveç	24.	Romanya
7.	Estonya	16.	İtalya	25.	Slovakya
8.	Finlandiya	17.	Letonya	26.	Slovenya
9.	Fransa	18.	Litvanya	27.	Yunanistan

Avrupa Birliği'nin Amaçları ve Görevleri

Öncelikle Avrupa kıtasında barışın sağlanması ve ekonomik iş birliğinin kurulması için oluşan Birlik daha sonra siyasi olarak da birleşmeyi sağlamıştır. Üye devletlerin birbirleri ile her alandadayanışması, insan haklarının korunması ve üye devletlerin sosyal, siyasi, kültürel kaynaşmasının ve gelişiminin sağlanması için çaba gösterir. Avrupa Birliği'nin amaçları ve görevleri şunlardır:

- Vatandaşlarının en üst düzeyde yaşam ve kalite standartlarına sahip olmasını sağlamak
- Ekonomik büyümeyi sürdürebilmek
- Güçlü ve etkili bir dış politika aktörü olmak
- İnsan hakları, demokrasi, özgürlük ve hukukun üstünlüğü değerlerini korumak
- Her alanda kadın-erkek eşitliğini sağlamak
- Her türlü ayrımcılıkla mücadele etmek
- İklim değişikliği ile mücadele etmek
- Çevreyi en üst düzeyde korumak
- Enerji verimliliğini ve güvenliğini sağlamak
- İstihdamı arttırmak
- Üye ülkeler arasında ticareti serbestleştirmek
- Diğer ülkelere karşı ortak bir gümrük politikası uygulamak
- Sermaye ve iş gücü hareketlerini serbest bırakmak
- Tarımdan diğer sektörlere, hukuki yapıdan parasal ve siyasi bütünleşmeye kadar ortak politikalar saptamak
- Yasa dışı göç, uluslararası terörizm; insan, silah, uyuşturucu kaçakçılığı gibi suçlarla etkin biçimde mücadele etmek
- Avrupa'da özgürlük, güvenlik ve adaleti teminat altına almak
- Tek pazar ve para birimi çerçevesinde ekonomik ve sosyal kalkınmayı ilerletmek
- Temel insan hakları, insanların serbest dolaşımı, insanların medeni ve politik hakları çerçevesinde bir "Avrupa Birliği Vatandaşı" kavramı oluşturmak
- Sosyal ve yöresel uyumu sağlamak

Avrupa Birliği Kurumları

Avrupa Birliği, amaçlarını ve değerlerini gerçekleştirip geliştirecek ve Birliğin, vatandaşlarının ve üye devletlerin çıkarlarına hizmet edecek kurumsal yapıya sahiptir. Avrupa Birliği Antlaşması'na göre Birlik kurumları şunlardır:

Avrupa Parlamentosu: Doğrudan halk tarafından seçilen organdır. AB üyesi ülkelerin vatandaşları beş yılda bir yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oy kullanarak temsilcilerini seçerler.

Avrupa Komisyonu: Yasama sürecini başlatan, ayrıca Birliğin yürütme organı olarak AB müktesebatını, bütçeyi ve programları uygulamaktan ve idari denetimden sorumlu kurumdur. Avrupa Komisyonu, her bir üye devletten bir kişinin yer aldığı 27 üyeden oluşur. Bu üyelere "komiser" adı verilir.

Avrupa Birliği Konseyi: Avrupa Birliği üyesi devletlerin hükümetlerinde görev yapan bakanlardan oluşan bir kurumdur. Üye devletlerin ulusal çıkarlarını korur.

Avrupa Birliği Zirvesi: Üye devletlerin başbakanları veya devlet başkanları ile Avrupa Birliği Zirvesi Başkanı ve Avrupa Komisyonu Başkanı'nın katılımıyla yapılır. Yılda dört defa toplanarak birliğin gelişmesi ve Avrupa'nın bütünleşmesi doğrultusunda öncelikleri ve temel politikaları belirleyen kararlar alır.

Avrupa Birliği Adalet Divanı: Avrupa Birliği'nin yargı organıdır. Adalet Divanı, Genel Mahkeme ve uzmanlık mahkemeleri olmak üzere üçlü bir yapıdan oluşur. Temel amacı, Avrupa Birliği hukukunun Avrupa Birliği içerisinde her yerde aynı şekilde yorumlanmasını ve uygulanmasını sağlamaktır.

Avrupa Sayıştayı: Birliğin tüm gelir ve giderlerini inceleyen kurumdur. İşlemlerin hukuka ve usule uygunluğunu kontrol eder. Sayıştay denetimi, gelir ve giderlerin hukuka uygunluğu ile düzenliliğini ve iyi bir mali idareyi sağlamaya yöneliktir. Avrupa Sayıştayı her bir üye devletten birer üye olmak üzere 27 üyeden oluşur.

Avrupa Merkez Bankası: Tüzel kişiliğe sahip bağımsız bir AB kurumudur. Görevi, para birimi olarak euroyu kullanan AB üyesi ülkelerden oluşan euro bölgesinde fiyat istikrarını sağlamaktır. Bu görevini üye devletlerin merkez bankaları ve Avrupa Merkez Bankası'ndan oluşan Avrupa Merkez Bankaları Sistemi içinde yerine getirir.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD)

Her ülkenin çeşitli sorunları vardır. Ülkeler bu sorunların bir kısmını kendi imkânlarıyla çözebilirken bazı sorunları tek başlarına çözemezler. Ülkeler tek başlarına üstesinden gelemeyeceklerini düşündükleri sorunların çözümü için uluslararası örgüt ve kuruluşlarla iş birliğine giderek sorunları çözmeye çalışırlar.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı [United Nations Conference on Trade and Development-UNCTAD (Yunaytıd neyşıns konfırıns on treyd end developmınt)], Birleşmiş Milletler sistemi içinde 1964 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1995 sayılı kararı ile gelişmekte olan ülkelerin dünya ticaretine daha fazla katılımlarını sağlamak ve bu yolla kalkınmalarına yardımcı olmak için kurulmuştur (Görsel 5.8). Merkezi İsviçre'nin Cenevre kentindedir. UNCTAD zayıf ülke ekonomilerinin sürdürülebilir kalkınmasını sağlayacak politikalar tasarlanması sürecinde analiz, tartışma ve görüş birliği oluşturulmasına katkıda bulunur. Uluslararası iş birliği, uluslararası ticaret, teknoloji transferi, kalkınma, yatırımlar, maliye uygulamaları, ulusal politikalar, bölgesel gelişmeler, sektörel çalışmalar gibi pek çok konuda faaliyet gösterir.

Görsel 5.8: UNCTAD logosu

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansının Amaçları ve Görevleri

UNCTAD, gelişme yolundaki ülkelerde ticaret, kalkınma ve yoksulluk konularını ele almak, özellikle ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı hızlandırmak amacıyla kurulmuştur. UNCTAD'ın genel amaçları ve görevleri şöyledir:

- Ülkelerin ekonomik anlamda entegrasyonunu ve gelişimini amaçlar.
- Mevcut ulusal ve uluslararası ekonomi politikaları geliştirme konusunda, bilgi temelli faaliyetler gösterir.
- Uzmanlar ve uzmanların değişimi yoluyla hükûmetler arası forum çalışmalarını uygular.
- Hükûmet temsilcileri ile uzmanlardan yararlanarak araştırma, analiz ve veri toplama görevini yerine getirir.
- Gelişmiş ülkelerin ekonomilerinden yararlanarak gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarına göre teknik yardım sağlar.
- Teknik yardımın dağıtımı konusunda diğer organizasyonlarla iş birliği yapar.

ARAŞTIRINIZ

Türkiye'nin üye olmadığı ekonomik kuruluşları araştırarak elde ettiğiniz verileri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Uluslararası ekonomik kuruluşların kuruluş amaçları nelerdir?**

.....

.....

.....

.....

.....

2. **Uluslararası ekonomik kuruluşlardan hangisinin kuruluş amacı diğerlerine göre daha kapsamlıdır? Nedenleriyle açıklayınız.**

.....

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıdaki açıklamalarda yer alan ifadelerin uluslararası ekonomik kuruluşlar ile ilgili hangi temel kavram olduğunu açıklamaların karşısındaki sütuna yazınız.

AÇIKLAMALAR	KAVRAM ADI
Ülkelere yabancı para ihtiyaçları için kısa ve orta vadeli kredi sağlayan kuruluştur.	.....
Temel amacı üye olup olmadığına bakılmaksızın bütün ülkelerdeki refah düzeyini arttırmak olan kuruluştur.	.....
Avrupa kıtasındaki ülkelerin ekonomik ve siyasi açıdan birleşmelerini hedefleyen birliktir.	.....
Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere her konuda uzun vadeli kredi sağlayan kuruluştur.	.....
Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin her türlü alanda gelişmeleri yönünde raporlar hazırlayan birliktir.	.....

5.7. ULUSLARARASI EKONOMİ KURULUŞLARININ TÜRK EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Uluslararası ekonomik kuruluşlar; ülkeler arasındaki eğitim, bilim, ekonomi, ticaret, politika gibi siyasal ve kültürel birçok konuda iş birliği amacıyla kurulmuştur. Söz konusu kuruluşların temel amacı ülkelerle iş birliği yaparak onların karşılaştığı sorunları uluslararası ekonomik ve mali bütünleşmeler ile çözüme kavuşturmaktır.

Uluslararası ekonomi kuruluşları ülkeler düzeyinde faaliyet gösteren, ticari amaç taşımayan ve birden çok devleti ilgilendiren her çeşit kuruluştur. Ülkeler bu kuruluşlara üye olarak ulusal ve uluslararası piyasalarda rekabet ve pazarlık güçlerini arttırırlar. Bu kuruluşların Türk ekonomisine etkileri şunlardır:

Uluslararası Para Fonunun (IMF) Türk Ekonomisine Etkileri

IMF üye ülkelerle uluslararası parasal iş birliğini desteklemek, finansal istikrarı sağlamak, uluslararası ticareti kolaylaştırmak, yüksek istihdamı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve dünya genelinde yoksulluğu azaltmak için faaliyet gösteren bir kuruluştur. Türkiye İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan küresel ekonomik krizin etkisiyle yeni oluşturulan uluslararası örgütlere üye olmaya çalışmıştır.

Türkiye, IMF'ye "19 Şubat 1947 tarih ve 5016 sayılı Milletlerarası Para Fonu ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasına Katılmak İçin Hükümete Yetki Verilmesine Dair Kanun"un verdiği yetkiye dayanarak 11 Mart 1947 tarihinde üye olmuştur. Yaşanan ekonomik krizler sebebiyle ilk kez 1961 yılında IMF ile stand-by anlaşması yapılmıştır. 2008 yılına kadar toplam on dokuz stand-by anlaşması yapılmıştır. 2008 yılından sonra IMF ile yeni bir anlaşma yapılmamış, IMF'siz sürdürülen ekonomik istikrar programlarına geçiş yapılmıştır. Türkiye 2013 yılı itibarıyla IMF'ye olan bütün borçlarını ödemiştir. Türkiye 1961'den 2013'e kadar IMF'den toplam 50 milyar doların üzerinde kaynak kullanmıştır. Türkiye'nin yıllara göre IMF'ye olan borcu incelendiğinde 1999 yılında 600 milyon SDR (834 milyon $) olan borç yükü, 2002 yılına gelindiğinde 16,2 milyar SDR (22,5 milyar $)'a kadar çıkmıştır. Türkiye'nin IMF'ye olan borç miktarı 14 Mayıs 2013'te 281 milyon SDR (390 milyon $)'lık ödemenin yapılmasıyla bitmiştir. (Tablo 5.2).

Tablo 5.2: Türkiye'nin IMF'den Aldığı Kredi Miktarları

IMF ile Stand-by Anlaşması Tarihi	IMF'den Çekilen Kredi Miktarı (Bin SDR)	IMF'den Çekilen Kredi Miktarı (Bin $)
1 Ocak 1961	16.000	22.240
30 Mart 1962	15.000	20.850
15 Şubat 1963	21.500	29.885
15 Şubat 1964	19.000	26.410
1 Şubat 1965	0	0
1 Şubat 1966	21.500	29.885
15 Şubat 1967	27.000	37.530
1 Nisan 1968	27.000	37.530
1 Temmuz 1969	10.000	13.900
17 Ağustos 1970	90.000	125.100
24 Nisan 1978	90.000	125.100
19 Temmuz 1979	230.000	319.700
18 Haziran 1980	1.250.000	1.737.500
24 Temmuz 1983	56.250	78.187
4 Nisan 1984	168.750	234.562
8 Temmuz 1994	460.500	640.095
22 Aralık 1999	11.738.960	16.317.154
21 Aralık 2000	5.734.000	8.039.760
4 Şubat 2002	11.914.000	16.560.460
11 Mayıs 2005	4.413.60	6.134.906
Toplam	**30.569.062**	**50.530.754**

Dünya Bankası'nın (WB) Türk Ekonomisine Etkileri

Dünya Bankası Türkiye'ye finansal kaynak sağlayan uluslararası önemli bir kuruluştur. Türkiye Dünya Bankası'na 11 Mart 1947 tarihinde üye olmuştur.

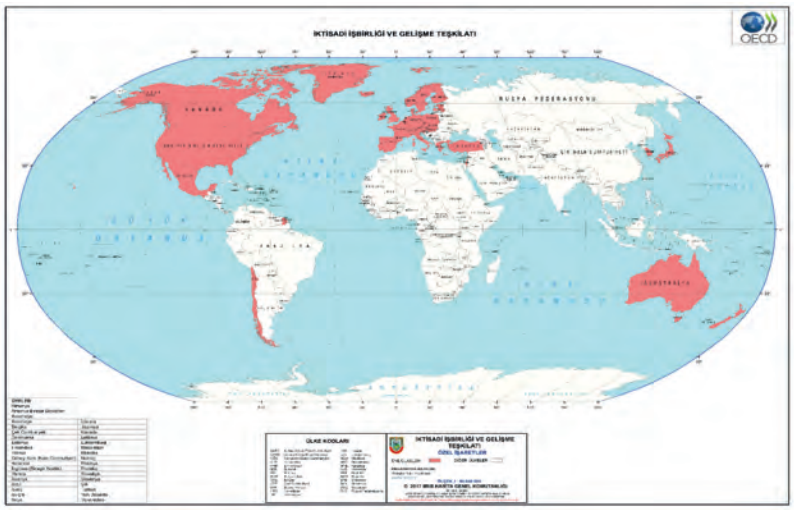
Dünya Bankasının Türkiye ile olan ilişkisi; ekonomik büyüme, yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yöneliktir. Dünya Bankası ile Türkiye arasındaki ilişkiler Türkiye'deki liman inşaatları ve gelişim projeleriyle başlamıştır. Bu projeler ile Türkiye'nin ticari ekonomisini canlandırmak ve bölgesel istikrarı sağlamak hedeflenmiştir. Dünya Bankası 2015 yılına kadar Türkiye'de özel yatırımlar, sağlık, enerji ve kentsel gelişme alanlarında önemli katkılar sağlamıştır. Jeotermal Enerji Geliştirme Projesi 2016 yılında onaylanarak 2022 yılına kadar tamamlanmıştır. Ayrıca 2023 yılında meydana gelen depremde Türkiye'ye önemli bir finansal destek sağlamıştır.

Dünya Bankası ile ilişkiler Türkiye'nin 2024-2028 dönemi için hazırlanan 12. Ulusal Kalkınma Planı ile uyumlu bir şekilde, ülkenin ekonomik direncini artırma ve kapsayıcı hizmetler ile iş olanaklarını geliştirme hedefleri ile devam etmektedir.

Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) Türk Ekonomisine Etkileri

OECD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan Batı kuruluşları sisteminin bir parçası olarak ihdas edilmiştir. Batı Avrupa ekonomilerinin desteklenmesi ve onarımı amacıyla 1947-1960 yılları arasında faaliyette bulunan Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütünün (OEEC) işlevini tamamlaması üzerine, onun yerine ve daha geniş bir görev tanımı çerçevesinde kurulmuştur (Harita 5.1).

Türkiye, OECD'nin yirmi kurucu üyesinden biridir. 29 Mart 1961 yılında 293 sayılı kanunla örgüte katılmıştır. 1980 yılına kadar Türkiye OECD ilişkileri daha çok Türkiye'nin ekonomik durumunun görüşüldüğü ve yardım miktarının belirlendiği Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumu ve Türkiye'nin Dış Borçları Çalışma Grubunun faaliyetleri üzerinde yoğunlaşmıştır. 1980 yılından 2000 yılına kadar Türkiye OECD ilişiklerinde göreceli olarak azalma olmuştur. 2000 yılından sonra Türkiye'de faaliyet gösteren ulusal kurum ve kuruluşlar faaliyet alanlarına giren konularda OECD ile iş birliği yapmaktadır. Ayrıca Ankara'da Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından idare edilen bir OECD Çok Taraflı Vergi Merkezi (OECD Ankara Multilateral Tax Center) bulunmaktadır. 1993 yılında kurulan OECD Ankara Çok Taraflı Vergi Merkezi, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde teknik bilgi yardımı sağlamak amacıyla OECD üyesi ülkelerin öncülüğünde, bu ülkelerin üst düzey vergi memurlarına vergi eğitimi vermektedir.

Harita 5.1: OECD'ye üye ülkeler

Avrupa Birliği'nin Türk Ekonomisine Etkileri

Ülkeler, ortak politikalar üreterek politik alanlarda güç elde etmek ve ekonomik çıkarlar edinmek için ekonomik birleşmeler denilen yapılanmalara giderler.

AB'nin temelleri 1951 yılında altı ülkenin katılımıyla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurularak atılmıştır. 1957 yılında gümrük birliği işlevini gören Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Birliği (AB) adını almıştır.

Türkiye'nin Gümrük Birliğine üyelik süreci 31 Temmuz 1959 tarihinde, Birliğe üye olmak amacıyla Avrupa Ekonomik Topluluğuna başvurmasıyla başlamıştır.

Gümrük Birliğinin ilk zamanlarında AET bazı ürünlerde tek taraflı olarak gümrük vergilerini kaldırmıştır. Sonraki yıllarda gümrük tarifesi uygulanmayacak ürünlerde çeşit artırılmıştır. Ancak Türkiye'nin AET'ye olan ihracatı %9, ithalatı ise %29 artmıştır. AET bu dönemde Türk ekonomisinin gelişmesi amacıyla Türkiye'ye 175 milyon tutarında bir kredi vermiştir.

Türkiye'nin Gümrük Birliğine tam üye olmasıyla Avrupa menşeli sanayi mallarına uygulanan gümrük vergileri, kısıtlamaları ve engelleri kaldırılmıştır. Avrupa ise Türkiye'ye istisnai olarak kota uyguladığı bazı hazır giyim ve sanayi sektörü de dâhil olmak üzere işlenmiş tarım ürünleri üzerindeki gümrük vergilerini ve engelleri kaldırmıştır. Bu süreçte Türkiye ekonomisi ortalama %8 büyümüştür. Bu dönemde çeşitli sanayi sektörlerinde verimlilik ve kalite artırılmış, uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazanılmıştır. Özellikle ana sanayi ve yan sanayi sektörü, rekabet gücünü, kaliteyi ve etkinliğini artırmıştır.

Gümrük Birliğine geçişin tamamlanmasıyla ulusal firmalar, yerel ve küçük pazarlardan daha büyük ve uluslararası pazarlara hitap etmek durumunda kalmışlardır. Bu durum, ilk yıllarda Türk sanayicisini rekabet etme konusunda zorlamıştır. Geçen süreçte Türk sanayicisi pek çok alanda Avrupa ile mücadele edebilecek duruma gelmiştir. Türk Sanayi Sektörü, yeni teknolojik gelişmeleri takip ederek gerekli inovasyon çalışmalarını yapmıştır. Türk firmaları üretimde âtıl kapasiteyi işlevli hâle getirerek beyaz eşya ve otomotiv yan sanayisinde yabancı firmalarla rekabet edebilecek güce gelmiştir. Türkiye ile AB arasında gerçekleşen önemli faaliyetlerin tarihleri şöyledir (Tablo 5.3):

Tablo 5.3: Türkiye-AB İlişkilerinde Temel Tarihler

12 Eylül 1963	Ankara Anlaşması'nın imzalanması (Yürürlük: 1 Aralık 1964)
1 Ocak 1996	Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesi
10-11 Aralık 1999	Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığını tescili
3 Ekim 2005	Üyelik müzakerelerinin başlaması
12 Haziran 2006	Müzakere sürecinde ilk olarak 25 No.lu "Bilim ve Araştırma" faslının açılması
14 Aralık 2015	17 No.lu "Ekonomik ve Parasal Politika" faslının açılması
30 Haziran 2016	33 No.lu "Mali ve Bütçesel Hükümler" faslının açılması

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın Türk Ekonomisine Etkileri

UNCTAD, dünya ticaretinin ve uluslararası ekonomik ilişkilerin olduğundan daha ileriye götürülmesi hedefi ile toplanan bir konferanstır. Temel amacı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin dünya ticaretine daha fazla katılımlarını sağlamak ve bu yolla kalkınmalarına yardımcı olmaktır.

Türkiye, 1964 yılında Cenevre'de yapılan ilk UNCTAD konferansına üye olma özelliği taşıyan yüz yirmi ülkenin içinde yer almıştır. İlk konferanstan itibaren üyeliği devam etmektedir. Bu yıllarda Türkiye genç bir ekonomiye sahip ve birçok üründe ithalata bağımlıydı.

Türkiye'nin UNCTAD'a üye olmasındaki temel amaç, ülkedeki döviz kıtlığına ve dış ticaret engellerine takılmadan ithalata duyduğu ihtiyacı karşılayabilme isteğidir.

Türkiye, UNCTAD'da Birleşmiş Milletler sistemi içinde ve Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Kanada, Avustralya, İsviçre gibi gelişmiş ülkelerden oluşan B Grubu'nda yer alan bir ülkedir.

Ülkemizin AB adayı gelişme yolundaki ülke statüsünde bulunması, UNCTAD konferansları sürecinde dikkate alınan bir konudur. UNCTAD konferanslarda Türkiye'yi destekleyici faaliyetlerin sürdürülerek somut eylemlere dönüşmesini ve hayata geçirilmesini belirtmiştir. Bu süreçte Türkiye'ye idari ve mali bakımdan yapılan desteklerin reforma tabi tutularak arttırılmasını savunmuştur.

UNCTAD, hazırladığı yıllık Ticaret Kalkınma ve Dünya Yatırım Raporları ile Türkiye'nin uluslararası ekonomideki yerini tespit etmesine destek sağlamıştır. Bu raporlar, Türkiye'nin ekonomik alanda politika geliştirme süreçlerinde önemli katkılar sağlamıştır. Bu katkılar şunlardır:

- Türkiye'nin uluslararası ticarette etkinliğini arttırmak için ticaret politikaları, tarifeler ve anlaşmaları hakkında teknik destek vererek ihracatın arttırılmasında etkili olmuştur.
- Yabancı yatırımcıların teşvik edilmesi için yatırım ortamının iyileştirilmesi ve teknolojinin daha etkin kullanılması yönünde tavsiyeler sunarak yabancı yatırımcıları teşvik etmiştir.
- Türkiye'nin sürdürülebilir ticaret, çevre koruma ve yenilenebilir enerji alanlarında kapasite kullanımını arttırmak için proje önerileri sunmuştur.
- Yaptığı rehberlik faaliyetleri ile işletmelerin e-ticareti ve teknolojiyi etkin kullanmaları yönünde etkili olmuştur.

ARAŞTIRINIZ

Türkiye ekonomisine 2024 yılında uluslararası ekonomi kuruluşlarından hangisinin katkısının en fazla olduğunu araştırınız ve elde ettiğiniz verileri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Ülkelerin uluslararası düzeyde faaliyet gösteren ekonomik kuruluşlara üye olmasının sebepleri nelerdir?**

.....

.....

.....

.....

.....

2. **Uluslararası kuruluşlardan hangisinin Türkiye ekonomisi üzerinde olumlu etkisi daha fazladır? Sebepleriyle açıklayınız.**

.....

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin AB'ye entegrasyonu sürecindeki dönemler verilmiştir. Bu dönemlere ilişkin önemli gelişmeleri yazınız.

AÇIKLAMALAR	KURULUŞ ADI
Türkiye'nin uluslararası ticarette etkinliğini arttırmak için tavsiyelerde bulunan kuruluştur.	.....
Türkiye'nin üye olmadığı ancak bazı imtiyazlarından faydalandığı kuruluştur.	.....
Türkiye'nin döviz kıtlığını gidermek ve toplumun refah düzeyini arttırmak için üye olduğu ve 2013 yılında borcunun tamamen bittiği kuruluştur.	.....
Özellikle Türkiye'ye yabancı sermaye girişini sağlamak için destek veren kuruluştur.	.....
Ekonomik ve sosyal politikaların geliştirilmesinde Türkiye'ye destek veren kuruluştur.	.....

5.8. TÜRKİYE'NİN AB İLE İLİŞKİLERİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Türkiye Cumhuriyeti çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmak için uluslararası gelişmeleri yakından takip etmiş ve OECD, NATO gibi uluslararası kuruluşlara üye olmuştur. Bu süreçte Türkiye Cumhuriyeti 31 Temmuz 1959'da Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'na da katılma başvurusunda bulunmuştur.

AET; Avrupa ülkelerinin ortak değer etrafında bir araya gelmeleri, ekonomik kalkınmayı sağlamaları, siyasi ve sosyal anlamda dayanışmayı sağlamaları amacıyla 1957'de kurulmuştur. Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan altı üye tarafından Roma Antlaşması imzalanmıştır. Topluluk, farklı tarihlerde yeni üyelerin katılımı sonucunda günümüzde 27 üyeden oluşan bir birlik hâline gelmiştir. 1 Kasım 1993 tarihinde imzalanan Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği (AB) yapısı oluşturulmuştur. Birlik 2002 yılında ortak para birimine geçmiş, üye ülkeler 2002 tarihinden itibaren kendi ulusal para birimleri yerine ortak para birimi olan euroyu kullanmaya başlamışlardır. Danimarka, İsveç ve Birleşik Krallık (İngiltere) AB üyesi oldukları hâlde ortak para birimine dâhil olmamışlardır.

AB 1959 yılında Türkiye'nin yaptığı başvuruyu kabul etmiştir. Üyelik koşullarının gerçekleşmesi için Ankara Antlaşması adıyla bir ortaklık antlaşması imzalanmıştır. Ankara Antlaşması 12 Eylül 1963'te imzalanmış ve 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşma Türkiye ile AB arasındaki ilişkinin temelini oluşturur.

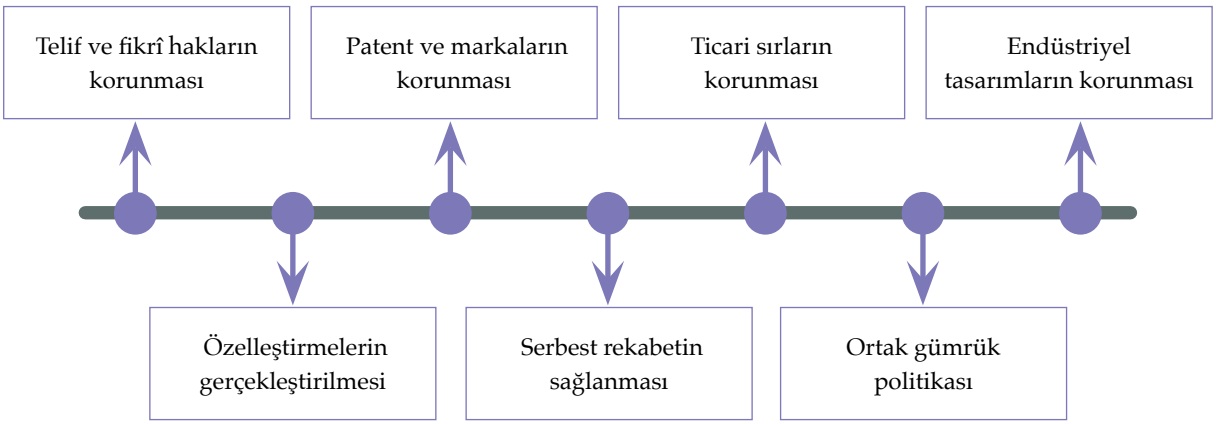
Ankara Anlaşmasına göre Türkiye'nin AB'ye entegrasyonu için hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve nihai dönem olmak üzere üç aşama öngörülmüştür.

Hazırlık dönemi Ankara Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964 tarihi itibarıyla başlamıştır. Bu dönemde taraflar arasındaki ekonomik farklılıkların azaltılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde Türkiye herhangi bir yükümlülük üstlenmemiştir. 13 Kasım 1970 tarihinde imzalanan Katma Protokol ile geçiş dönemi başlamıştır. Bu dönemde taraflar arasında sanayi ürünleri, tarım ürünleri ve kişilerin serbest dolaşımının sağlanması ve Gümrük Birliği'nin tamamlanması çalışmaları yapılmıştır.

Gümrük Birliği: Taraf ülkelerin sahip oldukları mallarının tek bir gümrük alanı içinde, her tür tarife ve eşdeğer vergiden muaf bir şekilde, serbestçe dolaşabilmeleri ve tarafların, üçüncü ülkelerden gelen ithalata yönelik olarak da aynı tarife oranlarını ve aynı ticaret politikasını uygulamalarını ifade eder.

Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki Gümrük Birliği bir anlaşmayla değil; Türkiye-AB Ortaklık Konseyinin 6 Mart 1995 tarihli toplantısında kabul edilen Ortaklık Konseyi kararı uyarınca, 1 Ocak 1996 tarihinde tamamlanmıştır.

Gümrük Birliği sürecinde Türkiye'nin üstlendiği yükümlülüklerden bazıları şöyledir (Şema 5.1):

Şekil 5.1: Gümrük Birliği sürecinde Türkiye'nin üstlendiği yükümlülükler

Türkiye söz konusu yükümlülüklerin çoğuna ilişkin kanuni düzenlemeleri gerçekleştirmiş ve ilgili uluslararası sözleşmeleri imzalamıştır. İlgili kanunları AB kanunlarıyla uyumlu hâle getirmek için rekabetin ve tüketicinin korunması hakkında kanunlar çıkarmıştır.

Türkiye, Gümrük Birliği ile devlete ait kurumlara ilişkin Avrupa Birliği kanunlarında yer alan ilkelere uyumlu düzenlemeler yapmayı taahhüt etmiştir. Gümrük Birliği, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşme hedefine yönelik ortaklık ilişkisinin en önemli aşamalarından biridir.

Bilgi notu

Gümrük Birliği, üye ülkelere devlete ait kurumları özelleştirme yükümlülüğü getirir.
Bu yükümlülüğün temel amacı, serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak,devlet bütçesindeki yükü en aza indirmek ve ekonomideki verimliliği sağlamaktır.

Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği'nin 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Türkiye- AB ortaklık ilişkisinin nihai dönemine geçilmiştir. 1999-2024 yılları arasında Türkiye'nin AB'ye üyeliği, pek çok görüşme ve düzenlenen zirvelerle gözden geçirilmiştir. Bu görüşme ve müzakereler zaman zaman inişli çıkışlı bir hâl almıştır. Özellikle bazı üye ülkelerin Türkiye'nin üyeliğine olan siyasi engellemeleri, Suriye'den gelen göç dalgası, Doğu Akdeniz sorunu gibi durumlar gerginliklere neden olmuştur. Türkiye AB'ye üyelik konusunda her zaman kararlılığını ortaya koyan bir siyaset izlemiştir. Bununla ilgili olarak pek çok uyum yasası TBMM'den geçirilmiştir. Temel hak ve özgürlüklerin kapsamını genişleten demokrasi, hukukun üstünlüğü, düşünce, ifade özgürlüğü, insan hakları gibi alanlarda mevcut düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelere ilişkin çalışmalar devam etmektedir.

ARAŞTIRINIZ

Türkiye AB üyesi olduğunda Türkiye'nin ekonomik durumunda ne gibi değişiklikler olacağını araştırarak elde ettiğiniz verileri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **AB'nin kuruluş amacı nedir?**

.....

.....

.....

.....

.....

2. **Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne katılması sonucunda üstlendiği sorumluluklar nelerdir?**

.....

.....

.....

.....

.....

B) Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin AB'ye entegrasyonu sürecindeki dönemler verilmiştir. Bu dönemlere ilişkin önemli gelişmeleri yazınız.

HAZIRLIK DÖNEMİ	GEÇİŞ DÖNEMİ	NİHAİ DÖNEM
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

5.9. TÜRKİYE'NİN AB'YE TAM ÜYELİĞİ SÜRECİNDE YAPILAN ÇALIŞMALARIN İLERLEME SÜRECİNE ETKİLERİ

Türkiye'nin AB konusundaki temel hedefi ulusal değerler çerçevesinde tam üyeliktir. Bu hedefe ulaşılması için yürütülen tüm çalışmalar Türkiye'nin daha güçlü olmasına yönelik çalışmalardır. Ayrıca bu çalışmalar Türk toplumu tarafından desteklenen ve savunulan hedeflerdir.

AB'ye tam üyelik sürecinde kısa vadeli ekonomik kriterler kısmen tamamlanmıştır. Enflasyonla ilgili programlar etkin bir şekilde uygulanmaktadır. Özelleştirme kapsamında çalışmalar devam etmektedir. Kayıt dışı ekonomi ile mücadele tüm hızıyla devam etmektedir. Tarım sektöründe reformlar yapılmıştır. Patent ve markaların korunmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır. Malların serbest dolaşımını tamamlamak için yapılan yasal çalışmalarda ilerleme sağlanmıştır.

AB Uyum Yasa Paketleri kapsamında ifade özgürlüğü, dernekleşme, kadın-erkek eşitliği gibi pek çok alanda yasal düzenlemeler yapılmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının gelişmesine yönelik kanunlar yenilenmiştir. Kopenhag Siyasi Kriterleri'ne uygun gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Avrupa sözleşmelerine katılma konusunda ilerleme kaydedilmiş ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarının uygulanması konusunda çalışmalara devam edilmektedir. Özellikle kadın hakları, ayrımcılık yapılmaması ve kötü muameleyle mücadele ile ilgili yeni Ceza Kanunu 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Yapılan bu çalışmalar ile Türk toplumunun bireylerinin günlük yaşamlarında adil bir gelir dağılımına sahip olması, daha iyi barınma imkânlarına kavuşması, modern eğitim imkânlarına ve sağlık hizmetlerine çok daha kolay ulaşmaları öngörülmektedir. Ülkede üretilen mal ve hizmetler küresel pazarlarda daha geniş pazarlara açılacak ve Türkiye ekonomisi daha güçlü hâle gelecektir.

AB'ye uyum sürecinde yapılan bu çalışmaların çoğu; toplumun hayat standardını yükseltmek, refahı arttırmak, temel hak ve özgürlükleri geliştirmek gibi insanların yaşam kalitesini arttıracak niteliktedir. AB siyasi, ekonomik ve sosyal anlamda dünyanın en büyük birliklerinden biridir. Birliğin sahip olduğu değerler Türk toplumunun yaşam felsefesine ve değer yargılarına uygun ve benzer nitelikler taşımaktadır. Türkiye'nin bu birliğe tam üye olmasının dünya sahnesindeki konumunu ve saygınlığını daha da güçlendireceği düşünülmektedir.

ARAŞTIRINIZ

Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde ekonomik hayatta yapılan düzenlemeler hakkında araştırma yaparak elde ettiğiniz verileri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

A) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı alanlara yazınız.

1. **Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde gerçekleştirilen uygulamalar nelerdir? Bunların sürecin ilerlemesine katkıları nelerdir?**

   .....

   .....

   .....

2. **Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde gerçekleştirilen uygulamaların ticari hayatımıza etkileri nelerdir?**

   .....

   .....

   .....

B) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

AÇIKLAMALAR	D/Y
Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik tarihi bellidir.	.....
Üyelik sürecinde ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda birçok yenilik yapılmıştır.	.....
Türkiye'nin hedefi Avrupa Birliği'ne tam üyeliktir.	.....
Avrupa Birliği, Avrupa kıtasındaki en büyük ekonomik birliktir.	.....
Türkiye Avrupa Birliği'nin bütün imkânlarından faydalanmaktadır.	.....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk durumlarını dikkatlice değerlendiriniz ve her ifadenin karşısındaki boş alana, ifadenin doğruluğuna göre "D" (Doğru) veya "Y" (Yanlış) yazınız.

	AÇIKLAMALAR	D/Y
1.	Ödemeler dengesinde kayıtlar tek taraflı muhasebe sistemine göre yapılır.	.....
2.	İhracat işlemleri ülkenin döviz rezervlerini arttırır.	.....
3.	Dış ticaret fazlası ülke ekonomilerinin temel amacıdır.	.....
4.	Döviz kuru merkez bankası tarafından belirlenir.	.....
5.	Devalüasyonun enflasyonu düşürücü etkisi vardır.	.....

B) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan noktalı yerlere doğru ifadeleri yazınız.

6. Uluslararası ticareti kolaylaştırmak, yüksek istihdamı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etmek amacıyla 27 Aralık 1945 tarihinde ..... kurulmuştur.

7. Türkiye ..... tam üye olduktan sonra Avrupa mallarına ithalatta uygulanan gümrük vergileri ve kısıtlamaları ortadan kaldırılmıştır.

8. Türkiye ile Avrupa birliği ilişkileri ..... tarihinde başlamıştır.

9. Merkez bankalarının rezervindeki döviz miktarı değişimleri ..... hesabında takip edilir.

10. Bir ülkede ihracat gelirleri ithalat giderlerini karşılamıyorsa ..... ortaya çıkar.

C) Aşağıda verilen soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

11. Aşağıdakilerden hangisi dış ticaret açığının nedenlerinden biridir?

A) Kalifiye iş gücü eksikliği

B) Toplumun tüketim tercihi

C) Coğrafi konum

D) İstihdam fazlası

E) Yetersiz kredi ve teşvik

12. Aşağıdakilerden hangisi döviz kurunu etkileyen faktörlerden biri değildir?

A) Ülkedeki siyasi gelişmeler

B) Jeopolitik gelişmeler

C) Ekonomi politikaları

D) Arz ve talep miktarı

E) Coğrafi konum

13. Aşağıdakilerden hangisi bir ülkenin devalüasyon yapma nedenlerinden biridir?

A) Arz yetersizliği

B) Dış ticaret fazlası

C) İstihdam yetersizliği

D) Talep yetersizliği

E) İhracat fazlası

14. Birleşmiş Milletlerin özerk bir kuruluşu olan, ihtiyacı olan ülkelere genelde faizsiz kredi ve hibe yoluyla fon sağlayan kuruluş aşağıdakilerden hangisidir?

A) AB

B) IMF

C) OECD

D) UNCTAD

E) WB

15. Aşağıdakilerden hangisi Avrupa Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerden biri değildir?

A) Türkiye menşeli ürünlerde kalitenin yükselmesi

B) Dış ticarette gümrük vergilerinin kaldırılması

C) Türk girişimcilerinin rekabet gücünün artması

D) Eğitimde iş birliğinin sağlanması

E) Sanayi sektöründe verimliliğin artması

16. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin Gümrük Birliği sürecinde üstlendiği yükümlülüklerden bir değildir?

A) Telif ve fikri hakların korunması

B) Patent ve markaların korunması

C) Ortak Gümrük Politikası'na dâhil olma

D) Kopenhag Siyasi Kriterleri'ne uyum

E) Özelleştirmelerin gerçekleştirilmesi

17. Türkiye ve AB arasındaki ilişkinin temelini oluşturan antlaşma aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ankara

B) İstanbul

C) İzmir

D) Kopenhag

E) Maastrich

18. Aşağıdakilerden hangisi bir ülkenin dış ticaret durumunun rekabet gücü ve pazar payı üzerindeki etkisidir?

A) İthalatın yüksek olması işletmelerin gelirlerini azaltır.

B) Teknoloji ithalatı mal ve hizmetlere olan talebi düşürür.

C) Dış ticaret açığı mal ve hizmetlerin miktarını azaltır.

D) Dış ticarette başarılı işletmelerin rekabet gücü artar.

E) Döviz kurunun düşmesi ihracat oranını yükseltir.

CEVAP ANAHTARI

1. ÖĞRENME BİRİMİ

1. D
2. Y
3. Y
4. D
5. D
6. kıtlık
7. zorunlu olmayan
8. hizmet
9. fayda
10. gelir
11. A
12. E
13. C
14. B
15. A
16. D
17. A
18. B

2. ÖĞRENME BİRİMİ

1. D
2. Y
3. Y
4. D
5. D
6. tekel piyasası
7. piyasa
8. arz
9. fiyat
10. piyasa dengesi
11. D
12. C
13. B
14. C
15. E
16. A
17. C

3. ÖĞRENME BİRİMİ

1. Y
2. D
3. D
4. D
5. Y
6. gayri safi yurt içi hasıla (gsyih)
7. eksik istihdam
8. istihdam
9. gelir dağılımı
10. fonksiyonel gelir dağılımı
11. A
12. E
13. D
14. E
15. C
16. A
17. D
18. B
19. A
20. E

4. ÖĞRENME BİRİMİ

1. D
2. D
3. D
4. Y
5. Y
6. TCMB
7. faiz
8. bireylerin
9. tüfe
10. ekonomik
11. B
12. E
13. C
14. C
15. C
16. D
17. B

5. ÖĞRENME BİRİMİ

1. Y
2. D
3. D
4. Y
5. D
6. IMF
7. Gümrük Birliği
8. 12 Eylül 1963
9. rezervler hesabı
10. dış ticaret açığı
11. B
12. E
13. A
14. E
15. D
16. C
17. A
18. D

KAYNAKÇA

Acun, S., Ekonomik Kriz ve Eksik İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul,2003.

Arslan, M, Uluslararasi Ekonomik Kuruluşlar. Yayınlanmamış Ders Notları, HARRAN Üniversitesi, Şanlıurfa,2024.

Bilici, N. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Seçkin Yayınları, Ankara, 2005.

Boratav, K, Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009, 21. Basım, İmge Kitabevi, Ankara, 2015.

Çakır, Y. N, Makro Ekonomi. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları, 2017.

Çelik, K., Çatalbaş, N., Dural Yüce, Betül., Karlu, R. Uluslararası İktisat. T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2019.

Çelik, K, Makro İktisada Giriş. Derya Kitapevi, 2015.

Demir, F, Avrupa Birliği Eğitim ve İstihdam Politikaları, Mikyas Basım Yayın Matbaacılık, 1. Baskı, İstanbul, 2019.

Demir, Ö., Acar, M., Toprak, M., Oğuz, F., Oğuz, S. Uluslararası Politik Ekonomi. T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2018.

Eğilmez, M, Değişim Sürecinde Türkiye, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2018.

Eğilmez, Mahfi, Örneklerle Kolay Ekonomi, Remzi Kitabevi,14. Baskı, Ekim 2017.

Erdoğan, İ.B., Arıkan, R., Demirci, R., Genel Ekonomi. Gazi Kitapevi, 2001.

Kepenek, Y, Türkiye Ekonomisi. 25. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi Yayınları, 2016.

Kaya, A., Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz. Hiperlink Yayınları, 2013.

Nazım Çatalbaş, N., Polat, Ç., İslatince, N., Dış Ticaretle İlgili Kurumlar ve Kuruluşlar. T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2019.

Şenel, S. IMF-Türkiye ilişkilerinin Tarihsel Gelişimi ve Ekonomiye Etkileri, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2012.

T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Türkiye'de Siyasi Reform Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler, Ankara, 2007.

Yıldırm, K., Koyuncu, C., Yazıcı, A., Erdoğan, M., Mikro İktisat. T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2018.

GENEL AĞ KAYNAKÇASI

https://www.darphane.gov.tr/paranin-tarihi, Erişim Tarihi: 20/07/2024, 14.10

https://www.tcmb.gov.tr/ Erişim Tarihi: 10/07/2024, 14.00

https://f.eba.gov.tr/tcmb/src/07.pdf Erişim Tarihi: 15/07/2024, 15.10

https://www.etonet.org.tr/uploads/paranin-kitabi-web.pdf Erişim Tarihi: 12/07/2024, 14.10

https://www.thoughtco.com/history-of-money-1992150 Erişim Tarihi: 20/07/2024, 14.10

https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/yeni-nesil-ag-uzmanlari-blokzincir-gelistiricileri Erişim Tarihi :18/07/2024, 11.38

https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5411.pdf , Bankacılık Kanunu, Erişim Tarihi: 24/10/2024, 16.20

https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Genel+-Bakis Erişim Tarihi: 24/10/2024, 12.22

https://spk.gov.tr/hakkimizda/gorev-yetki-ve-sorumluluklar, Erişim Tarihi: 24/10/2024, 12.22

https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html (dış işleri bakanlığı avrupa birliği başkan Erişim Tarihi: 10/01/2025, 10.22

https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der62m1.pdf/, Erişim Tarihi: 22.10.2024, 13.10

http://www.tuik.gov.tr Erişim Tarihi:25/10/2024, 15.32

http://www.sbb.gov.tr/temel-ekonomik-gostergeler,Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Erişim Tarihi: 12/12/2024, 18.20

GÖRSEL KAYNAKÇASI

Karekodu okutarak veya linke tıklayarak görsel kaynakçaya ulaşabilirsiniz.

http://kitap.eba.gov.tr/karekod/Kaynak.php?KOD=1585

NOTLAR